משרד המשפטים
MINISTRY OF JUSTICE | وزارة العدل

הסיוע המשפטי
LEGAL AID
المساعدة القضائية

הסיוע המשפטי - משרד המשפטים

דו"ח סיכום פעילות

2016-2017

דברי השרה

דו"ח הסיוע המשפטי לשנים 2016-2017 סוקר לראשונה את העשייה הענפה של הסיוע המשפטי במשרד המשפטים.

בשנים האחרונות הסיוע המשפטי פועל במשנה תוקף, הן בייצוג לקוחותיו והן בפעילותו המוסדית מול רשויות הממשל, להשמעת קולם של האנשים בעלי הקשיים הגדולים ביותר בחברה הישראלית, להבטחת גישתם לערכאות, ליצירת שיוויון בין מתדיינים, ולעמידה על הליך הוגן ומימוש זכויות בהליכים משפטיים ומינהליים שונים.

הסיוע המשפטי מציג בדו"ח זה את קשת הנושאים המטופלים על ידו שדברי ברכה אלה קצרים מכדי למנותם, ולכן אזכיר רק מעט מהם – הבטחת זכויות ניצולי שואה, ייצוג קטינים בהליכים הנוגעים להם כגון הוצאתם ממשמורת הוריהם, הבטחת רצונם של זקנים לגבי האופן בו הם רוצים לנהל את שארית חייהם, הבטחת גביית חובות תוך עמידה על כבודו של החייב, ייצוג בהליכי הגנה והרחקה במקרים של אלימות במשפחה וסיוע למי שיקיריהם איבדו חייהם בנסיבות טרגיות. בשנה האחרונה נכנס הסיוע המשפטי גם לתחום ההגנה על נפגעות עבירות מין בעקבות תיקון חוק הסיוע המשפטי ביולי 2017; בכך אנו מעניקים תמיכה נוספת לקורבנות העבירות המתקשים לפלס דרכם במערכת המשפטית הסבוכה.

כמו כן אנו פועלים להמשך ביסוס נגישותו של הסיוע המשפטי למזדקקים לשירותיו. מחוז חדש נפתח בשנים אלה במחוז מרכז, עמדות "נגישות לצדק" ממשיכות להתרחב ולהתבסס בבתי משפט שלום ברחבי הארץ, ומספר השלוחות של הסיוע המשפטי – אליהן מגיעים עובדי הסיוע המשפטי לצורך הקלת ההגעה של מבקשי השירות – כבר עומד על 66.

ברכתי שלוחה לסיוע המשפטי, לעובדיו ולעורכי הדין הפועלים מטעמו, על מתן הפתח לדל ולרש לאולם בית המשפט, ועל העמל היומיומי בקידום ההגנה על זכויות הפרט בהליכים המשפטיים האזרחיים והמנהליים. אני מאחלת לכולכם המשך עשייה פורייה.

איילת שקד
שרת המשפטים

דברי המנהלת הכללית של משרד המשפטים

אני שמחה להקדים דברים לדו"ח הראשון אי פעם של הסיוע המשפטי במשרד המשפטים, שסוקר לראשונה את הפעילות הענפה, המשמעותית ויוצאת הדופן של יחידה חשובה ומשפיעה זו.

הסיוע המשפטי הוא יחידה מיוחדת במשרד המשפטים, שבמשך שנים רבות פעלה הרחק מהתודעה הציבורית ומאור הזרקורים. בשנים האחרונות התחזק מעמדו של הסיוע המשפטי כגורם ממשלתי משמעותי בתחום הנגשת הזכויות, והדו"ח שלפניכם הוא הזדמנות ראשונה לעמוד על היקפי הפעילות המרשימים בסיוע המשפטי, שכל עיקרה הנגשת צדק ומשפט למי שידם אינה משגת ולקבוצות אוכלוסייה במיקוד, כחלק ממדיניות הממשלה והמשרד לקיום הליך הוגן ולצמצום פערים בחברה הישראלית.

לצד הנתונים המספריים, כולל הדו"ח דוגמאות מעניינות להליכים משפטיים תקדימיים שעניינם מיצוי זכויות כלכליות, הגנה על אוכלוסיות מוחלשות, סיוע משפטי לקטינים, ליווי של נפגעות ונפגעי עבירות מין, סיוע לניצולי שואה ועוד נושאים רבים וחשובים. דוגמאות אלה מלמדות על גישת הסיוע המשפטי, המבקש ללמוד מכל מקרה, ופועל עבור כל לקוח ולקוחה העומדים מאחורי המספרים והסטטיסטיקה. הדוגמאות מעידות היטב גם על תרומתו של הסיוע המשפטי לעיצוב הנורמות החברתיות והמשפטיות המשפיעות על החברה הישראלית כולה, ובפרט על חייהם של אלו המשתייכים לאוכלוסיות מוחלשות.

לאחרונה התגבשה גם ההבנה כי שירותי הסיוע המשפטי יכולים לשמש כלי משלים למהלכים כלל ממשלתיים לשינוי מדיניות, הכוונת התנהגות וחתירה לשוויון בחברה הישראלית. כך למשל, במסגרת הצוות למיגור הגזענות בראשו עמדתי, המלצנו כי אחד הכלים להתמודדות עם תופעת הגזענות יהיה הרחבת השימוש בכלי האכיפה האזרחי הקבוע בחוק לאיסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים. הרחבה זו התאפשרה באמצעות תיקון לחוק הסיוע המשפטי, הקובע זכאות לסיוע בתביעות לפי חוק איסור הפליה, ללא תלות בגובה ההכנסה של המבקש, וכוונתנו להטיל על הסיוע המשפטי את מלאכת פיתוח ויצירת הפסיקה התקדימית בנושא זה.

בשנים הרלוונטיות לדו"ח המשיך הסיוע המשפטי להתרחב, תוך התמקדות בפעולות המשרתות את תפקידו הייחודי בעולם המשפט ובחברה הישראלית. בין היתר, נחנך מחוז מרכז של הסיוע המשפטי, שמקום מושבו נקבע באופן מכוון בעיר לוד. בנוסף, מונו ממונים ארציים שאחראים על תחומי רוחב ומדיניות, ומסייעים במיקוד הפעילות ובזיהוי תיקים ונושאים בעלי השלכות רוחב. כמו כן, בוצעו שינויים משמעותיים בתהליכי העבודה, שמטרתם שיפור השירות והזמינות ללקוחות והכשרת עורכי הדין החיצוניים.

בהזדמנות זו ברצוני להודות לעובדי ומנהלי הסיוע המשפטי על עבודתם ועשייתם היומיומית למען קידום הצדק והשוויון בחברה הישראלית.

אמי פלמור
מנכ"לית משרד המשפטים

דברי פתיחה - מ"מ ראש הסיוע המשפטי

זכות גדולה נפלה בחלקי לכתוב דברי פתיחה לדו"ח הראשון של הסיוע המשפטי במשרד המשפטים לשנים 2016-2017.

הסיוע המשפטי הוא הגוף המרכזי המעניק ייצוג משפטי רחב היקף לאוכלוסיות מוחלשות. מדי שנה הוא מטפל ומייצג עשרות אלפי לקוחות הפונים לקבלת שירותיו. בכך מממש הסיוע המשפטי את חזונו של משרד המשפטים לפעול לעשיית צדק ולקדם את השוויון בפני החוק, גם כלפי אלה המתקשים לעמוד בעצמם על זכויותיהם.

בעשור האחרון צבר הסיוע המשפטי תאוצה והפך לשחקן מרכזי וסוכן שינוי בחברה הישראלית ובזירה החברתית. פעילותו למען האוכלוסיות המוחלשות אינה מתמצית רק במתן ייצוג למי שידו אינה משגת, אלא גם בהשמעת קולן של האוכלוסיות המיוצגות על ידו בפני הרשות המחוקקת, מול משרדי הממשלה וגופים נוספים.

פרסומו של דו"ח זה מתחייב כחלק מהאחריות המוטלת על הסיוע המשפטי לשקף לציבור ולמקבלי ההחלטות את המצוקות והחסמים של אוכלוסיות המיוצגות על ידו מחד גיסא, ומנגד להציג את הכלים והמענים המשפטיים שמעניקה המדינה - באמצעות הסיוע המשפטי - לאותן אוכלוסיות. לצד ריכוז הנתונים והמידע, יש בדו"ח זה כדי להציג תמונת ראי למורכבות החברה הישראלית, לפערים הכלכליים והחברתיים, ולבעיות היומיומיות עמן נאלצות האוכלוסיות המוחלשות להתמודד.

דו"ח זה הוא ראשון מסוגו בסיוע המשפטי, ועל כן מוצגת בו הפעילות רחבת ההיקף של הסיוע המשפטי, נתונים על תחומי הפעילות והסממנים המייחדים כל תחום. בדו"ח הושם דגש גם על התמורות והתהליכים המשמעותיים שחלו בעבודת הסיוע המשפטי וההישגים המשפטיים המקצועיים בשנים הרלוונטיות.

ובנימה אישית, הח"מ עובדת בסיוע המשפטי למעלה מ-16 שנים, ואת דרכי התחלתי כעו"ד מן המניין המייצגת ומטפלת בלקוחות. בשנים אלה הייתי עדה להתפתחויות ותמורות משמעותיות באיכות הייצוג, בהתמקצעות ויצירת פרופסיות משפטיות ייחודיות, בפריסה הגיאוגרפית מצפון עד דרום, בהרחבת מגוון הנושאים שבהם הסיוע המשפטי מטפל, ובהנגשת הליכי הענקת השירות ללקוחותיו. אני גאה להימנות על צוות העובדים המסור ולהיות שותפה להמשך העשייה והייצוג של אלה הבאים לפתחנו.

אני מבקשת להודות מקרב לב לכל עובדי הסיוע המשפטי בששת המחוזות ובהנהלה על עבודתם המסורה והמקצועית שהובילה את הסיוע המשפטי להישגים משמעותיים. תודה נוספת שלוחה לעורכי הדין המייצגים על עבודתם המקצועית בייצוג איכותי של לקוחות הסיוע המשפטי שמופנים אליהם.

תודה אחרונה לעו"ד מלי וורוצלבסקי ולעו"ד דקלה צרפתי-דלג'ו על עבודתן החשובה בהכנה ועריכת דו"ח ראשון זה של הסיוע המשפטי.

לימור גולדנברג-חדד
מ"מ ראש הסיוע המשפטי

תוכן העניינים

שער ראשון - הסיוע המשפטי מהות וחזון

1. על אודות הסיוע המשפטי 11
2. מבנה ארגוני ומשאבי אנוש 13
2.1. מבנה ארגוני 13
2.2. משאבי אנוש 15
2.3. ייצוג הולם 16
2.3.1. ייצוג הולם לנשים 16
2.3.2. ייצוג הולם לבני החברה הערבית 17
2.3.3. ייצוג הולם ליוצאי אתיופיה 18
2.3.4. ייצוג הולם לעובדים עם מוגבלויות 19
2.3.5. ייצוג הולם במערך הייצוג החיצוני 19
2.4. המוקד הטלפוני 19
3. הסיוע המשפטי "הלכה למעשה" – כיצד מקבלים סיוע משפטי? 20
3.1. תחומי הפעילות 20
3.2. היקף הסיוע המשפטי 21
3.3. ההליך והתנאים לקבלת סיוע משפטי 21

שער שני - היקף הפעילות, אפיון ונתונים

1. היקף התיקים בין השנים 2012-2017 24
2. משך הטיפול בתיק 29
3. חלוקה בין המחוזות 33
4. אפיון הלקוחות 35

שער שלישי - תחומי הטיפול העיקריים בזכוכית מגדלת

1. התחום האזרחי 41
1.1. הוצאה לפועל ופשיטת רגל 42
1.1.1. הוצאה לפועל 42
1.1.1.1. ייצוג חייבים מוגבלים באמצעים בבקשות למתן הפטר לפי תיקון 47 לחוק ההוצאה לפועל 42
1.1.1.2. ממשק עבודה עם מערכת "כלים שלובים" 43
1.1.2. פשיטת רגל 43
1.1.2.1. סוגיות שכיחות בטיפול בתיקי פשיטת רגל בסיוע המשפטי 43
1.2. הייצוג מול הרשויות בתיקים מנהליים 45
1.2.1. עתירות נגד פגיעה בחופש העיסוק ובכבוד האדם 45
1.2.2. ייצוג בענייני חינוך על רקע מוגבלות 46
1.2.3. ייצוג בענייני הדיור הציבורי 47
1.2.4. ייצוג בענייני ארנונה 49
1.2.5. ערעור בעניין הכרה כאסיר ציון 51

1.3. תחום הזכויות הכלכליות - נזיקין, חוזים, מקרקעין 51
1.3.1 תביעות צרכנות בעניין ניתוקי מים 52
1.3.1.1. הפחתה במספר הפניות בעניין ניתוקי מים 53
1.3.2. תביעות צרכנות בעניין ניתוקי חשמל 53
1.3.2.1. דיון מול מועצת רשות החשמל וחברת החשמל בנושא ניתוקי חשמל 54
1.4. ייצוג בבית הדין לעבודה 54
1.4.1 הייצוג בענייני עבודה ופנסיה 54
1.4.2 הגנה על עובדים הנפגעים בעקבות חשיפת שחיתויות במקום העבודה 55
1.4.3 ייצוג בענייני בריאות בבית הדין לעבודה 56
2. ביטוח לאומי 56
2.1 הייצוג בתיקי ביטוח לאומי 56
2.2 פעילות לשם שיפור השירות ללקוחות בתחום הביטוח הלאומי 59
2.2.1 נוהל הסדרי פשרה טרם הגשת תביעות בין הסיוע המשפטי לבין המוסד לביטוח לאומי 59
2.2.2 שיתוף פעולה בפרויקט "יד מכוונת" 60
3. מעמד אישי 61
3.1 הייצוג בתיקי מעמד אישי **61**
3.2 היערכות לקראת כניסתו לתוקף של החוק להסדר התדיינויות 63
3.3 מזונות חו"ל 64
4. ייצוג קבוצות אוכלוסייה מיוחדות בסיוע המשפטי 66
4.1 ייצוג ניצולי שואה **66**
4.1.1 סמכות ייחודית לסיוע המשפטי לייצוג ניצולי שואה **66**
4.1.2 ייעוץ וייצוג בתביעות להכרה בניצולי שואה 67
4.1.3 ייעוץ וייצוג בנושא יתר שכר טרחה 68
4.1.3.1 תיקונים ייחודיים בשנים 2014-2015, היערכות הסיוע המשפטי וייצוג הלקוחות 68
4.1.3.2 פעילות הסיוע המשפטי לשינוי מדיניות 70
4.1.4 פעילות מול הרשות לזכויות ניצולי שואה ומול גופים נוספים לשם שיפור השירות לניצולים 70
4.2 מאושפזים בכפייה 71
4.2.1 הייצוג בתחום האשפוז הכפוי 71
4.2.2 אופן הטיפול בתיקי אשפוז כפוי בסיוע המשפטי 72
4.3 ייצוג קטינים 73
4.3.1 מערך ייחודי לייצוג קטינים – "עו"ד משלי" 73
4.3.2 דוגמאות לתיקי ייצוג קטינים 73
4.3.3 פעילות הסיוע המשפטי לשיפור איכות הייצוג והשירות לקטינים 76
4.3.4 ייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות – תיקון 20 לחוק הסיוע המשפטי 77
4.4 ייצוג הורים בהליכי אימוץ 77
4.4.1 הייצוג בתיקי אימוץ 77
4.4.2 אופן הטיפול בתיקי אימוץ בסיוע המשפטי 78
4.5 ייצוג הורים בהליכי חוק הנוער 79
4.6 ייצוג זקנים וכשרות משפטית 81
4.6.1 א. תחום הכשרות המשפטית 81

4.6.1 ב. תחום ייצוג הזקנים 81
4.6.2 הישגים משפטיים בתחום הכשרות המשפטית בשנים 2016-2017 82
4.6.3 פעילות הסיוע המשפטי ליצירת התאמות בייצוג ולהנגשת השירות ללקוחות 84
4.6.3.1 ייצוג משפטי מותאם ומונגש ועריכת דין חברתית 84
4.6.3.2 פעילות ענפה בחברה ובקהילה המקצועית 84
4.6.4.3 נגישות ומשפט – יצירת "טופס פשוט" 84
4.7 נפגעי עבירות סחר בבני אדם והחזקה בתנאי עבדות 85
4.7.1 הייצוג בתיקים 85
4.7.2 פעילות נוספת למען הקרבנות 85
4.8 סיוע משפטי למשפחות שיקיריהן נרצחו 87
4.8.1 הייצוג והליווי בתיקים- תכנית סנ"ה 87
4.8.2 החלטת הממשלה להעניק סיוע משפטי למשפחות שכולות 88
4.8.3 פעילות הסיוע המשפטי לשיפור איכות הייצוג והשירות ללקוחות 88
4.9 סיוע משפטי לנפגעות ונפגעי עבירות מין 89
4.9.1 סיוע משפטי לנפגע עבירת מין במסגרת ההליכים הפליליים המתנהלים נגד הפוגע 89
4.9.2 סיוע משפטי לנפגע עבירת מין בקבלת צו המגביל את הפוגע מלחזור לסביבת הנפגע 89

שער רביעי - תהליכים ותמורות בסיוע המשפטי

1. מדינית ציבורית וחקיקה 92
2. יידוע והנגשה 94
3. שיפור השירות והתייעלות 97
4. התמקצעות ואיכות 98
4. אתגרי הסיוע המשפטי במבט צופה קדימה 99

תוכן תרשימים

תרשים 1: מבנה הסיוע המשפטי 13

תרשים 2: משאבי האנוש בסיוע המשפטי בחלוקה לתפקידים 15

תרשים 3: התפלגות מגדרית - עובדים 16

תרשים 4: שיעור העובדים מהחברה הערבית ביחס לכלל העובדים בחלוקה לתפקידים 17

תרשים 5: מיפוי העובדים הנמנים על החברה הערבית בחלוקה לתפקידים השונים בסיוע המשפטי..... 17

תרשים 6: שיעור העובדים יוצאי אתיופיה ביחס לכלל העובדים בחלוקה לתפקידים 18

תרשים 7: מיפוי העובדים הנמנים על יוצאי אתיופיה בחלוקה לתפקידים שונים בסיוע המשפטי 18

תרשים 8: המוקד הטלפוני – שיחות נכנסות ויוצאות בשנים 2014-2017 19

תרשים 9: מבנה ההליך לקבלת סיוע משפטי 21

תרשים 10: מספר התיקים שנפתחו בין השנים 2012-2017 24

תרשים 11: מספר התיקים שנפתחו בחלוקה לתחומים ראשיים בין השנים 2012-2017 24

תרשים 12: שיעור התיקים שנפתחו בחלוקה לתחומים בשנת 2017 25

תרשים 13: מספר התיקים שנסגרו בין השנים 2012-2017 25

תרשים 14: מספר התיקים שנסגרו בחלוקה לסיבות הסגירה בין השנים 2012-2017 26

תרשים 15: שיעור התיקים שנסגרו בשנת 2017 בחלוקה לסיבות הסגירה 26

תרשים 16: מספר התיקים שנסגרו עקב סירוב - בחלוקה לסיבות הסירוב בין השנים 2012-2017 27

תרשים 17: שיעור התיקים שנסגרו עקב סירוב בשנת 2017 - בחלוקה לסיבות הסירוב 27

תרשים 18: מספר הערעורים על החלטות של הסיוע המשפטי לסרב להעניק ייצוג משפטי ותוצאותיהם בשנת 2016 - בחלוקה למחוזות 28

תרשים 19: מספר הערעורים על החלטות של הסיוע המשפטי לסרב להעניק ייצוג משפטי ותוצאותיהם בשנת 2017 - בחלוקה למחוזות 28

תרשים 20: מפתיחה עד סגירה – משך הטיפול בתיק בין השנים 2012-2017 (בימים) 29

תרשים 21: משך הטיפול בתיק (חציון בימים) בחלוקה לפי תחומים עיקריים- בין השנים 2012-2017 30

תרשים 22: משך הזמן (חציון בימים) מפתיחת תיק ועד החלטה להעניק ייצוג או לסרב למתן ייצוג בשנים 2012-2017 31

תרשים 23: משך הזמן (חציון בימים) מפתיחת התיק ועד החלטה להעניק ייצוג או לסרב למתן ייצוג לפי תחומים עיקריים בין השנים 2012-2017 32

תרשים 24: התפלגות התיקים בשנת 2016 לפי מחוזות הסיוע המשפטי 33

תרשים 25: התפלגות התיקים בשנת 2017 לפי מחוזות הסיוע המשפטי 33

תרשים 26: מספר התיקים שנפתחו בחלוקה למחוזות בין השנים 2012-2017 34

תרשים 27: שיעור התיקים לפי תחום בחלוקה למחוזות - בשנת 2017 34

תרשים 28: יחס לקוחות חדשים/חוזרים בשנת 2016 35

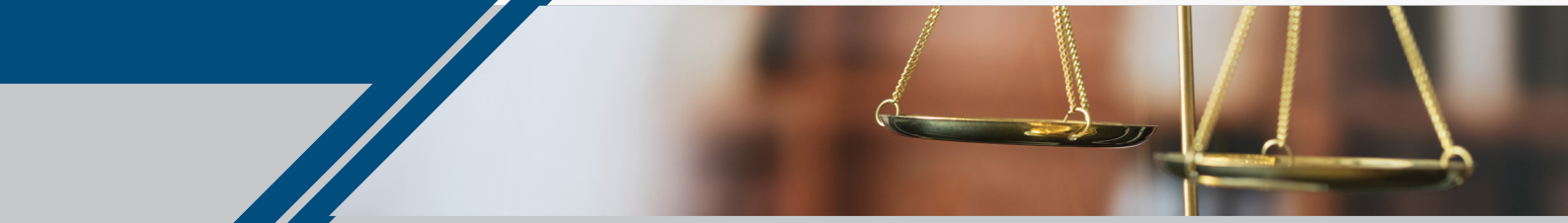
תרשים 29: התפלגות ערוצי המידע דרכם הגיעו הלקוחות לסיוע המשפטי 35

תרשים 30: התפלגות מגדרית של לקוחות הסיוע המשפטי בשנת 2016 36
תרשים 31: התפלגות מגדרית בפתיחת תיקים, לפי תחומים ותת תחומים בסיוע המשפטי בשנת 2016 36
תרשים 32: התפלגות מגדרית בחלוקה לנושאי הטיפול בבתיקי ביטוח לאומי בסיוע המשפטי בשנת 2016 37
תרשים 33: התפלגות לקוחות הסיוע המשפטי בחלוקה לפי סטטוס "מצב משפחתי" - בשנת 2016 37
תרשים 34: התפלגות גילאי לקוחות הסיוע המשפטי - בשנת 2016 38
תרשים 35: היחס בין מספר התיקים שנפתחו לבין מספר התושבים בכל אשכול ערים לפי דירוג סוציואקונומי 38
תרשים 36: עשרת הערים שבהן נפתח מספר התיקים הגבוה ביותר בשנת 2016 בציון דירוגן הסוציואקונומי 39
תרשים 37: התחום האזרחי- חלוקה לתתי -נושאים בשנת 2017 41
תרשים 38: שיעור תיקי החובות (הוצאה לפועל ופשיטות רגל) מכלל התיקים בחלוקה למחוזות בשנת 2017 42
תרשים 39: פילוח תיקי הביטוח הלאומי בסיוע המשפטי בשנת 2017 לפי נושאי הטיפול העיקריים בתחום 56
תרשים 40: פילוח התיקים שנפתחו בתחום המעמד האישי בשנת 2016 לפי נושאי משנה 61
תרשים 41: פילוח התיקים שנפתחו בתחום המעמד האישי בשנת 2017 לפי נושאי משנה 62
תרשים 42: מספר התיקים בעניין זכויות ניצולי שואה שנפתחו בין השנים 2013-2017ז 66
תרשים 43: מספר התיקים של ניצולי שואה בחלוקה לתחום הזכויות ותחום שכר טרחה שנפתחו בין השנים 2015-2017 67
תרשים 44 תוצאות הטיפול בתיקים להשבת יתר שכר טרחה 69

שער ראשון

הסיוע המשפטי
מהות וחזון

> אי זהו צדק המשפט זו השויית שני בעלי דינין בכל דבר...
>
> ... שני בעלי דינין שהיה אחד מהם מלובש בגדים יקרים והשני מלובש בגדים בזויין אומר למכובד או הלבישהו כמותך עד שתדון עמו או לבוש כמותו עד שתהיו שוין אחר כך תעמדו בדין
>
> (משנה תורה, הלכות סנהדרין פרק כ"א א וב).

1. על אודות הסיוע המשפטי

הסיוע המשפטי במשרד המשפטים מעניק ייעוץ, הדרכה וייצוג משפטי בשלל תחומי המשפט האזרחי ובקשת רחבה של ערכאות משפטיות מזה למעלה מ-40 שנה, הכל בהתאם לחוק הסיוע המשפטי, התשל"ב-1972, ותקנות הסיוע המשפטי, התשל"ג-1973 (להלן בהתאמה: "**חוק הסיוע המשפטי**" ו"**תקנות הסיוע המשפטי**").

מערך הסיוע המשפטי פועל על מנת לאפשר לאנשים מעוטי יכולת – כלכלית או חברתית - להתמודד עם המערכת המשפטית המורכבת בישראל, ולממש את הזכויות המגיעות להם לפי כל דין באמצעות מתן ייצוג וייעוץ משפטי ללקוחות.

בהענקת ייצוג משפטי ללקוחותיו מגשים הסיוע המשפטי את ייעודו העיקרי כבעל תפקיד חוקתי מהמעלה הראשונה - לשמור על עקרון השוויון בין הצדדים המתדיינים ולהבטיח את קיומו של הליך משפטי הוגן.

בעשייתו היומיומית למען לקוחותיו מממש הסיוע המשפטי את זכותו של כל אדם לפנות לערכאות המשפטיות ולקבל סעד משפטי, וכדבריו של כב' השופט חשין ז"ל: **"זכות הגישה לבית המשפט, אין היא זכות יסוד במובנו הרגיל של המושג זכות יסוד. שייכת היא למסדר נורמות אחר בשיטת המשפט. ניתן לומר – וכך אומר אני – כי נעלה היא על זכות יסוד. לא עוד, אלא שקיומה הינו תנאי הכרחי וחיוני לקיומן של שאר זכויות-היסוד".**[1]

הסיוע המשפטי ערוך לייצוג בקנה מידה רחב היקף. מדי שנה בחמש השנים האחרונות נפתחו בסיוע המשפטי למעלה מ – 70,000 תיקים חדשים. בשנה האחרונה (2017) נפתחו 81,400 תיקים. וכן ניתן ייצוג משפטי במאות אלפי הליכים משפטיים בכל שנה.

חוק הסיוע המשפטי והתקנות שהותקנו מכוחו קובעים את הקריטריונים לקבלת סיוע משפטי. הקריטריונים הם עניניים (הנושא שבו מתבקש הסיוע), כלכליים (הכנסות ורכוש) ומשפטיים (סיכוי משפטי להליך).

הסיוע המשפטי ניתן לזכאים לו כמעט בכל תחומי המשפט האזרחי. הייצוג ניתן בין אם הלקוחות הם התובעים ובין אם הם הנתבעים. הסיוע המשפטי ניתן ללא תשלום, למעט תשלום אגרת השתתפות, אשר גובהה נגזר ממצבו הכלכלי של מבקש הסיוע.

ששת מחוזות הסיוע המשפטי פרושים ברחבי הארץ: צפון, חיפה, תל אביב, מרכז, ירושלים ודרום. כמו כן הסיוע המשפטי מקבל קהל גם ב-55 שלוחות נוספות[2] ברחבי הארץ, הכל במטרה להקל על הנגישות אליו.

על עובדי הסיוע המשפטי נמנים צוות עורכי הדין הפנימי, עובדי המנהלה, המתמחים, בנות השירות והסטודנטים. נוסף לאלה הסיוע המשפטי מעניק ייצוג בערכאות גם באמצעות 1,046 עורכי דין ממערך הייצוג החיצוני, המתמנים לייצוג בהתאם למומחיותם ולהתאמתם להליך המשפטי הננקט.[3]

הייצוג מטעם הסיוע המשפטי ניתן בבתי משפט, בתי דין, לשכות ההוצאה לפועל ולעיתים אף בוועדות מעין שיפוטיות, כגון ייצוג מאושפזים בכפייה בפני וועדות פסיכיאטריות בבתי החולים.

גם הצוות הפנימי של הסיוע המשפטי מייצג בחלק מההליכים המשפטיים, לרוב בתיקים עקרוניים בעלי השלכות רוחב. כמו כן מייצג הצוות הפנימי בנושאים השוטפים שבטיפולו של הסיוע המשפטי מתוך מטרה לשמור על קשר עם בתי המשפט ולקבל עדכונים ביחס לייצוג בשטח.

מעבר למתן ייצוג, הסיוע המשפטי רואה חשיבות רבה בהקצאת משאבים להבטחת איכות הייצוג הניתן ללקוחותיו, ומפעיל מגנונים שונים לניהול ובקרה על איכות הייצוג בערכאות.

---

1. ע"א 733/95 ארפל אלומיניום בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ, פ"ד נא(3) 629 מול פסקה ב (1997).
2. הנתונים נכונים לסוף שנת 2017.
3. הנתונים נכונים לסוף שנת 2017.

כמו כן, על מנת לקדם את הזכות להליך הוגן – מקדיש הסיוע המשפטי תשומות גם לפעולות יידוע על אודות שירותיו בקרב האוכלוסיות הזכאיות להם, שכן במקרים רבים מי שזכאי לקבל ייצוג לא מודע כלל לזכאותו זו. נוסף לכך פועל הסיוע המשפטי לשיפור השירות והנגשת ההליכים לקבלת ייצוג, לפישוט מערך הטפסים וקיצור הביורוקרטיה.

הסיוע המשפטי הוא גוף דואלי: מצד אחד הוא אורגן של משרד המשפטים, ובמסגרת זו הוא פועל כגוף מנהלי, הקובע אם אדם יהיה זכאי מבחינה משפטית וכלכלית לקבל סיוע משפטי; מצד שני, הסיוע המשפטי פועל כמשרד עורכי דין המייצג את לקוחותיו נגד גורמים פרטיים ונגד המדינה וגופים ציבוריים אחרים. לאור תפקידו הכפול נדרש הסיוע המשפטי לשלב בין היותו אורגן של משרד המשפטים לבין הקפדה על עצמאותו הסטטוטורית בהחלטותיו המקצועיות, ורואה לנגד עיניו, בראש ובראשונה, את חובת הנאמנות והמסירות ללקוח.

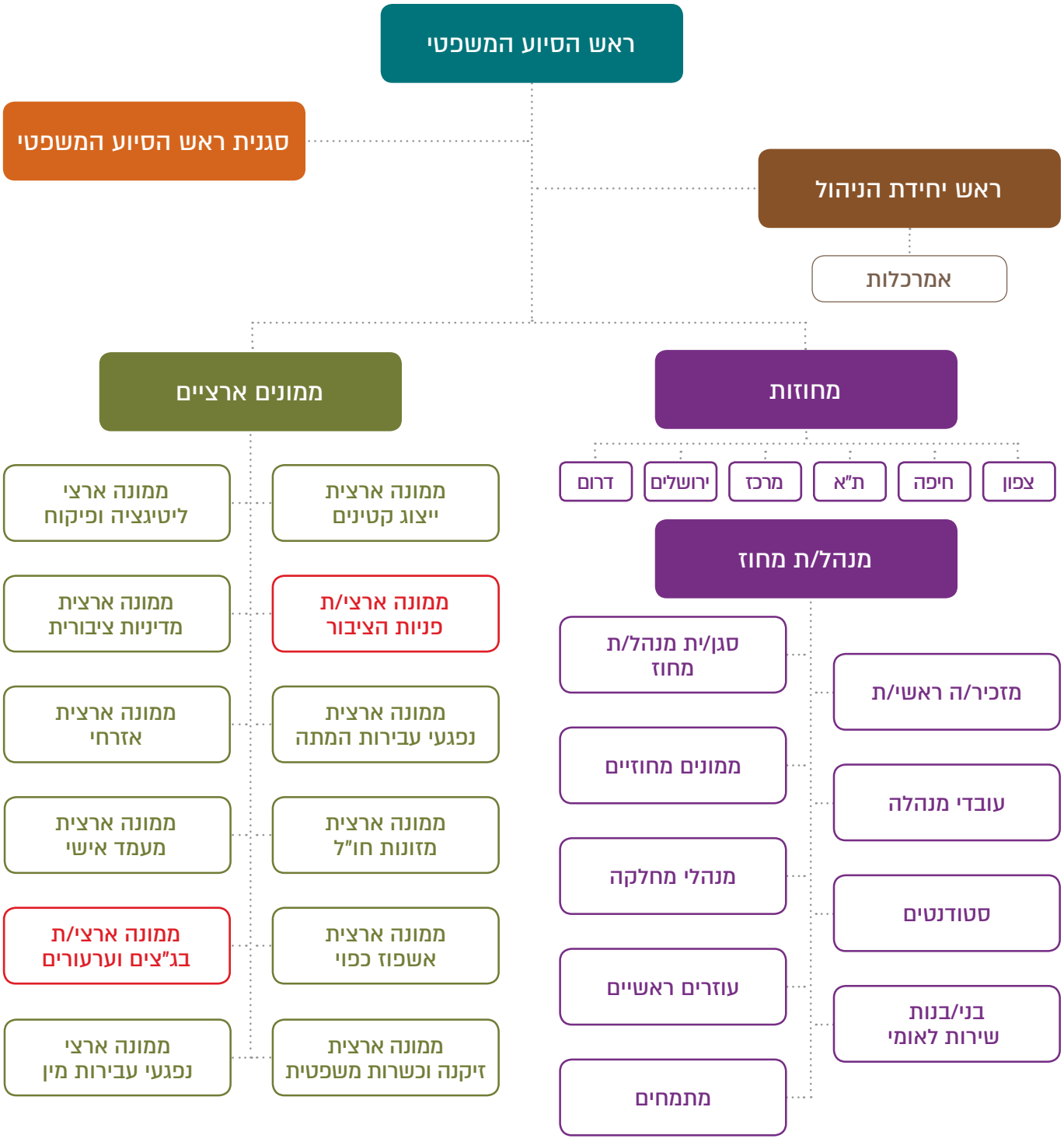
נוכח היקפי הייצוג הגבוהים בסוגיות משפטיות כה רבות, באפשרותו של הסיוע המשפטי לזהות ממעוף הציפור תופעות רוחביות וליקויים רב מערכתיים בנושאים השונים שבטיפולו הטעונים תיקון, שיפור או הסדרה. לכן לעיתים בהסכמת לקוחותיו מקדם הסיוע המשפטי באמצעות הייצוג בתיקים מסוימים תהליכי רוחב ומדיניות, וכן פועל ומציע ליזום הליכי חקיקה או גיבוש ותיקון נהלים ברשויות המוסמכות.

עד כאן בתמצית על הסיוע המשפטי. בדו"ח שלהלן תפורט בהרחבה עבודתו המגוונת של הסיוע המשפטי על כל קשת תחומיו. נרחיב על העשייה רבת ההיקף, היוזמות השונות ושיתופי הפעולה הייחודיים בכל אחד מתחומי הטיפול של הסיוע המשפטי. פעולותיו אלו שיפורטו בהרחבה בדו"ח זה מציבות את הסיוע המשפטי כגוף מייצג משמעותי, היוזם פסיקות ותהליכים משפטיים-חברתיים עבור האוכלוסיות הנזקקות לכך, ומעניק קול ומקום לאלו שקולם כמעט אינו נשמע או אינו נשמע דיו.

2. מבנה ארגוני ומשאבי אנוש[4]

2.1. מבנה ארגוני

תרשים 1: מבנה הסיוע המשפטי

נוסף על הממונים הארציים שבתרשים, מכהנות כיום גם ממונה ארצית לקרבנות לעבירות סחר בבני אדם, ממונה ארצית לניצולי שואה וממונה ארצית לייצוג הורים בהליכי אימוץ, כולן מועסקות במחוז תל אביב בתפקידים מחוזיים נוספים מעבר לתפקידן כממונות ארציות.
התרשים לעיל כולל בתוכו גם את התפקידים של ממונה ארצי/ת בג"צים וערעורים וממונה ארצי /ת פניות הציבור, אשר טרם אוישו ועל כן צבועים באדום.

4. פרק זה עוסק במבנה הארגוני ונתוני כח האדם בסיוע המשפטי, והנתונים המובאים בו נכונים לסוף 2017.

מערך הסיוע המשפטי מורכב משישה מחוזות, הממוקמים מהצפון עד הדרום: צפון (נצרת), חיפה, תל אביב, מרכז (לוד), ירושלים ודרום (באר שבע). הנהלת הסיוע המשפטי ממוקמת בירושלים.

תחת ראש הסיוע המשפטי וסגניתו מכהנים בהנהלה גם הממונים הארציים על התחומים השונים שבטיפול הסיוע המשפטי. הממונים הארציים מופקדים בחלקם על פיתוח פרופסיות משפטיות ייחודיות לאוכלוסיות הדורשות מענה ספציפי מותאם לצרכיהן, כגון: קטינים, זקנים, מאושפזים בכפייה וניצולי שואה. הממונים הארציים האחרים אחראים על תחומי רוחב משפטיים: מעמד אישי, אזרחי ועוד. שני ממונים ארציים נוספים אחראים על מדיניות ושירותי ניהול. בין שאר תפקידיהם, אחראים הממונים הארציים לגבש מדיניות אחידה, ולסנכרן את העשייה בין מחוזות הסיוע המשפטי על כל קשת תחומי המשפט שבהם הם פועלים.

בכל מחוז מועסקים עורכי דין ועובדי מנהלה האמונים על קבלת קהל, טיפול בלקוחות הסיוע המשפטי, ייעוץ וייצוג בתיקים ובקרה על איכות הייצוג. תחת מנהל המחוז וסגנו מכהנים הממונים המחוזיים האחראים על התחומים המשפטיים השונים בכל מחוז.

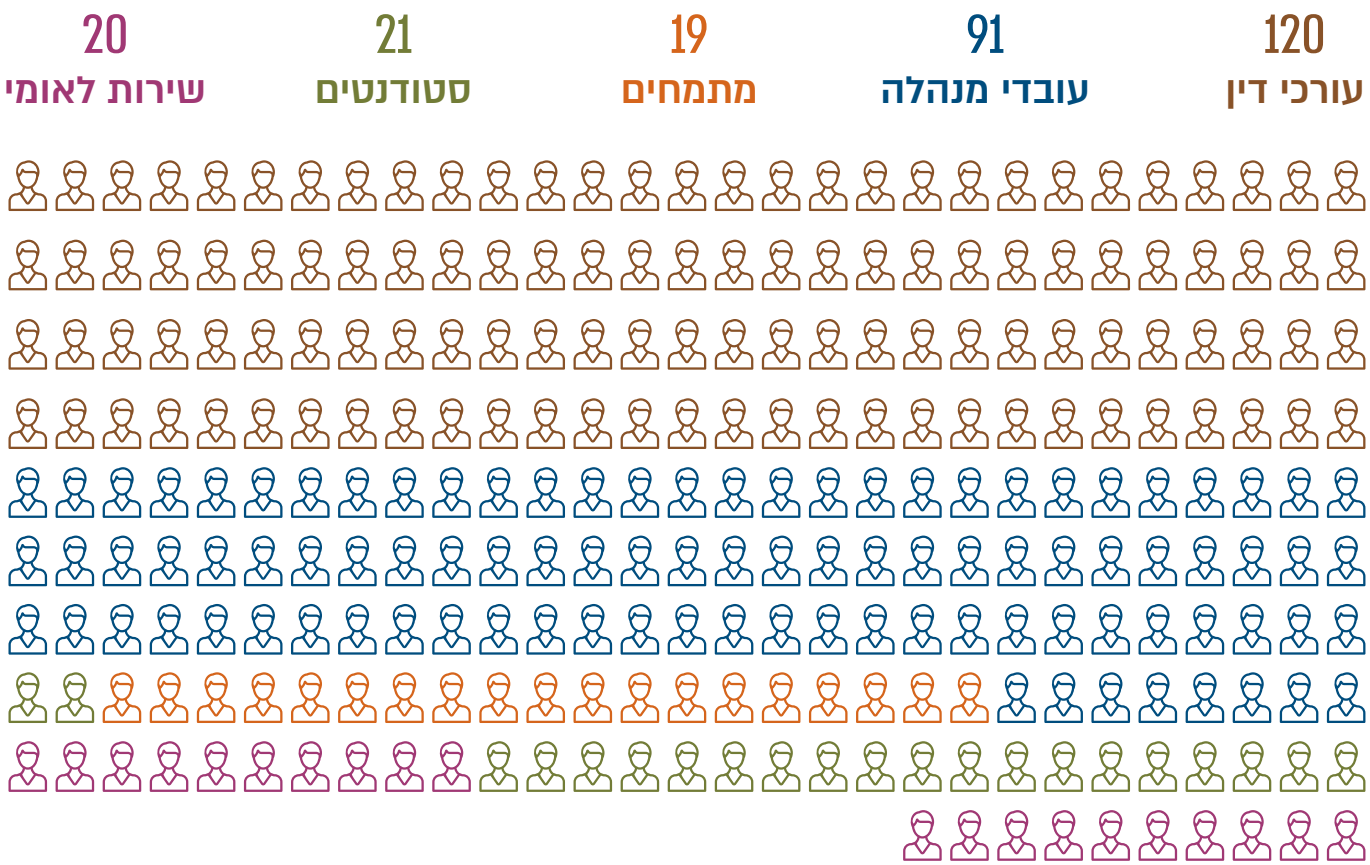
עורכי הדין במחוזות נפגשים עם לקוחות הסיוע המשפטי בתדירות משתנה, בוחנים את זכאותו של הלקוח לקבלת ייצוג וממצים טיפול משפטי, לאחריו יוחלט על מתן ייצוג, אם לאו.

פגישות בין לקוחות הסיוע המשפטי לבין עורכי הדין מהצוות הפנימי מתבצעות הן במשרדי המחוזות והן ב- 66 שלוחות הפזורות גיאוגרפית בכל הארץ. מטרתן של הפגישות בשלוחות היא להקל על לקוחות הסיוע המשפטי, והן מתקיימות בדרך כלל במשרדי שי"ל (שירות יעוץ לאזרח מטעם משרד הכלכלה בשיתוף עם העיריות השונות) או בלשכות הרווחה של העיריות השונות בכל מחוז.

אם הוחלט על מתן ייצוג - במרבית המקרים ימונה עורך דין מהמערך החיצוני של הסיוע המשפטי לייצג את הלקוח, תוך התאמת מומחיותו של עורך הדין המייצג להליך המשפטי הנדרש ולמאפייניו של הלקוח. עורכי הדין מהצוות הפנימי עורכים בקרה על איכות הייצוג ומלווים את הטיפול בתיק. כמו כן עורכי הדין מהצוות הפנימי ברובם אחראים על ניהול, ריכוז והכשרה בתחומי ההתמקצעות במחוז, ומייצגים אף הם בחלק מהתיקים, בעיקר בתיקים בעלי השלכות רוחב ובתיקים בנושאים השוטפים של הסיוע המשפטי.

2.2. משאבי אנוש[5]

תרשים 2: משאבי האנוש בסיוע המשפטי בחלוקה לתפקידים

בסיוע המשפטי מועסקים **271** עובדים, מתוכם: **120** עורכי דין; **91** עובדי מנהלה; **19** מתמחים; **21** סטודנטים ו-**20** מתנדבי השירות הלאומי.

נוסף על כך, מוקד טלפוני המאויש על ידי 33 סטודנטים, פועל מידי יום בין השעות 8.00 ל-16.00 למעט סופי שבוע, ומשיב לפניות טלפוניות של הלקוחות.

מערך הייצוג החיצוני כולל 1,046 עורכי דין המייצגים את הלקוחות מטעם הסיוע המשפטי בהתאם לכתבי מינוי. לאחר מינויים, עורכי הדין נפגשים עם הלקוחות במשרדיהם הפרטיים ומתחילים בייצוגם המשפטי. במהלך הטיפול בתיק עורכי הדין נדרשים למסור דיווחים שוטפים על מהלך הייצוג ותוצאותיו לסיוע המשפטי, המפקח על איכות השירות המשפטי ומשלם את שכר טרחתם בהתאם לקבוע בתקנות הסיוע המשפטי. בכל עת מתקיים שיח בין עורכי הדין ממערך הייצוג החיצוני לבין הצוות הפנימי בסיוע המשפטי באשר למהות הייצוג, ההליכים המשפטיים הננקטים ותוצאותיהם.

5. הנתונים מעודכנים לסוף שנת 2017.

2.3. ייצוג הולם

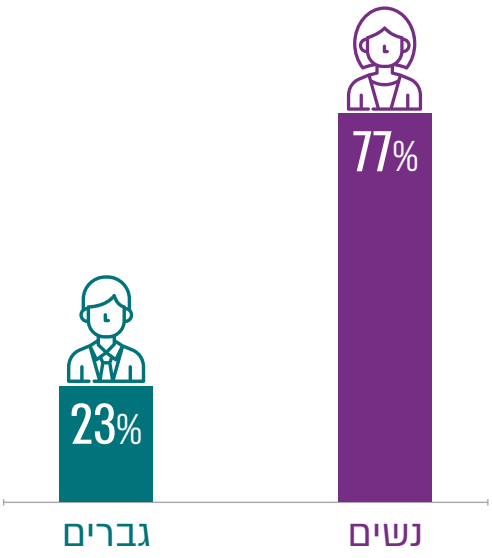
הסיוע המשפטי מקפיד על ייצוג הולם לכל המגזרים בחברה הישראלית. הגיוון בכוח האדם תורם באופן משמעותי לאיכות השירות, ובמיוחד להנגשת השירות מבחינה שפתית ותרבותית למגוון לקוחות הסיוע המשפטי מהמגזרים השונים.

2.3.1. ייצוג הולם לנשים

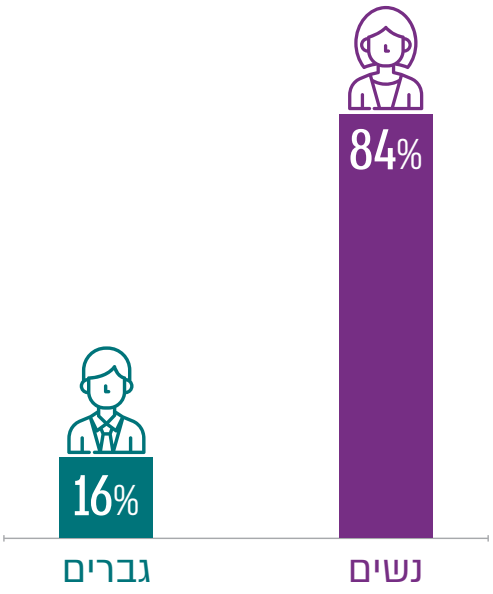
בחינת מצבת כוח האדם בסיוע המשפטי מראה כי נשים מהוות **77%** מכלל עורכי הדין בצוות הפנימי, בעוד מספרן ביחס לכלל העובדים גבוה יותר ועומד על 84%.

תרשים 3: התפלגות מגדרית - עובדים

יחס נשים-גברים בין עורכי הדין:

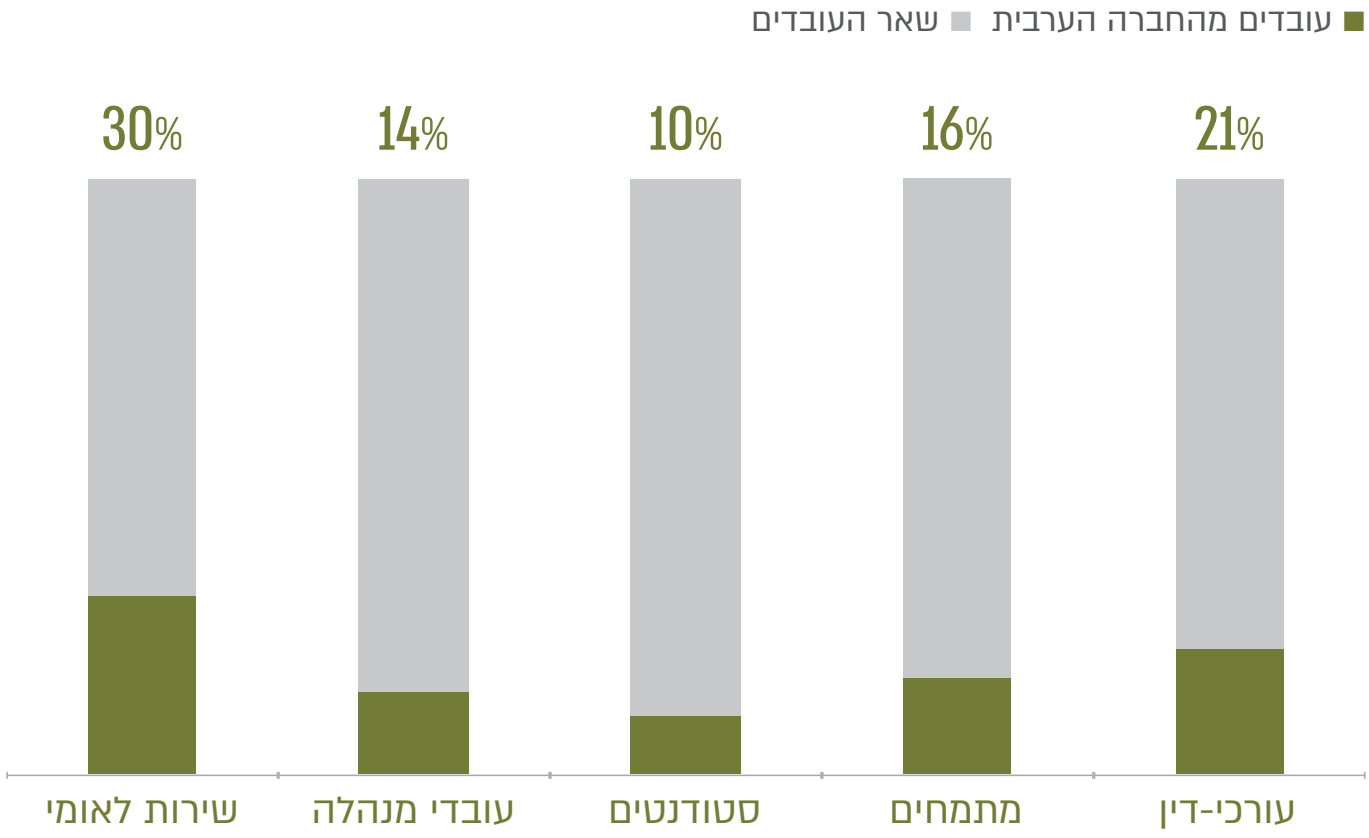
יחס נשים-גברים בין כלל העובדים:

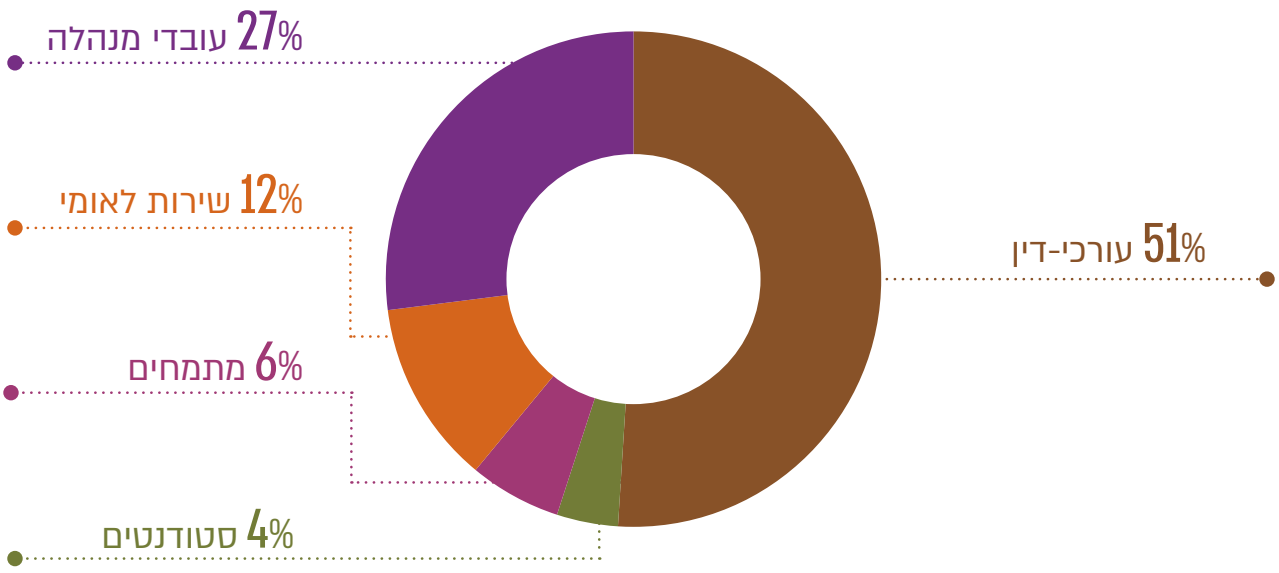
2.3.2. ייצוג הולם לבני החברה הערבית

סך הכל מועסקים בסיוע המשפטי **48** עובדים מהחברה הערבית מתוך 271 עובדים, קרי **18%** מסך המועסקים.

תרשים 4: שיעור העובדים מהחברה הערבית ביחס לכלל העובדים בחלוקה לתפקידים

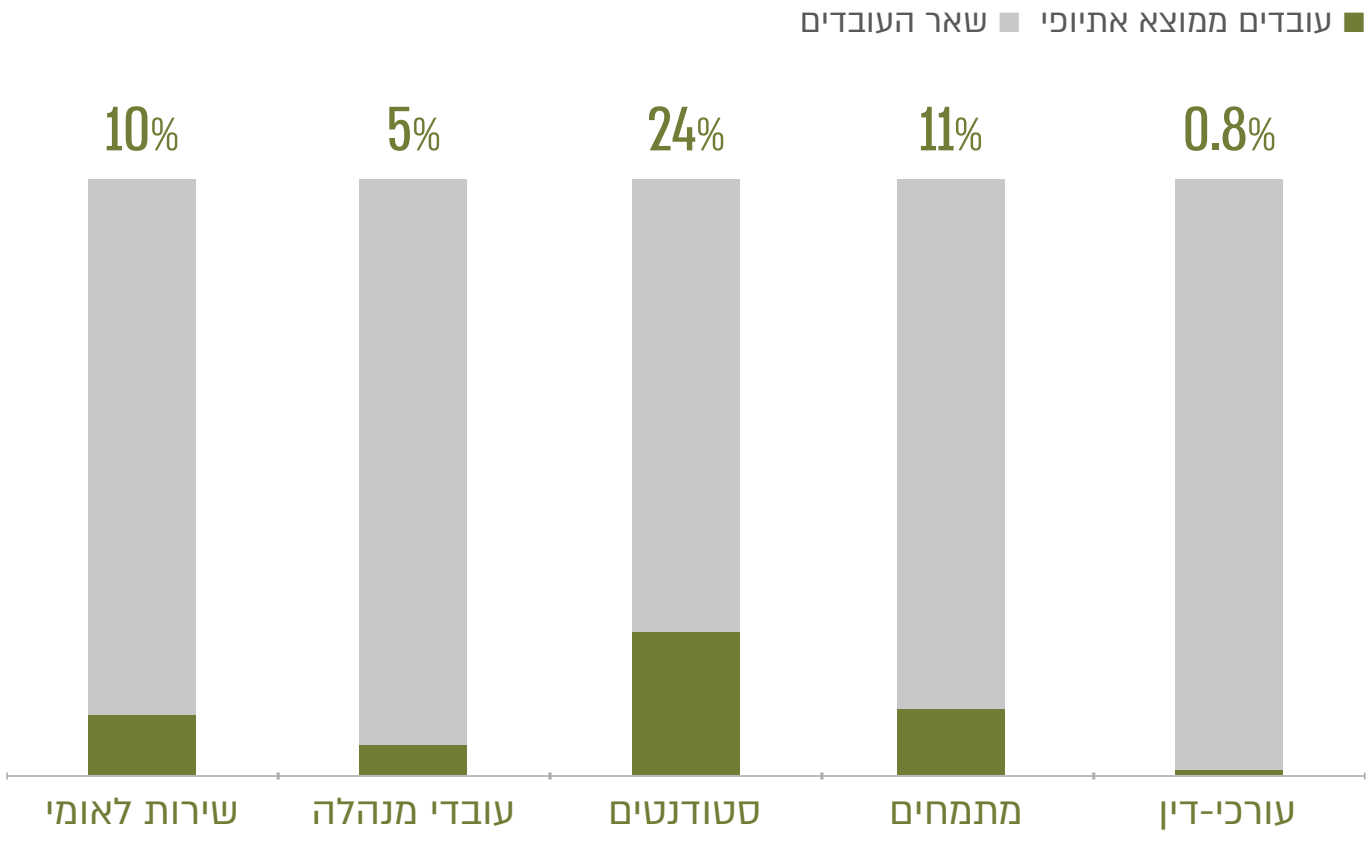
תרשים 5: מיפוי העובדים הנמנים על החברה הערבית בחלוקה לתפקידים השונים בסיוע המשפטי

2.3.3. ייצוג הולם ליוצאי אתיופיה

סך הכול מועסקים בסיוע המשפטי **15** עובדים יוצאי אתיופיה מתוך 271 עובדים, קרי 6% מכלל העובדים.

תרשים 6: שיעור העובדים יוצאי אתיופיה ביחס לכלל העובדים בחלוקה לתפקידים

תרשים 7: מיפוי העובדים הנמנים על יוצאי אתיופיה בחלוקה לתפקידים שונים בסיוע המשפטי

2.3.4. ייצוג הולם לעובדים עם מוגבלויות

סך הכל מועסקים בסיוע המשפטי **11** עובדים עם מוגבלויות, המהווים 4% מכלל העובדים. הם אינם מועסקים רק בתקן המיועד לעובדים עם מוגבלות, לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות, התשנ"ח-1998.

2.3.5. ייצוג הולם במערך הייצוג החיצוני

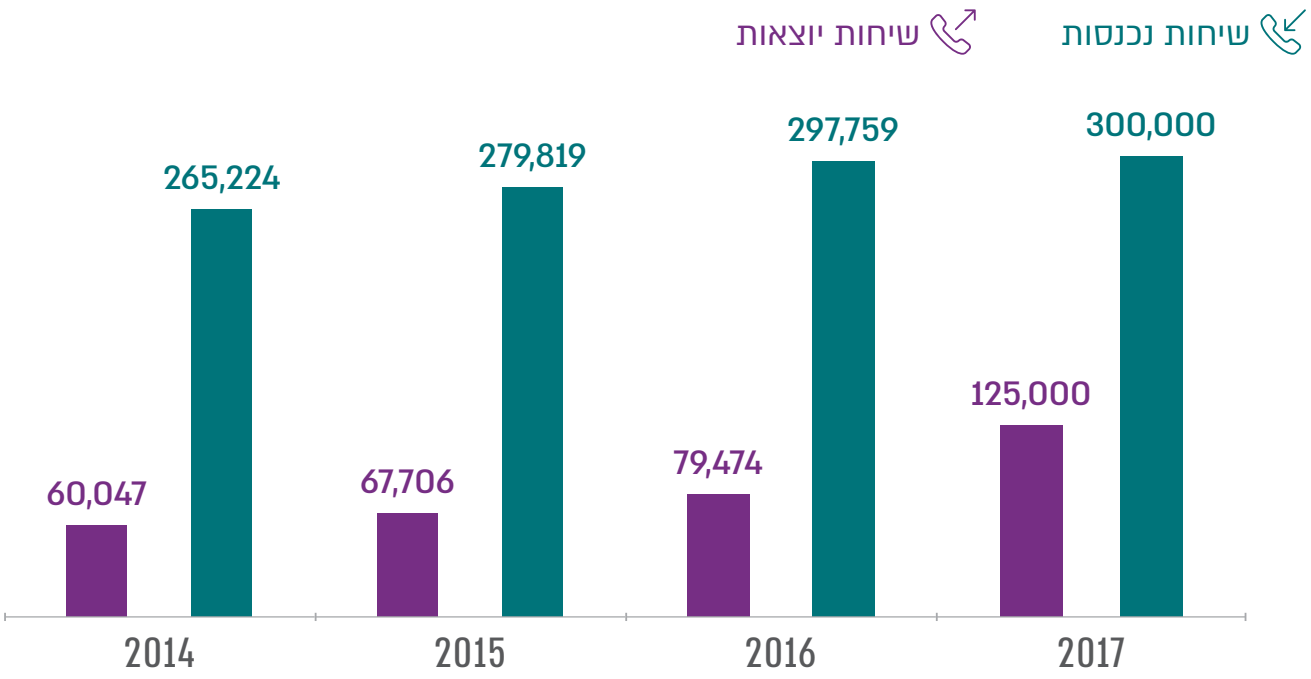
מערך הייצוג החיצוני מטעם הסיוע המשפטי, מונה 1,046 עורכי דין, מתוכם **228** עורכי דין מהחברה הערבית ו-**10** עורכי דין יוצאי אתיופיה.

2.4. המוקד הטלפוני

המוקד הטלפוני של הסיוע המשפטי הוקם לפני ארבע שנים. במוקד המאויש ברובו על ידי סטודנטים, מועסקים 33 נציגים העונים על פניותיהם של לקוחות הסיוע המשפטי, של עורכי דין מייצגים וגורמים נוספים.

המוקד פועל בימים א'-ה' בין השעות 8:00 עד 16:00.

תרשים 8: המוקד הטלפוני – שיחות נכנסות ויוצאות בשנים 2014-2017

התרשים מצביע על כך שבארבע שנות הפעילות של המוקד חלה עלייה במספר השיחות הנכנסות ובמספר השיחות היוצאות. במניין השיחות היוצאות נכללות שיחות שמטרתן חזרה ללקוחות שלא נענו וכן שיחות הסבר והבהרה ללקוחות שהובטחה להם תשובה.

3. הסיוע המשפטי "הלכה למעשה" – כיצד מקבלים סיוע משפטי?

3.1. תחומי הפעילות

רוחב היריעה והעשייה בסיוע המשפטי מייחדים אותו כגוף רב-גוני המייצג קבוצות אוכלוסייה מוחלשות בבעיות של הפרט ובשאלות עקרוניות. העיקרון המנחה בעבודת הסיוע המשפטי הוא הגברת הנגישות של האוכלוסיות המוחלשות לערכאות המשפטיות, זאת במטרה לממש ולהגן על זכויותיהן ולהבטיח את השוויון בפני הערכאות המשפטיות.

בהתאם לתקנה 5 לתקנות הסיוע משפטי והתוספות לחוק הסיוע המשפטי, הייצוג ניתן בשלל תחומי המשפט האזרחי וכולל את התחומים ותתי התחומים הבאים:

- ענייני משפחה ומעמד אישי: גירושין, מזונות, משמורת והסדרי ראייה, תביעות רכוש, ירושה
- סיוע בגביית מזונות מחייבים השוהים בחו"ל ולהיפך
- אפוטרופסות, כשרות משפטית וייצוג זקנים
- ייצוג הורים בהליכי אימוץ* ובבתי משפט לנוער
- ייצוג קטינים בבתי משפט לנוער ובבתי משפט למשפחה
- הגנה על קורבנות אלימות: צווי הגנה, צווים למניעת הטרדה מאיימת
- תחום החיובים: נזיקין, זכויות דיור והגנה מפני פינוי, חוזים והגנת הצרכן
- עניינים מנהליים לרבות: ארנונה, רישוי עסקים, חינוך ובריאות
- תביעות נגד המוסד לביטוח לאומי*
- חובות: הוצאה לפועל, פשיטת רגל, הפטרים
- ענייני מעמד אזרחי: תביעות לפי חוק השבות, חוק האזרחות וחוק מרשם האוכלוסין
- ענייני עבודה לרבות זכויות פנסיה וביטוח
- סיוע לקורבנות עבירות סחר בבני אדם*
- סיוע למשפחות של נפגעי עבירות המתה*
- סיוע למשפחות של נפגעי פעולות איבה*
- סיוע למשפחות שכולות*
- סיוע לנפגעי עבירות מין*
- זכויות לאנשים עם מוגבלויות
- זכויות ניצולי שואה ותביעות להשבת שכר טרחה לניצולים*
- אשפוז כפוי
- זכויות לדיור ציבורי
- ניתוקי חשמל ומים
- זכויות חיילים משוחררים וייצוג בערעורים על החלטות קצין תגמולים
- הגנה על עובדים שנפגעו בשל חשיפת שחיתויות*
- תביעות על אפליה או הטרדה מינית

* תחומים שבהם אין דרישה לעמוד במבחני זכאות כלכלית

3.2. היקף הסיוע המשפטי

הסיוע המשפטי שניתן ללקוחות הזכאים לכך כולל מתן ייעוץ וטיפול משפטי ללקוח, וייצוג בערכאות המשפטיות. הייצוג ניתן בבתי משפט, בתי דין, לשכות ההוצאה לפועל ולעיתים אף בוועדות מעין שיפוטיות, כגון ייצוג המאושפזים בכפייה בפני ועדות פסיכיאטריות בבתי החולים.

בהתאם לתקנות בתי המשפט (אגרות), התשמ"ח-1988, ניתן למי שתובע באמצעות הסיוע המשפטי פטור סטטוטורי מאגרת בית משפט בכל הערכאות, לרבות בבית הדין לעבודה, ולמעט בבית המשפט למשפחה ובתי הדין הדתיים, שבהם עדיין נדרש הסיוע המשפטי להגיש בשם הלקוח בקשה לקבלת פטור מאגרה.

נוסף לכך, לקוח שקיבל ייצוג זכאי לקבל במקרים המתאימים גם מימון חלקי להוצאות הנדרשות לצורך ההליך המשפטי, כגון תשלום בגין: בדיקת רקמות, חוות דעת מומחים, פרסומים וכן הלאה.

3.3. ההליך והתנאים לקבלת סיוע משפטי

תרשים 9: מבנה ההליך לקבלת סיוע משפטי

ההליך השגרתי לקבלת סיוע משפטי מתנהל באופן המוצג בתרשים מספר 9. יחד עם זאת, ייתכנו שינויים והתאמות כאשר מדובר בבקשות לסיוע משפטי המוגשות בתחומים ייחודיים או על ידי אוכלוסיות מיוחדות שיש להן צורך בהנגשת ההליך.

להלן בתמצית שלבי ההליך הסטנדרטי לקבלת סיוע משפטי:

שלב 1, הגשת בקשה לסיוע המשפטי:

ככלל הבקשה מוגשת על גבי טופס "בקשה לסיוע משפטי" ומשויכת למחוז הרלוונטי בסיוע המשפטי בהתאם לכתובת מגורי הלקוח. הטופס ממולא על ידי האדם או על ידי מי מטעמו (עובד סוציאלי וכיוצ"ב). את הטופס ניתן לשלוח בכל אמצעי התקשורת: פקס, דואר אלקטרוני, דואר, ואף ניתן למלא את הטופס באתר המקוון של הסיוע המשפטי. דוגמאות להנגשת השירות הן למשל: ה"טופס הפשוט" שהוכן לאנשים עם מוגבלויות, וכן האפשרות של חיילים לפנות לסיוע משפטי באמצעות אפליקציית הוואטס-אפ ועוד.

שלב 2, בחינת הבקשה לסיוע משפטי:

בשלב זה, נבחנת בקשתו של הלקוח לקבלת סיוע משפטי. הבחינה היא משולשת: ראשית, נבדק האם הבקשה מצויה בגבולות סמכותו של הסיוע המשפטי; שנית, נבחנת זכאותו הכלכלית של הלקוח לקבלת סיוע משפטי;[6] לבסוף עורך הדין בוחן את הסיכוי המשפטי בתיק ומגבש את דרכי הפעולה המתאימות.[7]

6. בחלק מתחומי הטיפול של הסיוע המשפטי אין דרישה לעמוד בבדיקת זכאות כלכלית ולעיתים אף לא בבדיקת סיכוי משפטי.

7. בשלב זה מתקיימת בדרך כלל פגישה בין הלקוח לבין עורך הדין מהצוות הפנימי, ובמידת הצורך מתבקש הלקוח להמציא מסמכים לבחינת בקשתו.

שלב 3, מתן החלטה בתיק:

לאחר המצאת המסמכים הנדרשים ובחינת התיק מתקבלת החלטה בדבר מתן ייצוג ללקוח או ייעוץ והדרכה משפטיים. לחלופין, אם לא עמדה הבקשה לסיוע המשפטי באחת משלוש הבחינות לעיל, יינתן סירוב למתן ייצוג בליווי הנמקה מפורטת.[8] במקרים שבהם הלקוח לא שיתף פעולה ולא המציא את המסמכים הנחוצים למתן החלטה, יקבל הלקוח החלטה על סירוב למתן ייצוג מחמת אי המצאת מסמכים.[9]

שלב 4, ייצוג הלקוח וניהול בקרה על התיק:

הייצוג ללקוח נעשה לרוב על ידי עורכי דין ממערך הייצוג החיצוני. בחלק מהמקרים עורכי דין מהצוות הפנימי מייצגים בעצמם או על דרך של ייצוג משותף עם עורכי דין ממערך הייצוג החיצוני - זאת בתיקים בעלי השלכות רוחב או תיקים בתחום הליבה של הסיוע המשפטי.

במידת הצורך ולבקשת הלקוח, מורחב הייצוג להליכים נוספים הנחוצים במסגרת אותו תיק. כמו כן, במקביל לייצוג הלקוח מנהל הצוות הפנימי בקרה על איכות הטיפול בתיק.

שלב 5, סגירת התיק:

עם סיום הטיפול.

תכנית "גישה ישירה" – קיצור שלבים 2 ו- 3 בהליך הסטנדרטי לקבלת סיוע משפטי

ביום 1.1.2017 נכנסה לתוקפה תכנית "גישה ישירה".

התכנית החלה לפעול כ"פיילוט" בתחילת שנת 2017 בחלק ממחוזות הסיוע המשפטי, ונועדה לקצר באופן משמעותי את משך ההליך לקבלת ייצוג משפטי. התכנית למעשה מאחדת ומקצרת את השלבים 2 ו-3 של ההליך הסטנדרטי.

על פי תכנית זו חלק מהבקשות לסיוע משפטי בתחומי המעמד האישי, פשיטת רגל והוצאה לפועל מועברות (לאחר בדיקה ראשונית מנהלתית של זכאות כלכלית) ישירות לעורכי דין ממערך הייצוג החיצוני. עורך הדין שאליו מועבר תיק לטיפול במסגרת גישה ישירה, נדרש להיפגש עם הלקוח תוך זמן קצוב וקצר לצורך המשך הטיפול המשפטי. במסגרת הפגישה ולאחר בחינת המסמכים, נדרש עורך הדין לגבש עבור הלקוח תכנית טיפול משפטית, ולהעביר דיווח על הפגישה והחלטותיו/המלצותיו לעורכי הדין מהצוות הפנימי של הסיוע המשפטי, אשר מנהלים מעקב על דיווחים אלה ואחראים, בין השאר, על בקרת איכות הייצוג של עורכי הדין בתכנית.

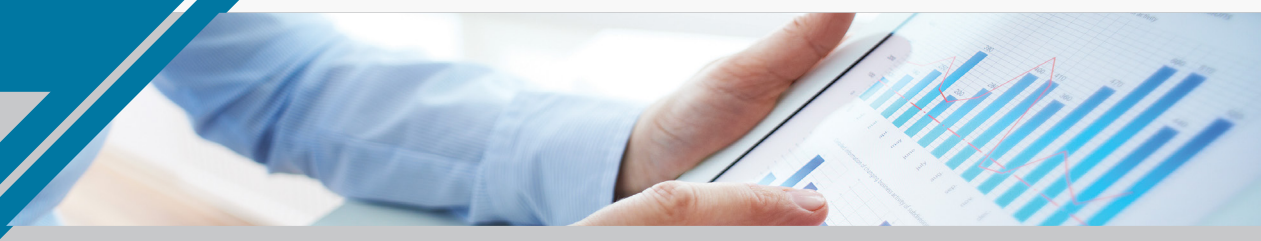
הטיפול בתיקים במסגרת תכנית גישה ישירה הלך והתרחב לאור ההצלחה בייצוג מהיר ויעיל יותר של הלקוחות, ובסך הכל בשנת 2017 טופלו בכל המחוזות 11,076 תיקים במסגרת התכנית.

8. לאחר מתן סירוב זכאי לקוח הסיוע המשפטי לערער על החלטת הסירוב לבית המשפט המחוזי, אשר ידון בבקשה, והחלטתו תהיה סופית, ללא רשות ערעור נוספת.

9. יצוין כי קודם להחלטת הסירוב מחמת אי המצאת מסמכים, מקבל הלקוח לפחות שתי התראות המעניקות לו הזדמנות לשוב ולהשלים מסמכים כנדרש.

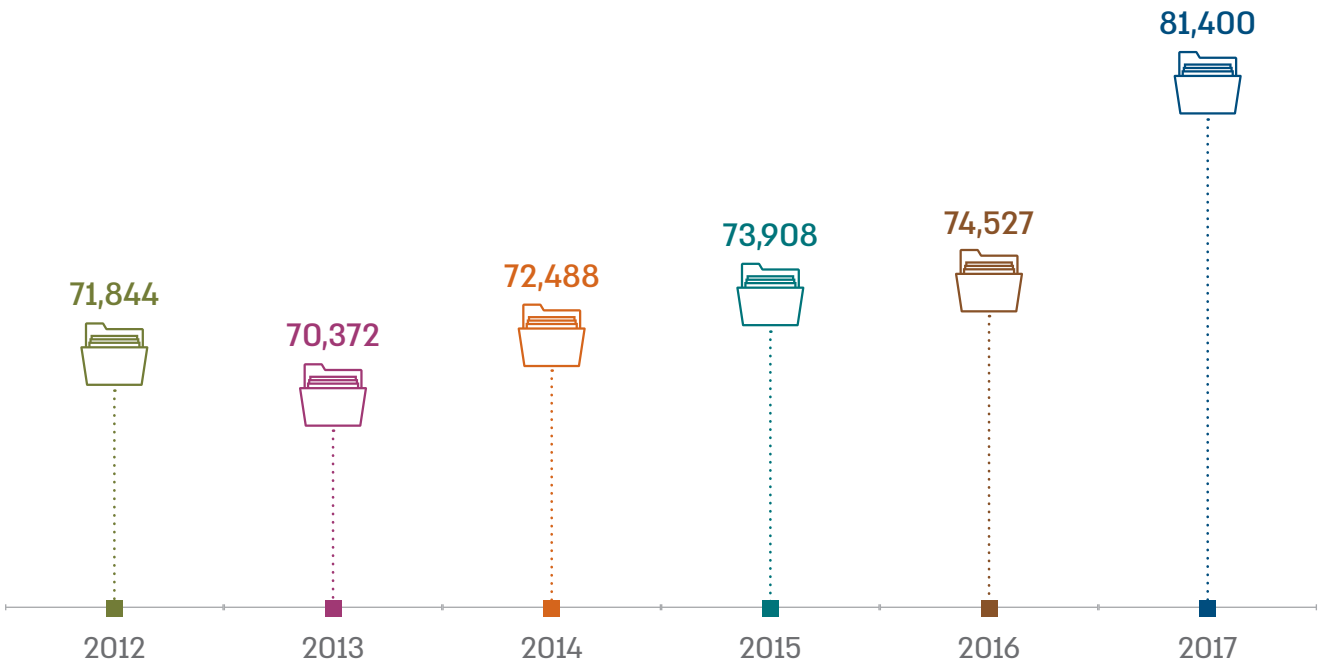
שער שני

היקף הפעילות
אפיון ונתונים

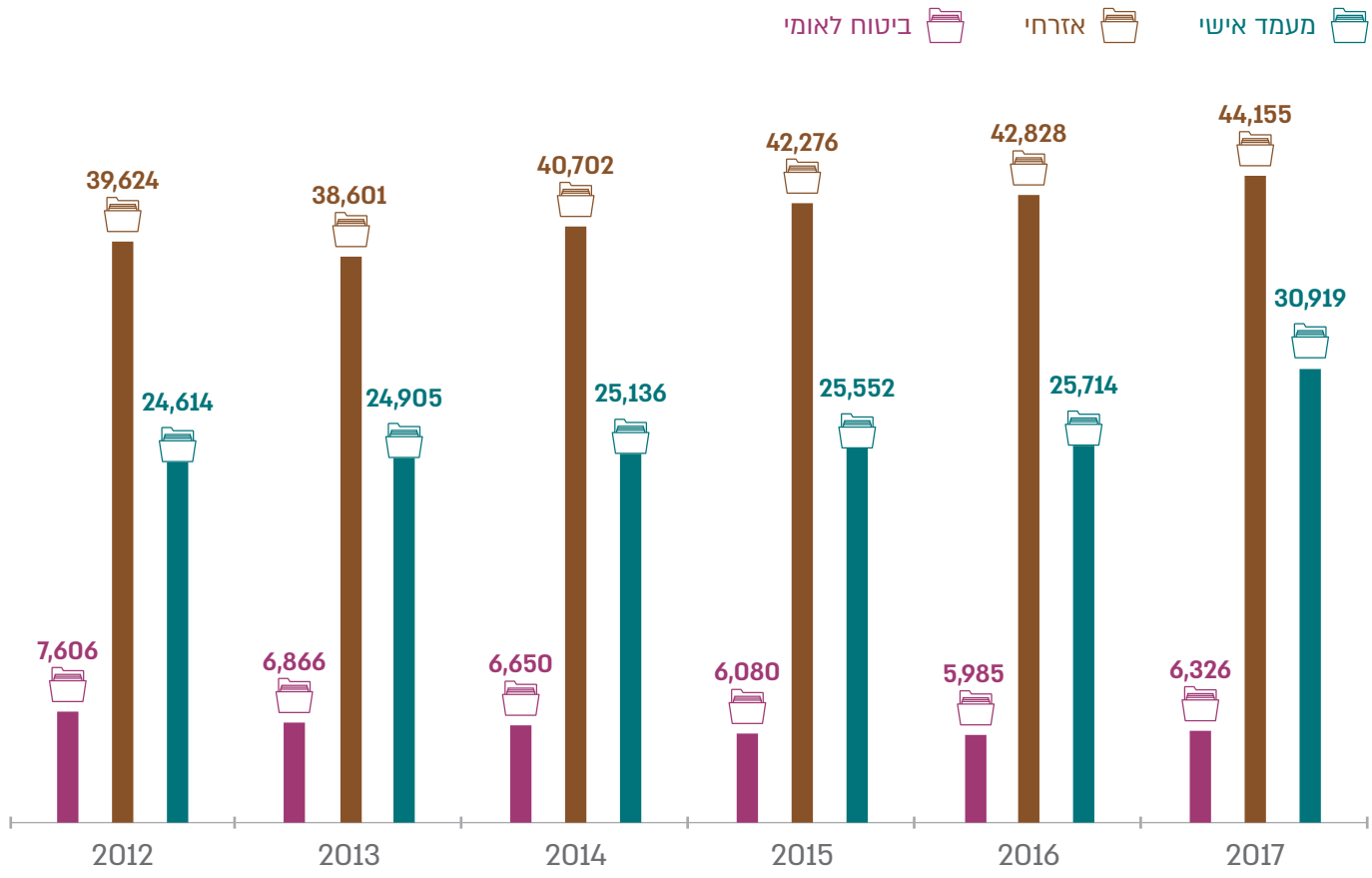
1. היקף התיקים בין השנים 2017-2012

תרשים 10: מספר התיקים שנפתחו בין השנים 2017-2012

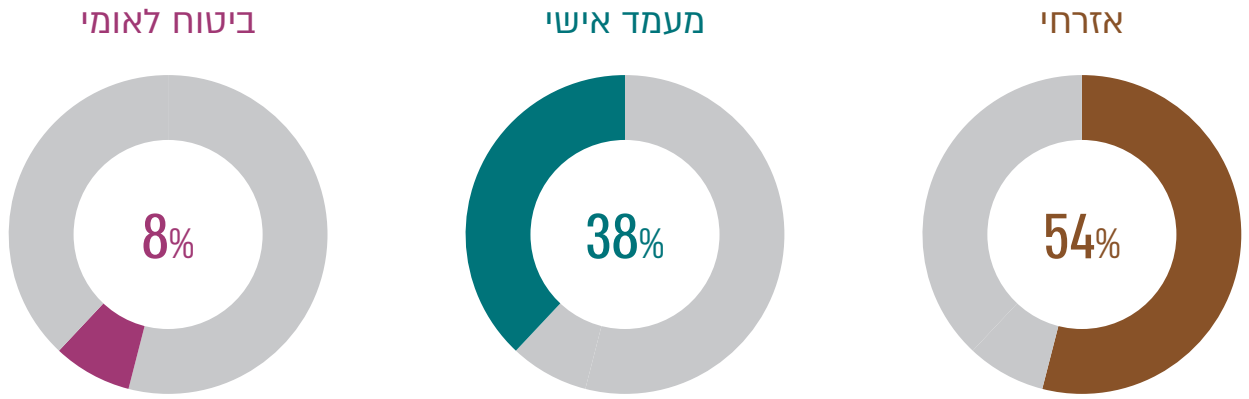

*בכל התרשימים תיתכן סטייה של עד 5% בנתונים עקב אפשרויות שונות לסיווג הנתונים או אופן שליפתם מהמערכת.

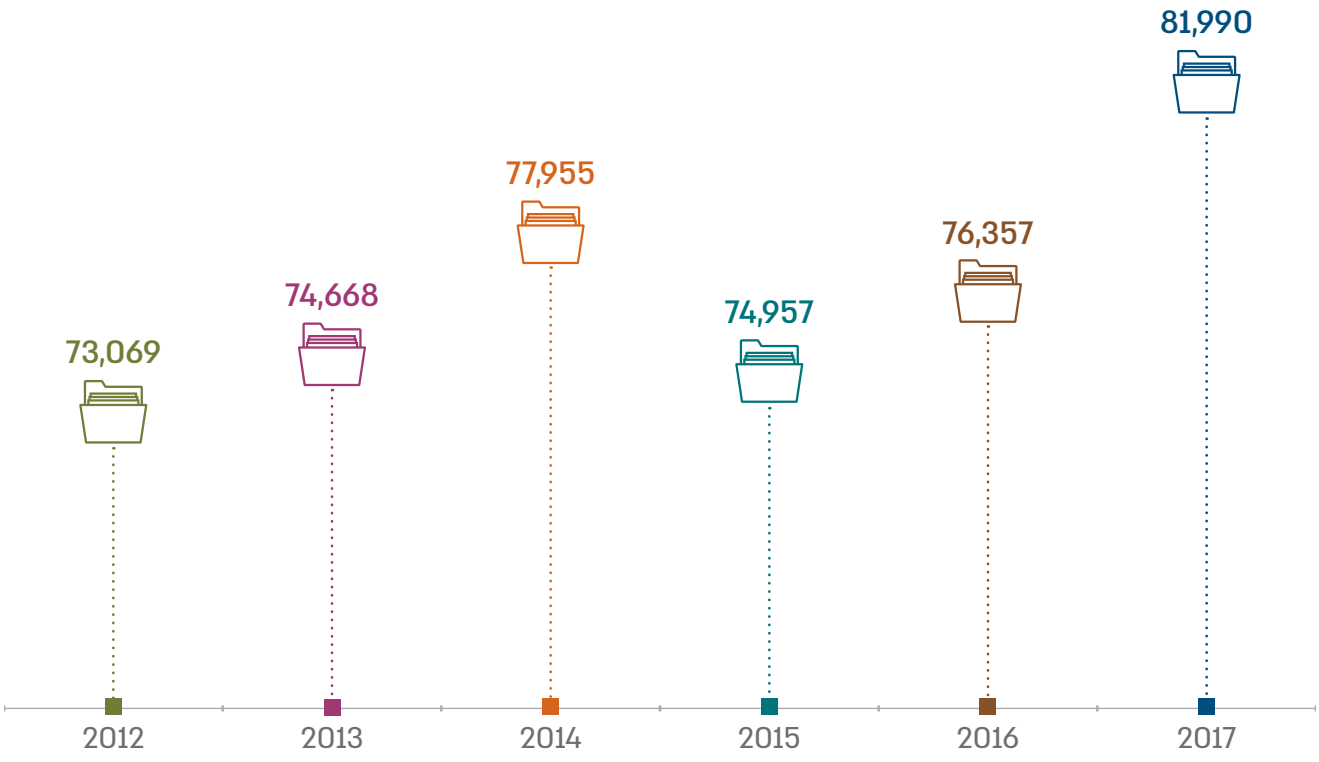
תרשים 11: מספר התיקים שנפתחו בחלוקה לתחומים ראשיים בין השנים 2017-2012

תרשים 12: שיעור התיקים שנפתחו בחלוקה לתחומים בשנת 2017

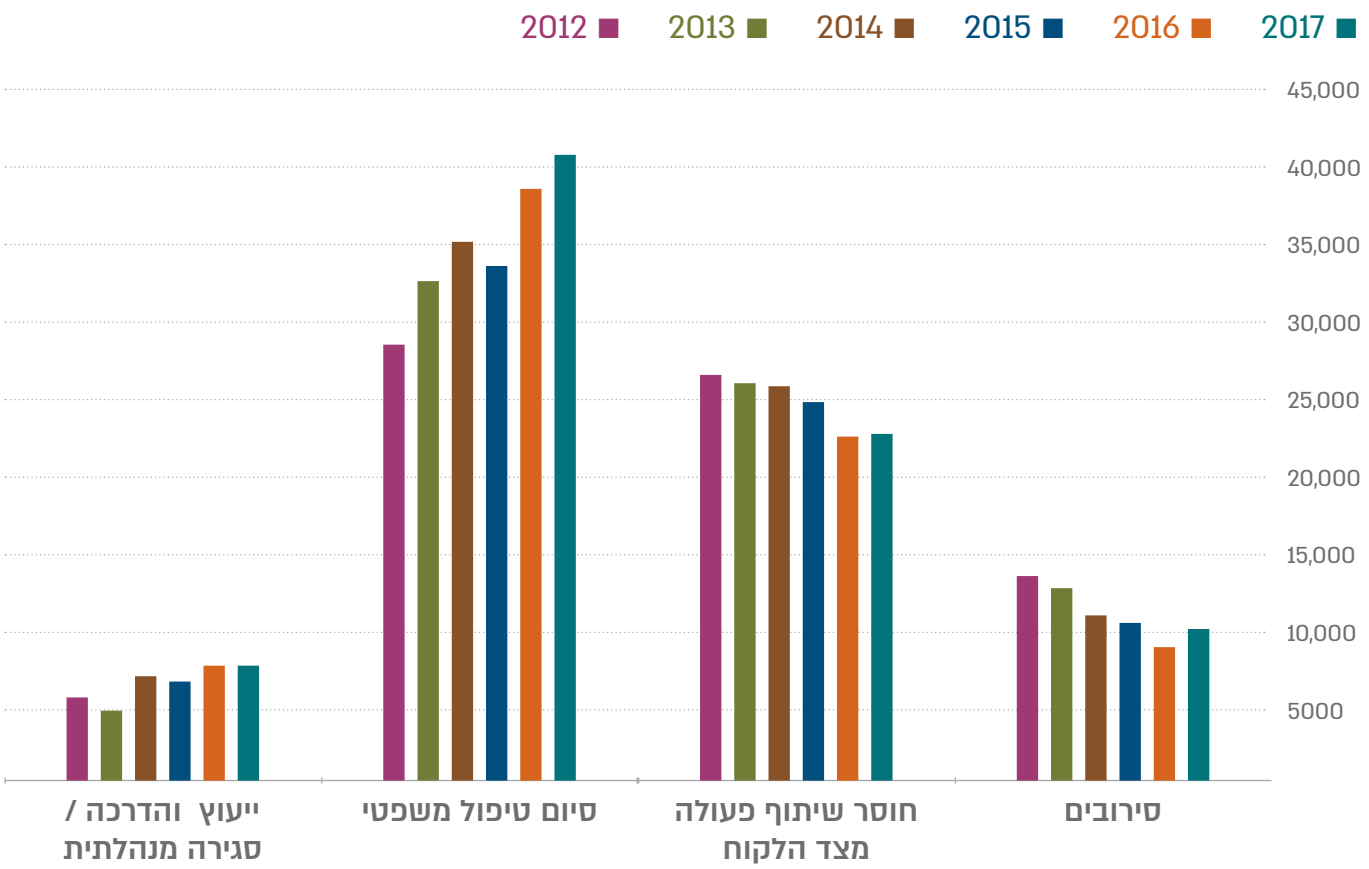

תרשים 13: מספר התיקים שנסגרו בין השנים 2012-2017

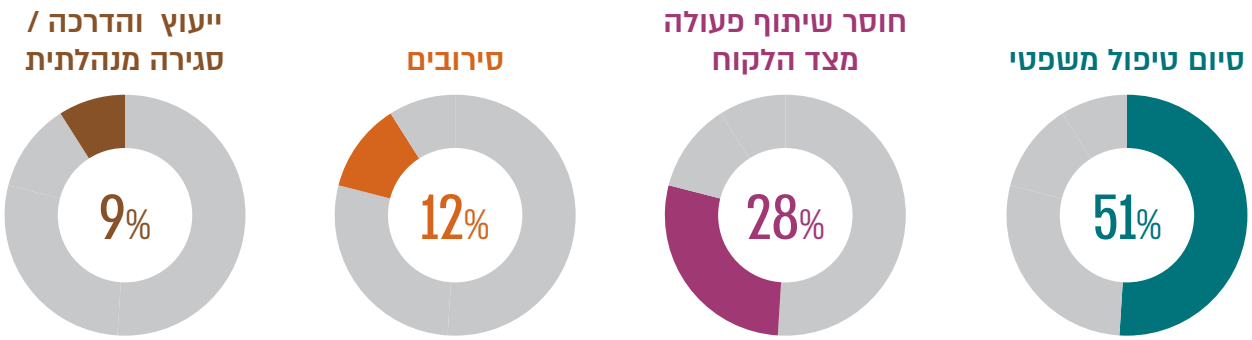
כעולה מהאמור לעיל, בשנים האחרונות שיעור התיקים הנסגרים עולה על אלו הנפתחים. מכאן שעל המערכת אין הצטברות של עומס מיותר הנובע מחוסר יעילות. עם זאת אין להתעלם מהעומס המובנה ממילא בעבודה השוטפת, וזאת לאור הכמות ההולכת וגדלה של התיקים הנפתחים מדי שנה והמגוון הרחב של הנושאים שבהם עוסקים התיקים.

תרשים 14: מספר התיקים שנסגרו בחלוקה לסיבות הסגירה בין השנים 2012-2017

*התרשים מתייחס לתיקים שהסגירה המנהלתית שלהם בפועל הייתה באותה השנה, ואילו החלטת הסגירה יתכן שניתנה קודם לכן.

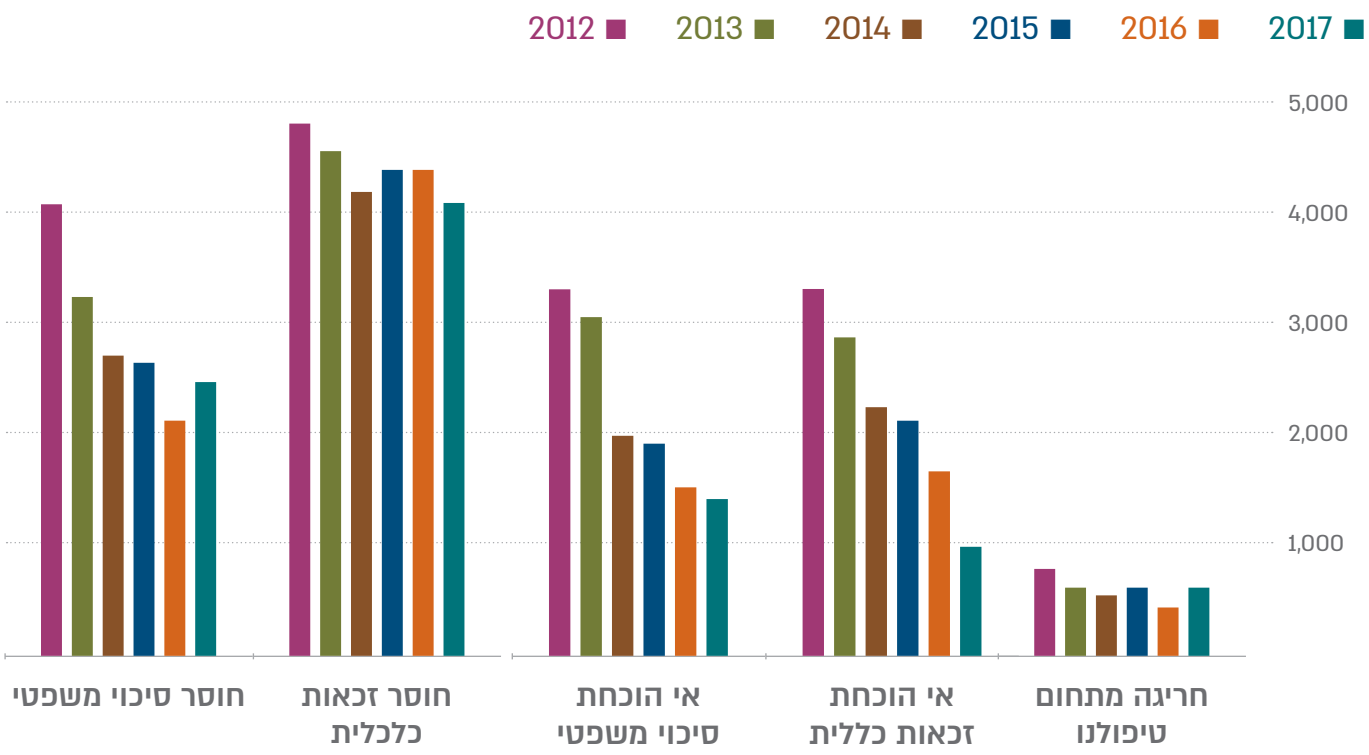
תרשים 15: שיעור התיקים שנסגרו בשנת 2017 בחלוקה לסיבות הסגירה

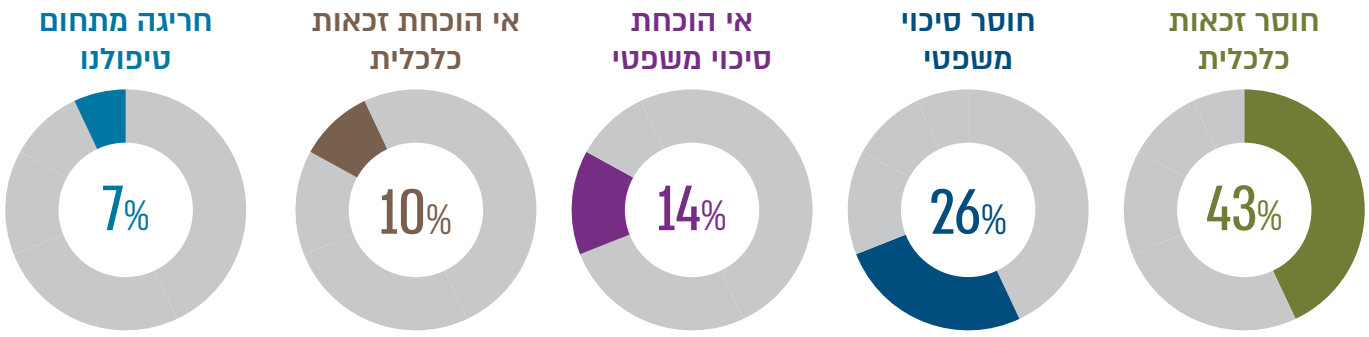
כעולה מהתרשים, קיימת עלייה במספר התיקים הנסגרים לאחר סיום טיפול משפטי, מ-28,000 תיקים בשנת 2012 ל-40,477 תיקים בשנת 2017, כך שב-2017 נסגרו 51% מהתיקים לאחר סיום הטיפול המשפטי. לעומת זאת ניכרת מהתרשים ירידה במספר התיקים שנסגרו בשל חוסר שיתוף פעולה, מ- 26,263 תיקים בשנת 2012, ל- 22,365 תיקים בשנת 2017.

קיימת גם ירידה במספר התיקים שנסגרו לאחר הודעת סירוב, מ- 13,333 תיקים בשנת 2012, לעומת 9,755 תיקים בשנת 2017. ניתן להסביר את הירידה במספר התיקים הנסגרים בשל חוסר שיתוף פעולה מצד הלקוח, כמו גם את הירידה בכמות הסירובים, בהגברת המאמצים מצד הסיוע המשפטי לבטל ולהפחית את החסמים הביורוקרטיים שעמדו בפני לקוחותיו, דבר שהוביל לשיתוף פעולה טוב יותר עם הלקוחות.

תרשים 16: מספר התיקים שנסגרו עקב סירוב - בחלוקה לסיבות הסירוב בין השנים 2012-2017

תרשים 17: שיעור התיקים שנסגרו עקב סירוב בשנת 2017 - בחלוקה לסיבות הסירוב

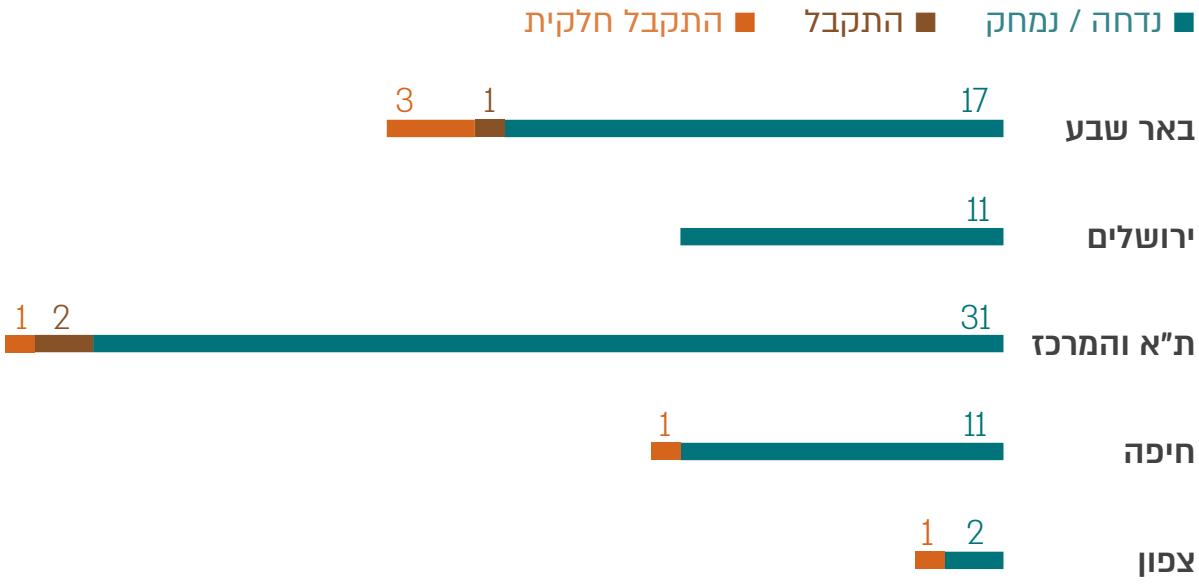

- חוסר זכאות כלכלית: הלקוח המציא את כל המסמכים הנדרשים להוכחת זכאות כלכלית, ובבדיקת המסמכים התברר שאין לו זכאות כלכלית.
- חוסר סיכוי משפטי: לקוח שהמציא את החומר הנדרש, ועל פיו ניתן לקבוע שאין בתיק עילה לתביעה, ולכן התיק נסגר בשל חוסר סיכוי משפטי.
- אי הוכחת סיכוי משפטי: הלקוח לא המציא את המסמכים והפרטים הנדרשים שהתבקש להמציא כדי להציג ראיה ראשונית או בסיס משפטי ועובדתי לתמיכה בטענותיו, לפחות לכאורה. בהעדר ראשית ראיה להיאחז בה, אין אפשרות להעניק ייצוג, והתיק נסגר בשל אי הוכחת הסיכוי המשפטי.
- אי הוכחת זכאות כלכלית: הלקוח לא המציא את המסמכים הנדרשים שהתבקש להמציאם, על מנת שניתן יהיה לבדוק אם הוא עומד בקריטריונים הכלכליים לקבלת סיוע משפטי.

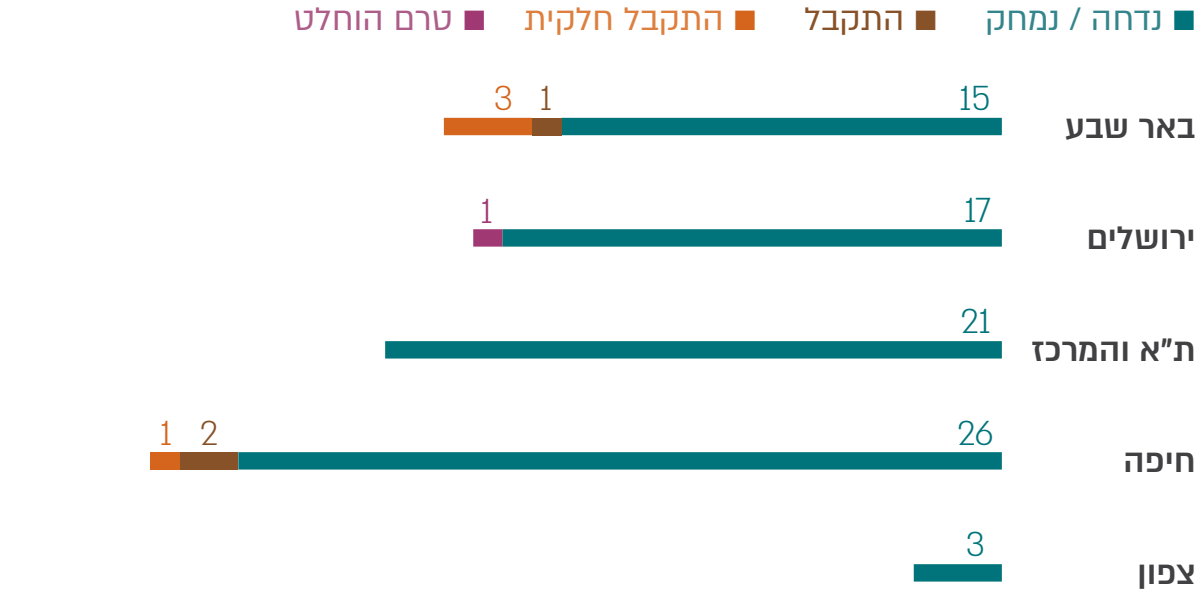
* יש לציין כי הנתונים מתייחסים לתיקים שניתנה בהם החלטת סירוב באותה השנה, ולאו דווקא בוצעה גם פעולת סגירה "מנהלתית" באותה שנה.

מהתרשים לעיל עולה בבירור כי בין השנים 2012-2017 חלה באופן כללי ירידה במספר הסירובים. בפרט חלה ירידה במספר הסירובים בשל אי הוכחת זכאות כלכלית, מ- 22% בשנת 2012 ל- 10% מכלל הסירובים ב-2017. וכן חלה ירידה במתן סירובים בשל אי הוכחת סיכוי משפטי מ-25% בשנת 2012 ל-14% בשנת 2017.
כאמור לעיל הירידה נובעת גם מהמאמץ של הסיוע המשפטי להנגיש את שירותיו ולסייע בידי לקוחותיו להתגבר על חסמים להמצאת החומרים הנדרשים לקבלת סיוע משפטי.
יצוין, כי תרומה רבה להגברת שיתוף הפעולה שבין הלקוח לבין הסיוע המשפטי הושגה גם בעקבות הכנסת מערך מסרונים למערכת הסיוע המשפטי. מסרונים אלה מיידעים את הלקוח על כל שלב בהליך, ובהתאם משפרים את התקשורת עם הלקוח, מגבירים את הוודאות ושיתוף הפעולה עמו, ובכך תורמים אף הם לירידה בכמות הסירובים.

תרשים 18: מספר הערעורים על החלטות של הסיוע המשפטי לסרב להעניק ייצוג משפטי ותוצאותיהם בשנת 2016 - בחלוקה למחוזות

תרשים 19: מספר הערעורים על החלטות של הסיוע המשפטי לסרב להעניק ייצוג משפטי ותוצאותיהם בשנת 2017 בחלוקה למחוזות

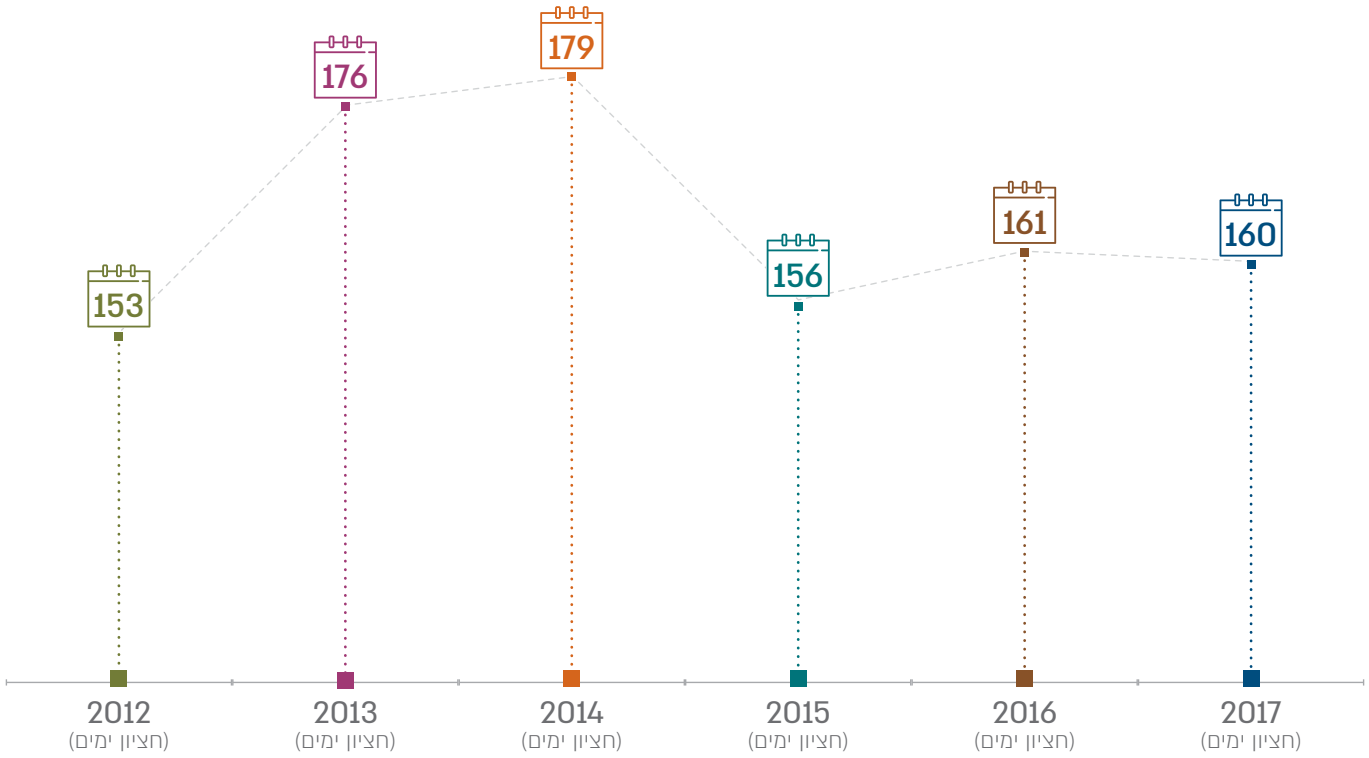
* בחודש אפריל 2017 נפתח מחוז מרכז של הסיוע המשפטי. מפתיחתו ועד סוף שנת 2017 לא הוגשו ערעורים על החלטות שלא להעניק סיוע משפטי במחוז מרכז, ולכן התרשים אינו כולל התייחסות למחוז זה בעניין הערעורים.

* הנתונים נכונים למועד כתיבת הדו"ח.

כאמור לעיל, על החלטות סירוב זכאי הלקוח לערער לבית המשפט המחוזי. בשנים 2016-2017 הוגשו בסך הכל 171 ערעורים בבתי המשפט המחוזיים ברחבי הארץ על החלטות הסיוע המשפטי שלא להעניק ייצוג. מתוך סך הערעורים שהוגשו - תשעה ערעורים התקבלו במלואם, ושמונה התקבלו חלקית. בערעור אחד טרם הוחלט, ו- 153 הערעורים הנותרים נדחו או נמחקו.

2. משך הטיפול בתיק

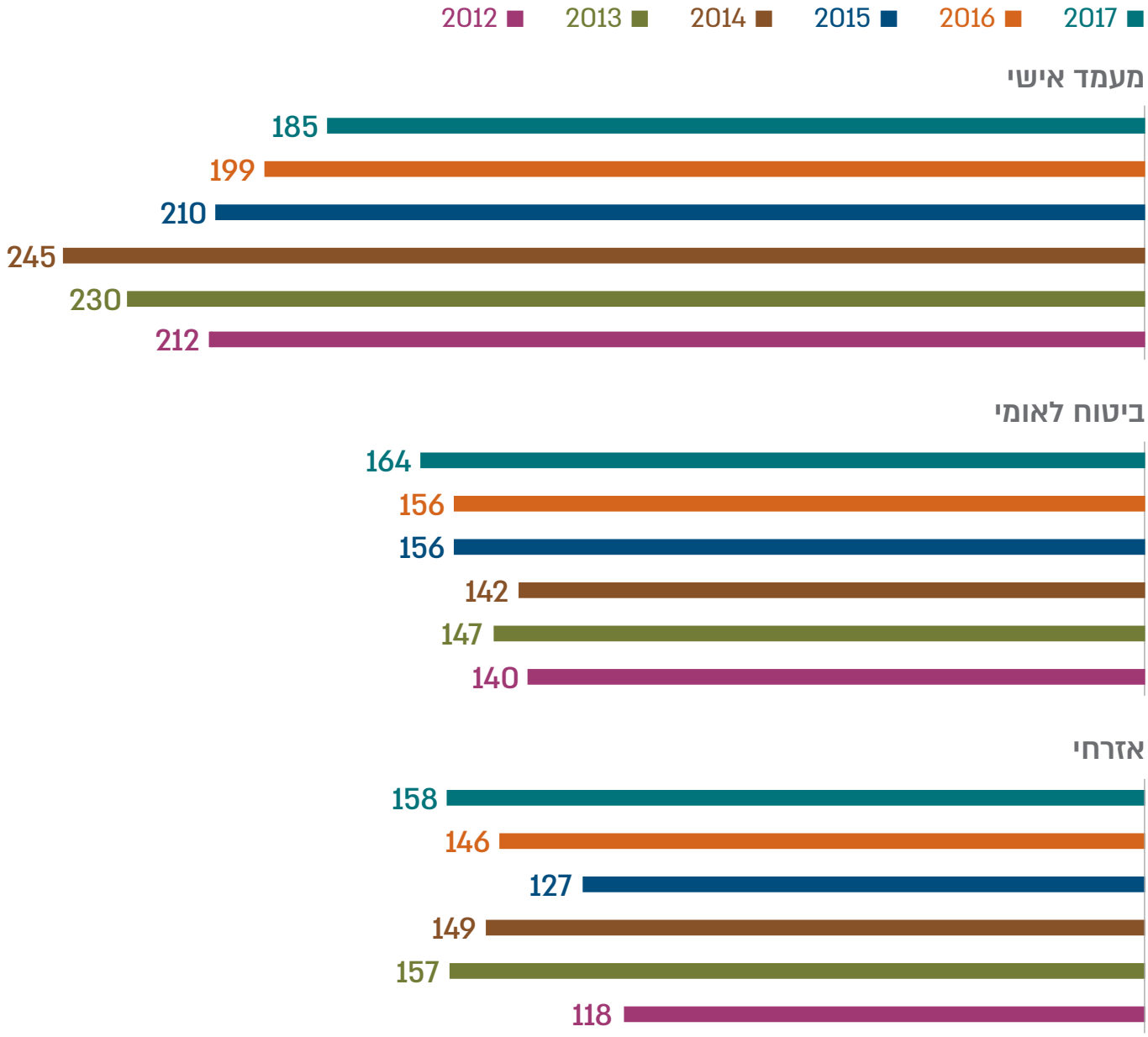
תרשים 20: מפתיחה עד סגירה – משך הטיפול בתיק בין השנים 2012-2017 (בימים)

* מאחר שסטיית התקן גבוהה מהממוצע (ממוצע 305 ימים, סטיית תקן 383 ימים), ומעידה על פיזור רחב מאד של הנתונים, הרי שהדרך המתאימה יותר להציג באופן מהימן את אורך חייו של תיק בסיוע המשפטי היא באמצעות חישוב החציונים. (החציון מציג את נקודת האמצע שמחצית התיקים קצרה ממנה והמחצית הנותרת ארוכה ממנה).

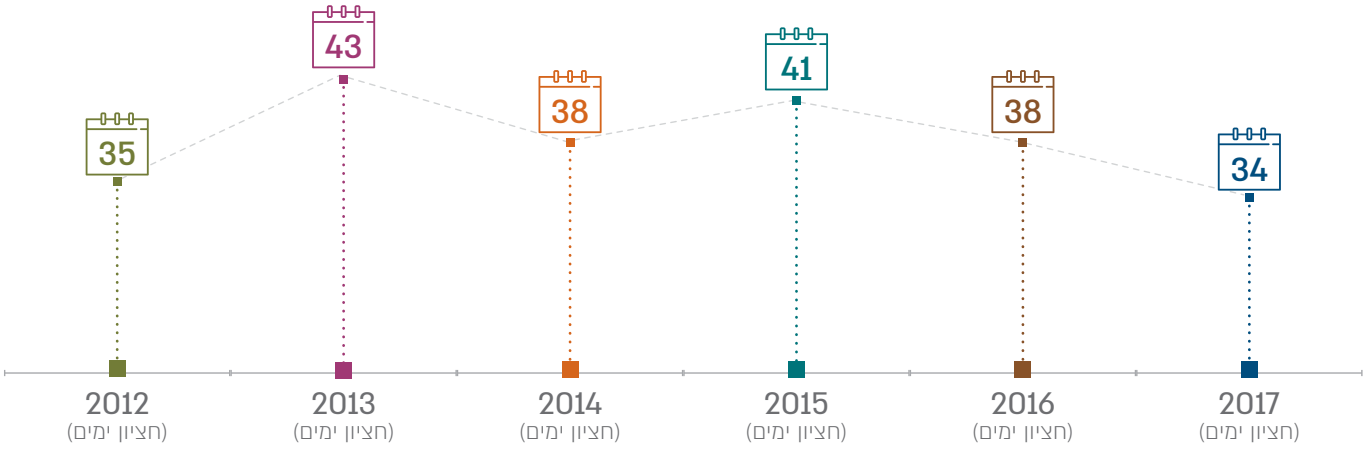
ניתן לראות כי משך הטיפול בתיק מפתיחתו ועד סגירתו הסופית עמד בשנים 2017-2016 על חציון של 160 ימים (כ-5.5 חודשים). המשמעות היא שבמחצית מתיקי הסיוע המשפטי משך הטיפול קצר יותר מ-160 ימים, ובמחצית הנותרת משך הטיפול ארוך יותר. יובהר כי משך חיי התיק כולל גם את זמן הייצוג בערכאות השונות, ומושפע מהתמשכות ההליכים בערכאות אלו.

תרשים 21: משך הטיפול בתיק (חציון בימים) בחלוקה לפי תחומים עיקריים- בין השנים 2012-2017

בתחום המעמד האישי הטיפול בתיק ממושך יותר מאחר שהוא כולל בתוכו את כל ההליכים המשפטיים הנדרשים לפירוק הקשר הזוגי בין הצדדים (גירושין, מזונות, משמורת, רכוש וכיוצ"ב).

תרשים 22: משך הזמן (חציון בימים) מפתיחת תיק ועד החלטה להעניק ייצוג או לסרב למתן ייצוג בשנים 2012-2017

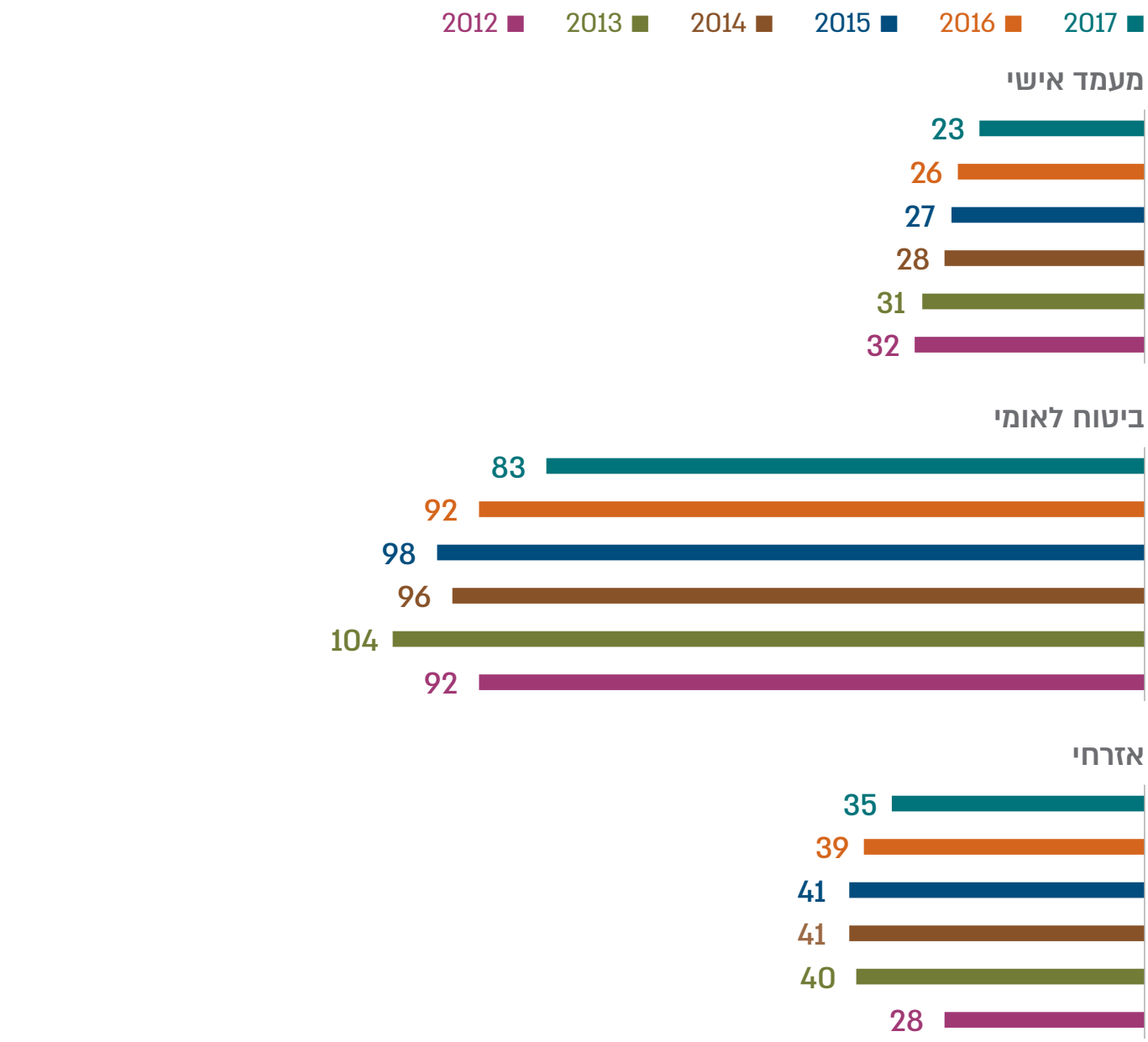
*גם משך הטיפול בתיק מפתיחתו במשרדי המחוז ועד למתן החלטה (ייצוג או סירוב) נמדד באמצעות חישוב החציון לאור הפיזור הרב בין התיקים.

משך הזמן שחולף בין פתיחת התיק לבין מתן החלטה בתיק (לייצוג או לסירוב) כולל המתנה של לקוח הסיוע המשפטי לפגישה עם עורך דין, תהליך המצאת מסמכים לצורך הוכחת זכאות למתן ייצוג, וכן פעולות שמבצע עורך הדין מהצוות הפנימי למיצוי הטיפול המשפטי בתיק טרם מתן ייצוג, כגון: חלופת מכתבים, משא ומתן ועוד.

אם פנייתו של הלקוח לסיוע המשפטי מסווגת כפנייה דחופה (לדוג': במקרים של פינוי מבית, צווי הגנה, הוצאה ממשמורת הורית וכיוצ"ב) – יינתן ייצוג משפטי זמני ודחוף שהמשכו מותנה בהמצאת מסמכים ובבחינה מהותית של זכאות הלקוח.

כפי שעולה מהתרשים ביחס לשנת 2017, במחצית מהתיקים ניתנה החלטה בתקופת זמן הקצרה מ-34 ימים, ובמחציתם ביותר מכך.

תרשים 23: משך הזמן (חציון בימים) מפתיחת התיק ועד החלטה להעניק ייצוג או לסרב למתן ייצוג לפי תחומים עיקריים בין השנים 2012-2017

בבדיקת החציון של משך הזמן עד למתן החלטה במשרדי הסיוע המשפטי לגבי אופן הטיפול בתיקים, עולה כי משך הזמן הנדרש למתן החלטה בתיקי מעמד אישי הוא הקצר ביותר.

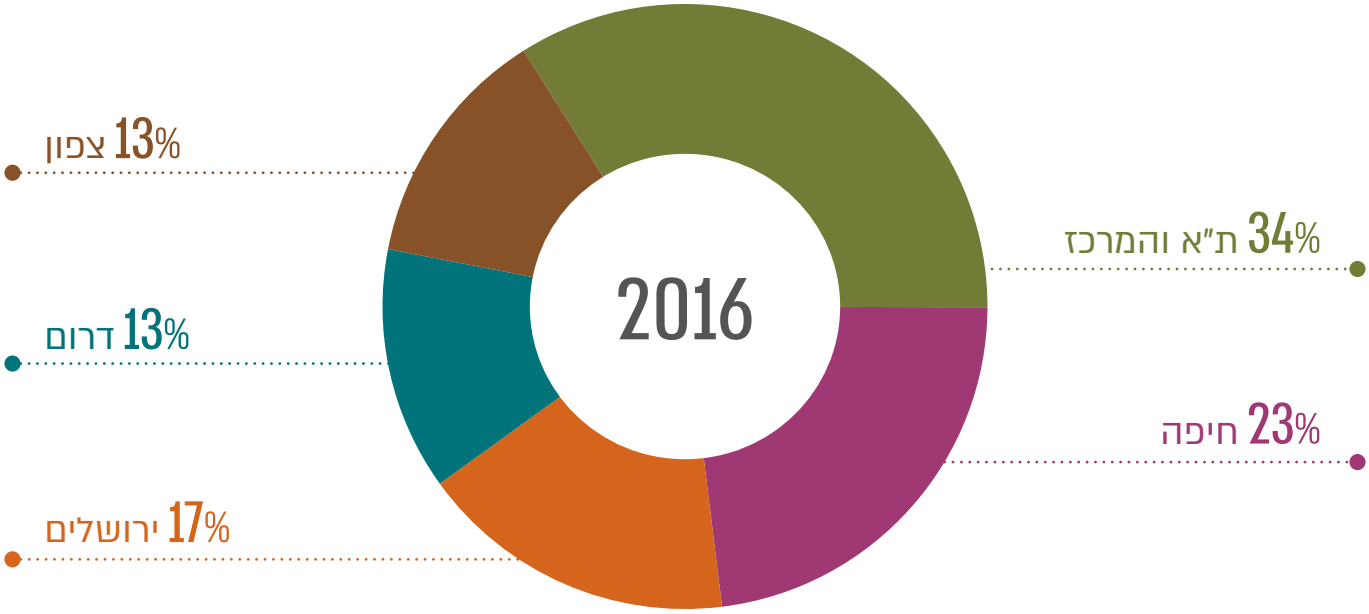
תקופת הטיפול עד למתן ייצוג התקצרה משמעותית לאחר חקיקת חוק להסדר התדיינויות בין בני זוג (הוראת שעה), התשע"ה-2014 (להלן: "חוק הסדר התדיינויות"),[10] שהוביל למתן ייצוג מהיר ולהגשת בקשה בהולה לפי החוק.

מנגד, תיקי ביטוח לאומי מצריכים טיפול ממושך יותר, שכן התיק מבשיל לבדיקתו רק לאחר שמועבר החומר הנדרש מהמוסד לביטוח לאומי, וכן לעיתים מתנהל דין ודברים למול המוסד לביטוח לאומי בעניינו של הלקוח למיצוי הטיפול המשפטי.

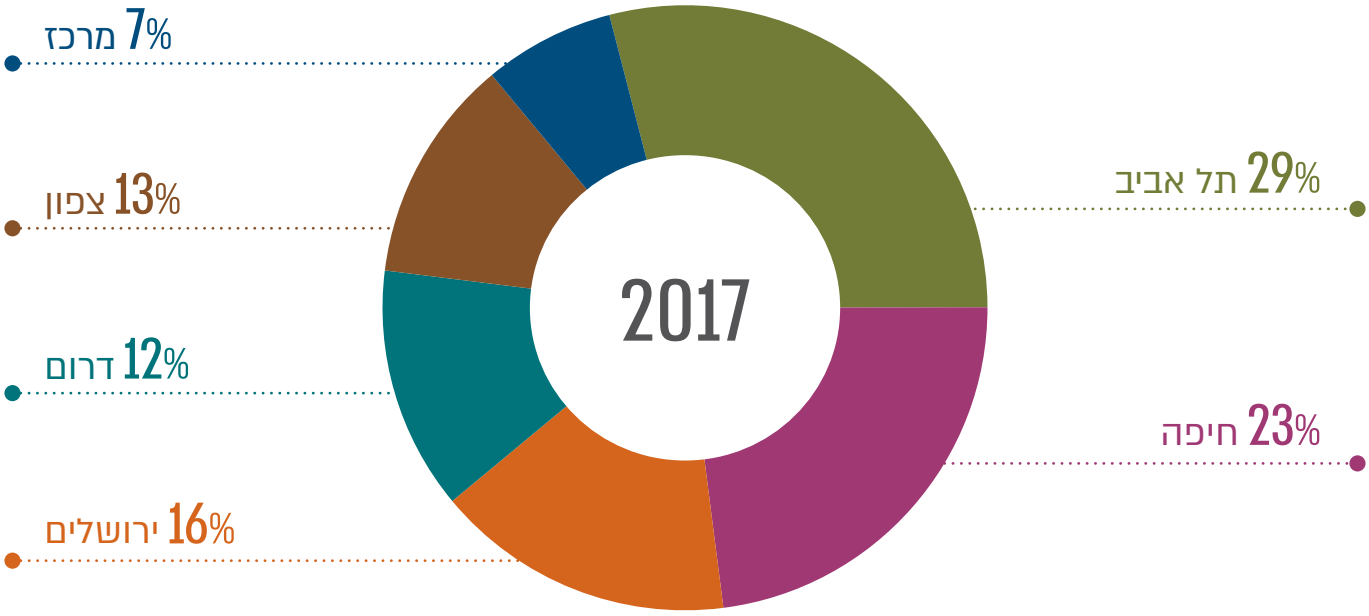
10. חוק הסדר התדיינויות נכנס לתוקף ביום 17.7.2016. חוק זה קבע הסדר חובה לקיום גישור במרבית הסכסוכים בתיקי מעמד אישי. עוד קבע החוק כי הצד שהגיש את הבקשה ליישוב סכסוך יהיה זכאי, בתקופה מסוימת, להחליט על הערכאה שתדון בהמשך ההליכים שיידרשו, אם לא יצלח הגישור.

3. חלוקה בין המחוזות[11]

תרשים 24: התפלגות התיקים בשנת 2016 לפי מחוזות הסיוע המשפטי

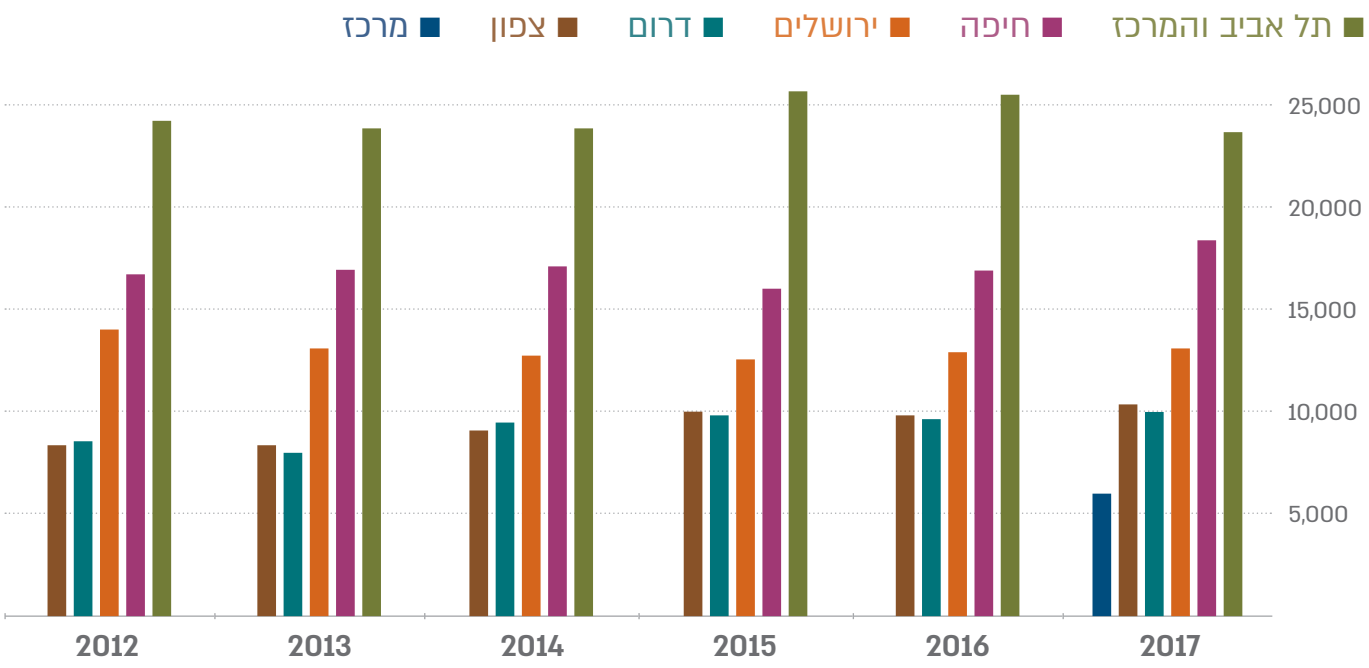
תרשים 25: התפלגות התיקים בשנת 2017 לפי מחוזות הסיוע המשפטי

*מחוז מרכז נפתח בחודש אפריל 2017, ולפיכך נתוני המחוז לשנת 2017 מתייחסים רק לחודשים 12/17-4/17.

11. מחוז מרכז של הסיוע המשפטי נפתח בחודש אפריל 2017.

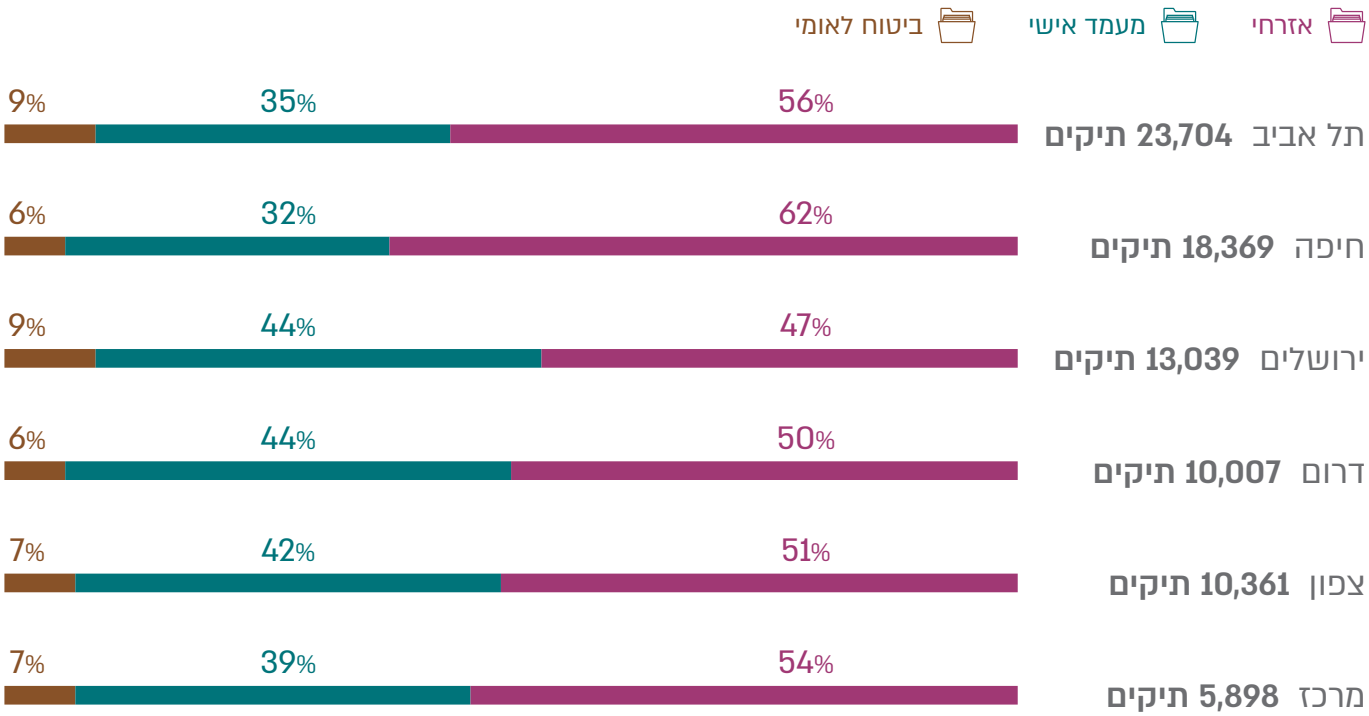
תרשים 26: מספר התיקים שנפתחו בחלוקה למחוזות בין השנים 2012-2017

* מחוז מרכז נפתח בחודש אפריל 2017, ולפיכך נתוני המחוז לשנת 2017 מתייחסים רק לחודשים 12/17-4/17.
* מספר התיקים שנפתחו בהנהלת הסיוע המשפטי הוא נמוך מאחוז אחד מכלל התיקים ולכן אינו מובא בחשבון.

ניתן לראות כי במהלך השנים נשמר היחס בחלוקת התיקים בין המחוזות. במשך כל השנים במחוז תל אביב נפתחו תיקים במספר הגבוה ביותר. בשנת 2017 חלה ירידה מסוימת במספר התיקים שנפתחו במחוז תל אביב, וזאת עקב פתיחתו של מחוז מרכז, בחודש אפריל 2017, אשר מקבל פניות של לקוחות מאיזורים שהיו בעבר תחת אחריותם של מחוז תל אביב ומחוז ירושלים.

תרשים 27: שיעור התיקים לפי תחום בחלוקה למחוזות - בשנת 2017

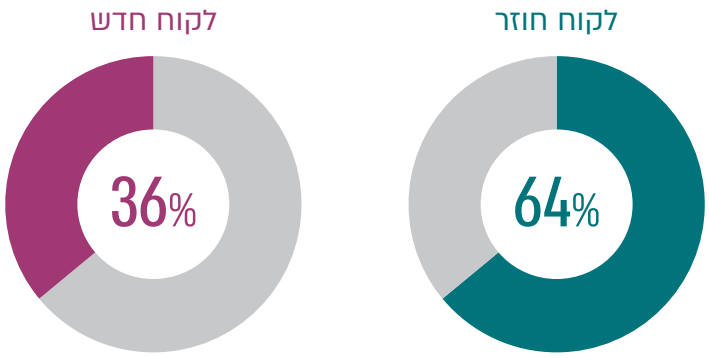

*מחוז מרכז נפתח בחודש אפריל 2017, ולפיכך נתוני המחוז לשנת 2017 מתייחסים רק לחודשים 12/17-4/17.
*מספר התיקים שנפתחו בהנהלת הסיוע המשפטי הוא נמוך מאחוז אחד מכלל התיקים ולכן אינו מובא בחשבון.

4. אפיון הלקוחות[12]

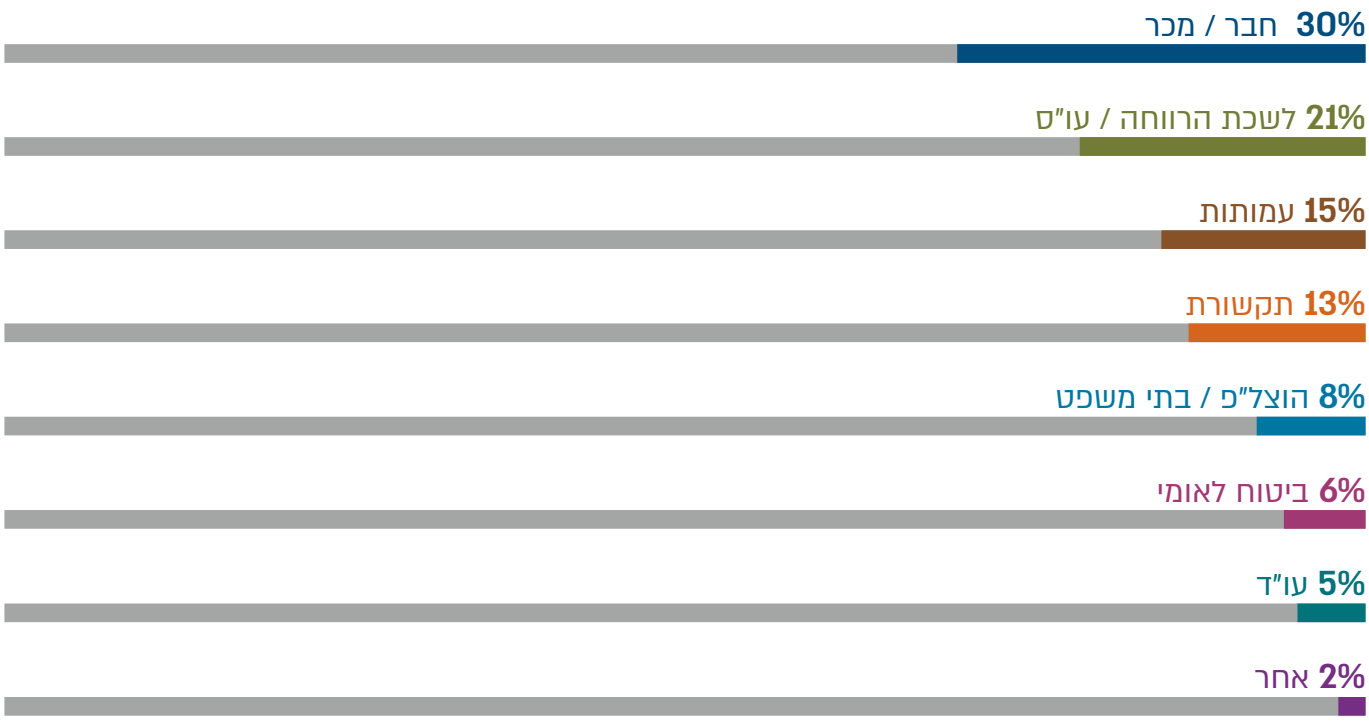
בשנת 2016 פתחו 56,920 לקוחות סך של 74,527 תיקים בכלל מחוזות הסיוע המשפטי. במדגם מייצג שנערך בסיוע המשפטי* נמצא ש- 64% מהלקוחות הגיעו על סמך היכרות עם הסיוע המשפטי, בהיותם לקוחות חוזרים.

תרשים 28: יחס לקוחות חדשים/חוזרים בשנת 2016

*הנתונים מתבססים על המדגם המייצג.

תרשים 29: התפלגות ערוצי המידע דרכם הגיעו הלקוחות לסיוע המשפטי

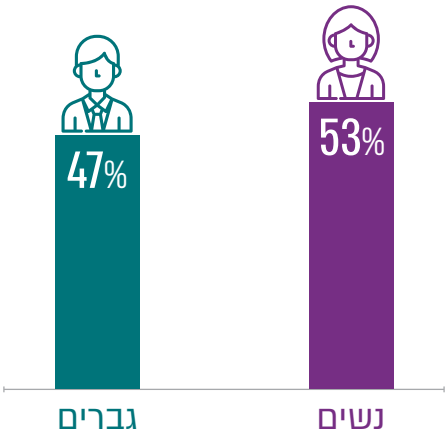

*מבוסס על ראיונות טלפוניים עם 1000 לקוחות הסיוע המשפטי, שנערכו במחצית הראשונה של שנת 2016 על ידי אגף השירות של משרד המשפטים.

מהתרשים עולה כי הערוץ העיקרי דרכו מגיעים לקוחות הסיוע המשפטי הוא דרך מכרים, בבחינת - "חבר מביא חבר" (30%), אך גם גורמי רווחה כגון לשכות הרווחה, עובדים סוציאליים ועמותות חברתיות מהווים יחד 36% מהגורמים המפנים לסיוע המשפטי.

12. חלק מהנתונים המובאים בפרק זה מבוסס על מדגם מייצג של הלקוחות שפתחו תיקים בסיוע המשפטי בשנת 2016. המדגם (380 לקוחות בבחירה אקראית) נערך לצרכי הכנת דו"ח זה וכולל משתנים המאפיינים אספקטים שונים של הלקוחות, ובהם: מגדר, גיל, מעמד אישי, מצב משפחתי ועוד. המדגם עומד בסטנדרטים הסטטיסטיים הנדרשים ברמת מהימנות של מעל 95%, וטעות הדגימה היא של 5.5% (להלן: "המדגם המייצג").

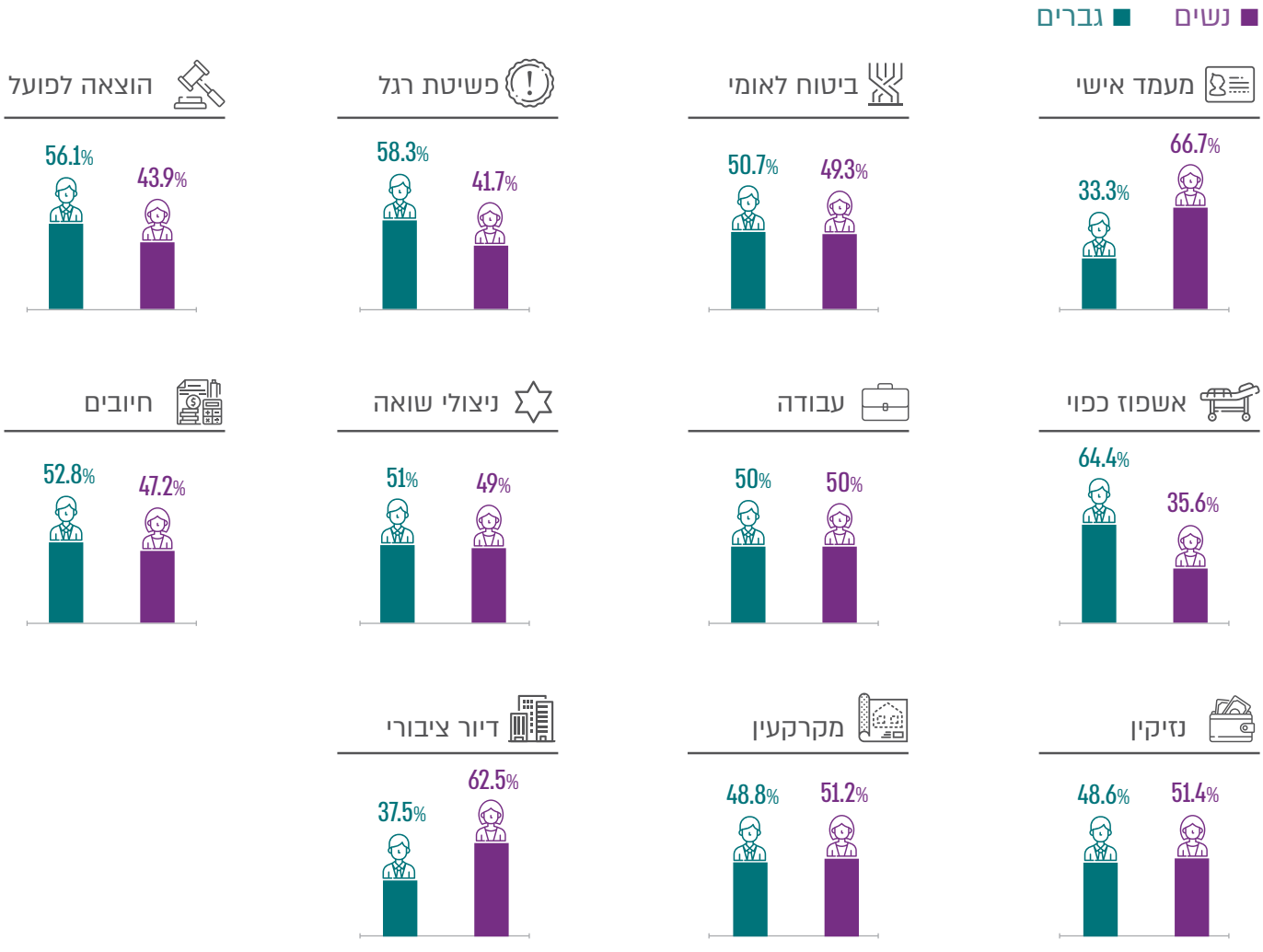
תרשים 30: התפלגות מגדרית של לקוחות הסיוע המשפטי בשנת 2016

*הנתונים מתבססים על הדוחות השנתיים של הסיוע המשפטי.

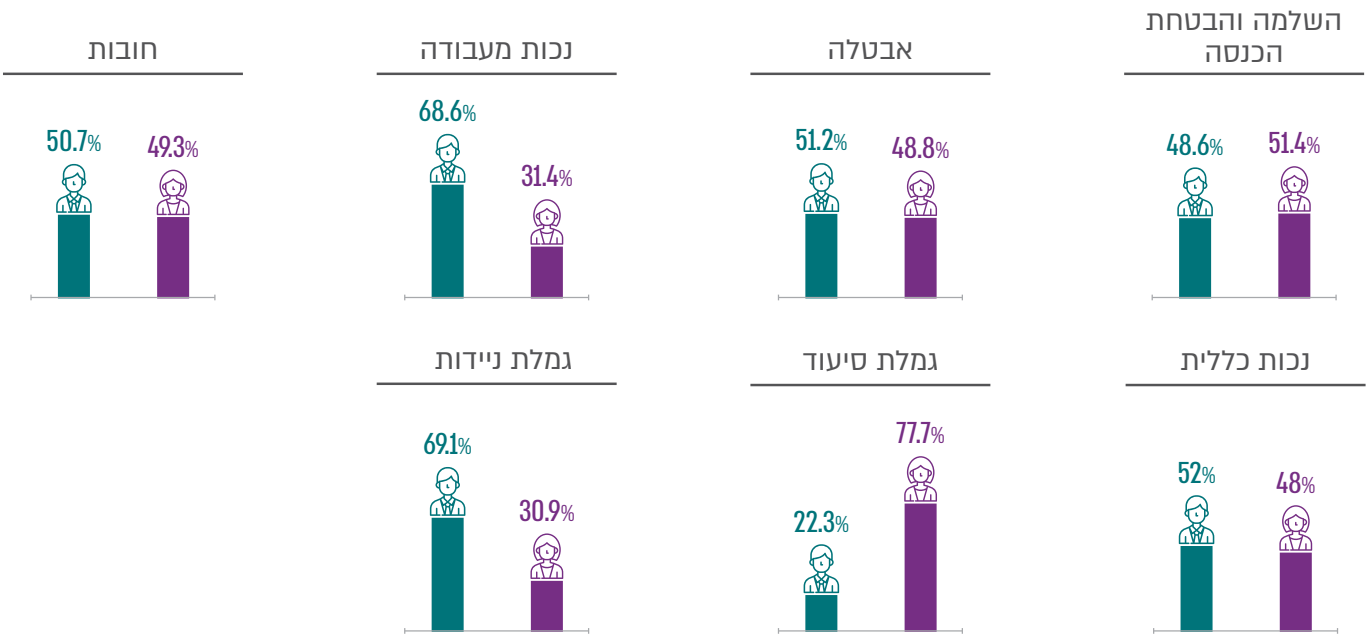
בשנת 2016 נפתחו 53% מהתיקים על ידי נשים ו-47% על ידי גברים. בבחינת הנתונים בחלוקה למחוזות נמצא שביחס לשנת 2016, בכל המחוזות מספר התיקים שנפתחו על ידי נשים עלה על מספר התיקים שנפתחו על ידי גברים.

תרשים 31: התפלגות מגדרית בפתיחת תיקים, לפי תחומים ותת תחומים בסיוע המשפטי בשנת 2016

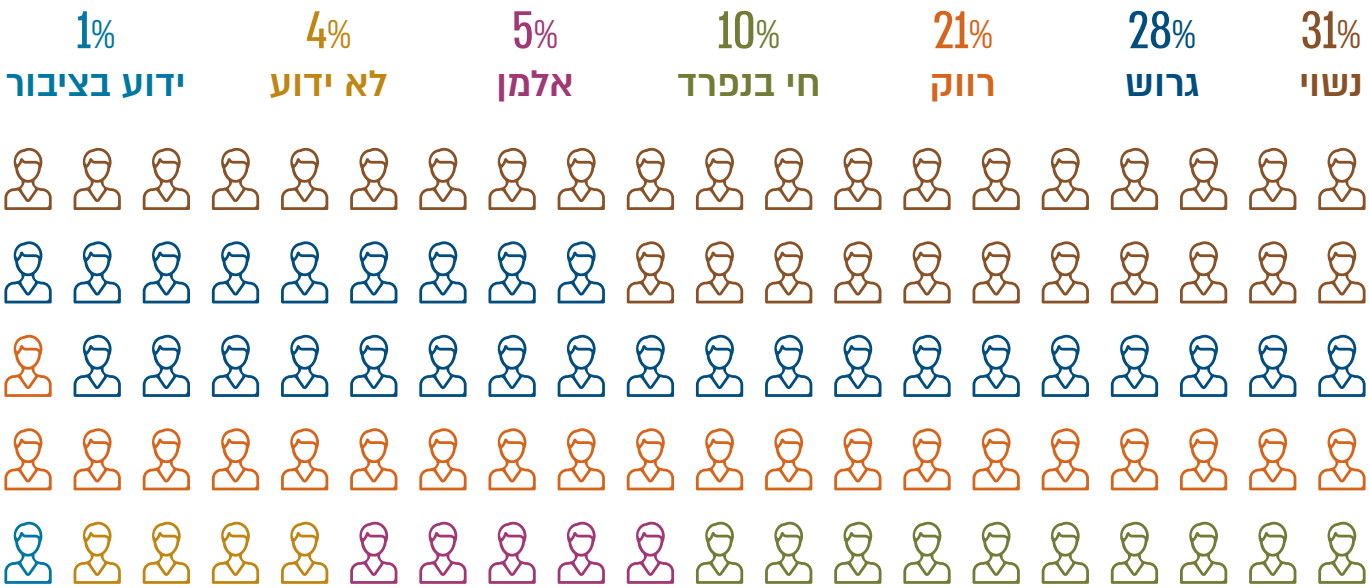
*הנתונים מתבססים על הדוחות השנתיים של הסיוע המשפטי.

תרשים 32: התפלגות מגדרית בחלוקה לנושאי הטיפול בבתיקי ביטוח לאומי בסיוע המשפטי בשנת 2016

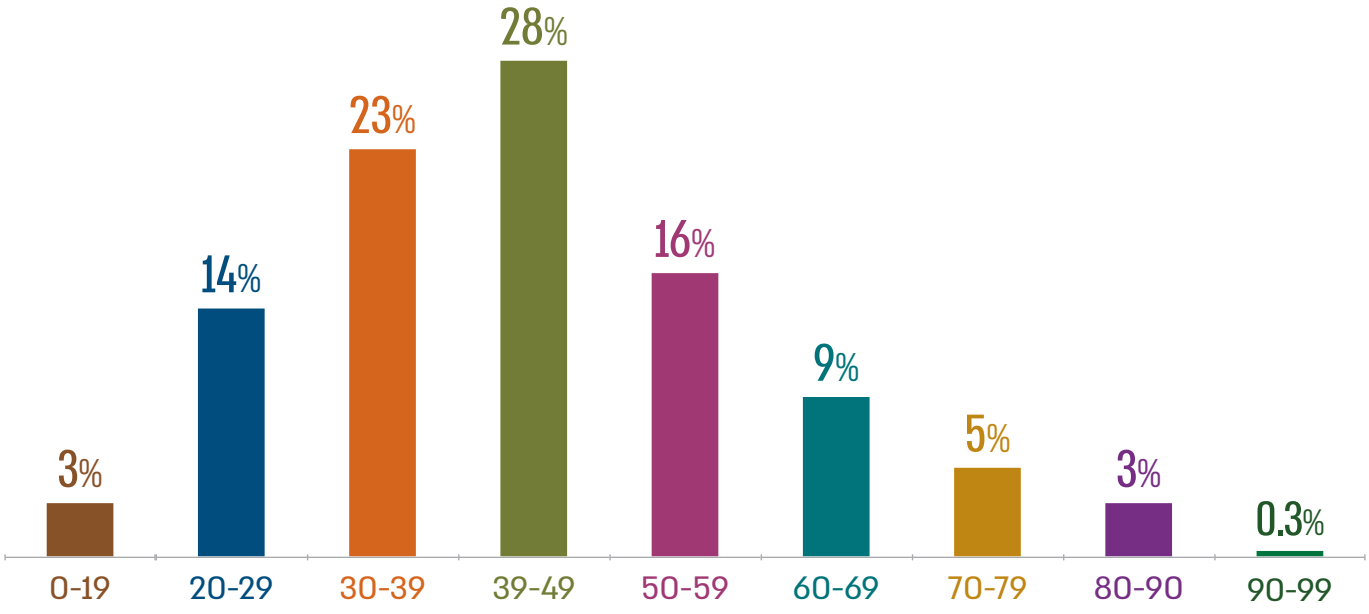
*הנתונים מתבססים על הדוחות השנתיים של הסיוע המשפטי

תרשים 33: התפלגות לקוחות הסיוע המשפטי בחלוקה לפי סטטוס "מצב משפחתי" - בשנת 2016

*הנתונים מתבססים על המדגם המייצג.

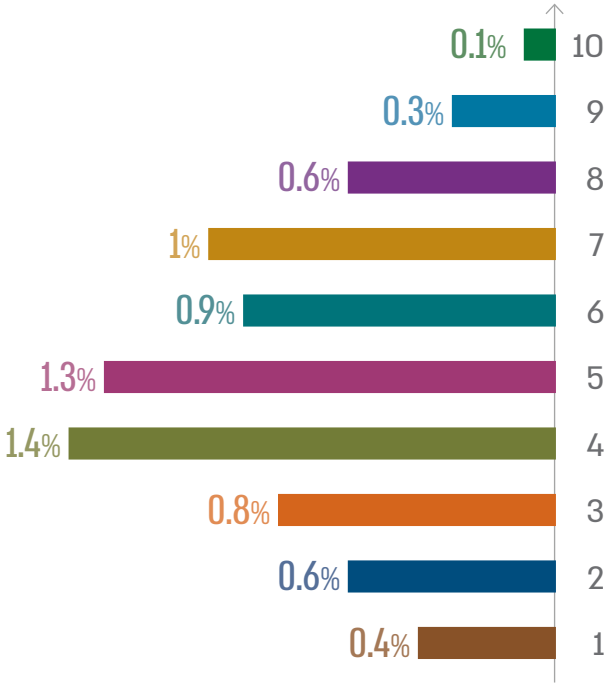
תרשים 34: התפלגות גילאי לקוחות הסיוע המשפטי - בשנת 2016

*הנתונים מתבססים על המדגם המייצג.

לפי התרשים, מרבית הלקוחות המבקשים סיוע משפטי הם בגילאי 30-50. מדובר בממצא סביר והגיוני בהתחשב בכך שהם אף בעלי היכולת הפיזית והנפשית לפנות ולבקש סיוע משפטי. מנגד קטינים, זקנים ואנשים עם מוגבלות (בגילאים שונים) מתקשים מטבע הדברים לפנות באופן עצמאי לסיוע המשפטי, גם אם יש להם צורך בו. אשר על כן בשנים האחרונות נעשה מאמץ מצד הסיוע המשפטי להנגיש את שירותיו במיוחד לאוכלוסיות אלו, וזאת באמצעות הקמת מערכי ייצוג ייחודים (ייצוג קטינים, ייצוג זקנים וכשרות משפטית).
בזכות מערכים אלו, שבראשם עומדים ממונים ארציים, מתאפשר לסיוע המשפטי להגיע ישירות ללקוחות אלה הנמצאים בקהילה ובמוסדות שונים. ואכן בשנים האחרונות ניכרת עליה בפנייה של לקוחות אלה לסיוע המשפטי.

תרשים 35: היחס בין מספר התיקים שנפתחו לבין מספר התושבים בכל אשכול ערים לפי דירוג סוציואקונומי

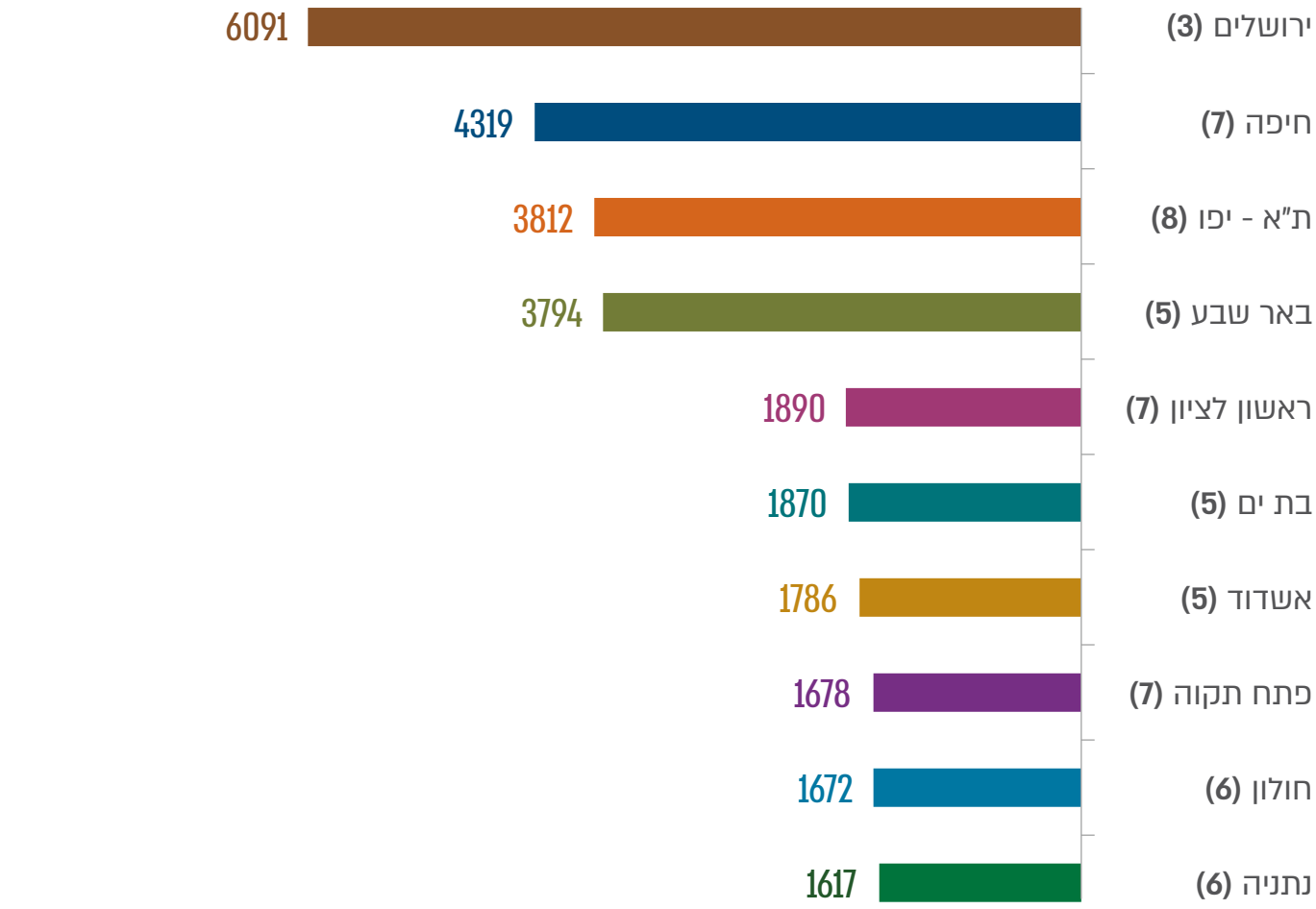
הנתונים לגבי דירוג סוציואקונומי של הערים נלקחו מדו"ח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2013. הדירוג הוא בין **1 = הנמוך ביותר** ל-**10 = הגבוה ביותר.**

*10% מלקוחות הסיוע המשפטי לא עדכנו כתובת מגורים, ועל כן נתוניהם לא נלקחו בחישוב תמהיל האוכלוסייה שפנתה לסיוע המשפטי.

בדו"ח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2013 מפורטים הישובים שבכל אשכול סוציואקונומי ומספר התושבים בהם. לצורך עריכת התרשים לעיל נבדק מספר התיקים שנפתחו בסיוע המשפטי בשנת 2016 בכל אשכול סוציואקונומי, לפי הישובים הנכללים בו. האחוז שהתקבל מציג את היחס שבין מספר התיקים שנפתחו בסיוע המשפטי לתושבי אשכול סוציואקונומי לבין סך התושבים באותו אשכול.

מהתרשים עולה כי אחוז התיקים הגבוה ביותר נפתח דווקא על ידי תושבים מישובים בדירוג סוציואקונומי 4-5, וזאת להבדיל מהאחוז הנמוך יחסית של תיקים שנפתחו על ידי תושבים מישובים בדירוגים הנמוכים ביותר. הסיוע המשפטי מודע לנתונים אלה, ופועל לשיפור ההנגשה של שירותיו לתושבים בישובים אלו, בין היתר באמצעות פתיחת שלוחות של הסיוע המשפטי ברחבי הארץ, ובמיוחד בישובים בדירוג סוציואקונומי נמוך. כך, למשל, נפתחה שלוחה לקבלת קהל בעיר רהט שבדרום וכן נפתחה שלוחה לקבלת קהל בישוב בוקעתא שבגולן. מהלך זה הוביל לגידול בפניות לקבלת סיוע משפטי על ידי תושבי ישובים אלה.

תרשים 36: עשרת הערים שבהן נפתח מספר התיקים הגבוה ביותר בשנת 2016 בציון דירוגן הסוציואקונומי

* מתחת לכל עיר מצוין הדרוג הסוציואקונומי שלה בהתבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

* 10% מלקוחות הסיוע המשפטי לא עדכנו כתובת מגורים, ועל כן נתוניהם לא נלקחו בחישוב תמהיל האוכלוסייה שפנתה לסיוע המשפטי.

מהנתונים עולה כי העיר שבה האוכלוסייה הגדולה ביותר[13] ודירוגה הסוציואקונומי נמוך יחסית – ירושלים – אכן מובילה במספר התיקים שנפתחו בה. חיפה, אשר מדורגת במקום השלישי במספר התושבים, נמצאת במקום השני במספר התיקים שפתחו תושביה. באר שבע אשר מדורגת במקום השמיני במספר התושבים בארץ, ממוקמת במקום הרביעי מבחינת מספר התיקים שנפתחו על ידי תושביה.

13. דירוג הערים מבחינת גודל האוכלוסייה מתבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2015.

שער שלישי

תחומי הטיפול העיקריים בזכוכית מגדלת

בשער זה יוצגו מרבית תחומי הטיפול בסיוע המשפטי, הייחודיות של כל תחום ופעילות הסיוע המשפטי לקידומו.

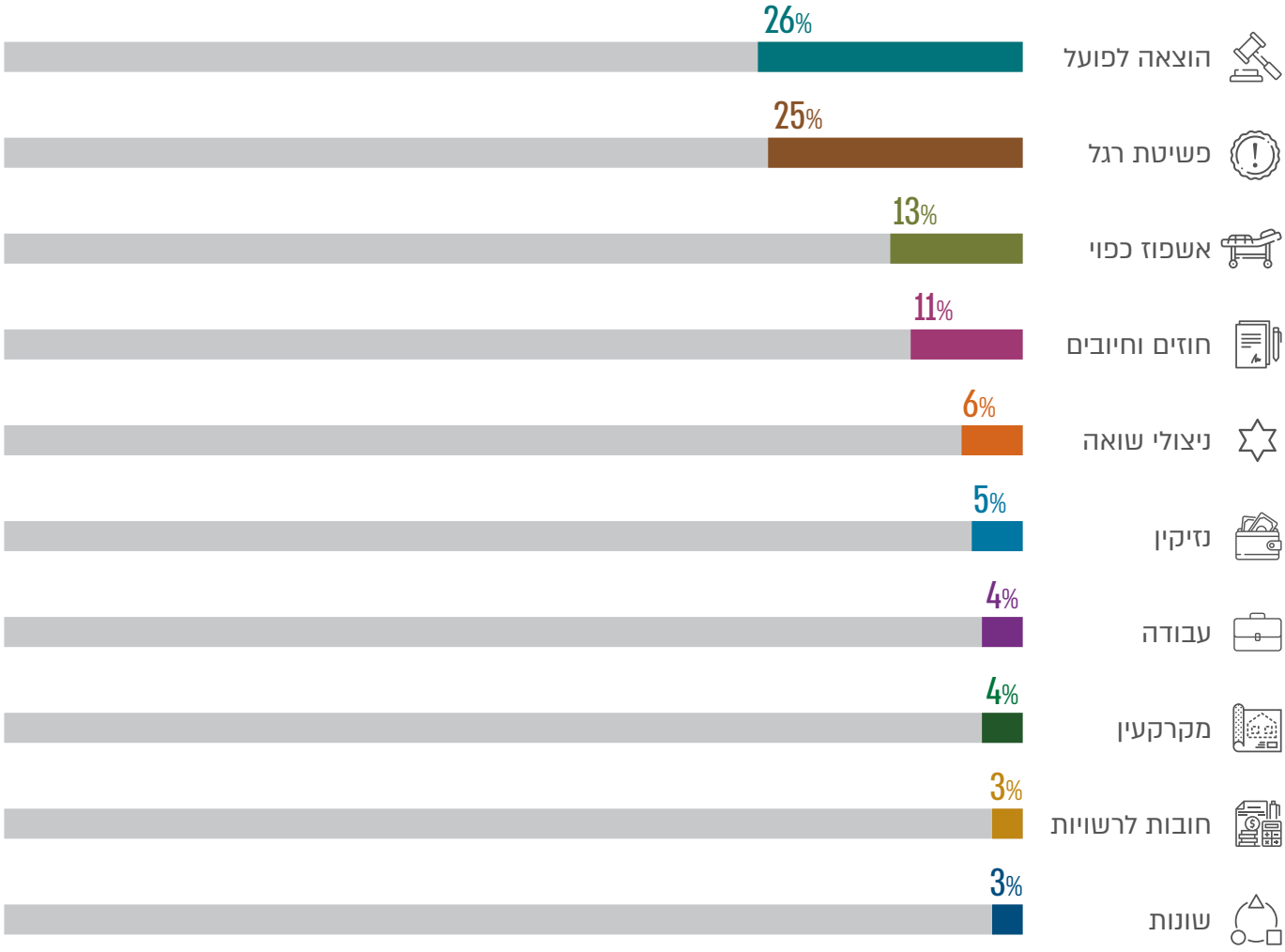
מחמת קוצר היריעה והיקפם הרחב של תחומי הטיפול הם יוצגו בתמצית, ותחומים שלא פורטו בדו"ח זה – יובאו בדו"חות הבאים.

1. התחום האזרחי

התחום האזרחי בסיוע המשפטי הוא רחב היקף וכולל הליכים בכל קשת הנושאים האזרחיים, לרבות: הוצאה לפועל ופשיטת רגל, נזיקין, חוזים, צרכנות, מקרקעין, דיור ציבורי, חובות לרשויות, דיני עבודה, ניצולי שואה, אשפוז כפוי ועוד. הטיפול המשפטי בתיקים בתחום האזרחי כולל ייצוג בפני ערכאות שונות וביניהן: בתי המשפט אזרחיים ובתי משפט לעניינים מנהליים, בתי הדין לעבודה, לשכות ההוצאה לפועל ועוד.
בשנת 2016 נפתחו 42,828 תיקים בתחום זה. בשנת 2017 נפתחו 44,155 תיקים המהווים 54% מכלל התיקים שנפתחו בסיוע המשפטי.

תרשים 37: התחום האזרחי- חלוקה לתתי -נושאים בשנת 2017 [14]

* שונות לרבות: תיקי מעמד אזרחי בישראל, נפגעי עבירות המתה (אזרחי/פלילי), נפגעי פעולות איבה, משפחות שכולות, קרבנות סחר בבני אדם, צווים למניעת הטרדה מאיימת, ערעורים על החלטות של קצין תגמולים, רישוי עסקים, ייצוג קטינים בתחום האזרחי.

* מקרקעין לרבות דיור ציבורי.

* חובות לרשויות לרבות חובות ארנונה, מים וחשמל, וכן עתירות מנהליות ותביעות בנושאים אלו.

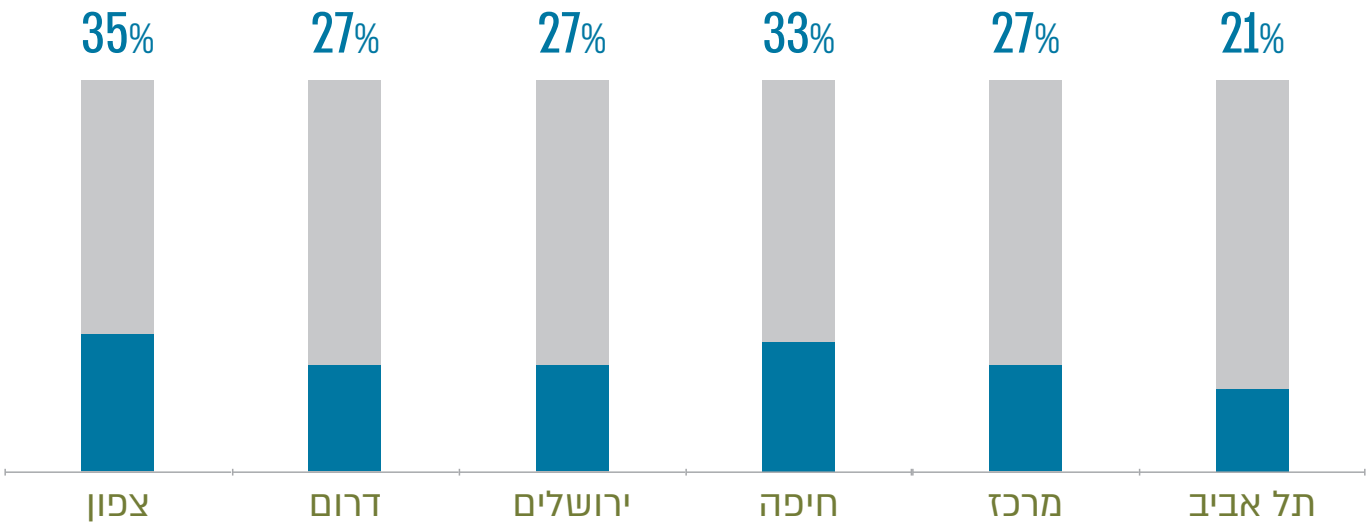
14. מאחר שלא חל שינוי משמעותי במספר התיקים בתחום האזרחי וביחס בין הנושאים השונים בין שנת 2016 לשנת 2017, מוצגת החלוקה היחסית בין הנושאים בשנת 2017 בלבד.

1.1. הוצאה לפועל ופשיטת רגל

בשנת 2016 נפתחו סך הכל 22,662 תיקי חובות, כאשר 10,911 תיקים היו בתחום ההוצאה לפועל[15] ו-13,383 תיקי פשיטת רגל. בשנת 2017 נפתחו 22,424 תיקי חובות, ביניהם 14,989 תיקי הוצאה לפועל ו-15,551 תיקי פשיטת רגל. נכון לשנת 2017 תיקי החובות תפסו נפח של 28% מכלל התיקים בסיוע המשפטי. [16]

הסיוע המשפטי שם דגש מיוחד על הטיפול בתיקי הוצאה לפועל ופשיטת רגל וניהול בקרה על הייצוג בהם. כן מקיים הסיוע המשפטי קשרי שיתוף פעולה עם הכנ"ר (האפוטרופוס הכללי וכונס הנכסים הרשמי) ורשות האכיפה והגבייה לשם ייעול ושיפור הייצוג של החייבים. בשנת 2018 מונתה ממונה ארצית לתחום האזרחי, לרבות נושא החובות, והוקם פורום חובות ארצי, השוקד על פיתוח הדרכות עומק בנושאים אלו, בין היתר על רקע ההכנות לכניסתו לתוקף של חוק חדלות פירעון בספטמבר 2019.

תרשים 38: שיעור תיקי החובות (הוצאה לפועל ופשיטות רגל) מכלל התיקים בחלוקה למחוזות בשנת 2017

*למעט תיקי הוצאה לפועל בעניין חובות עבור מזונות הכלולים בתיקי מעמד אישי.

1.1.1. הוצאה לפועל

הייצוג המשפטי של לקוחות הסיוע המשפטי כולל ייצוג בבקשות זוכים לביצוע פסקי דין נגד חייבים, ומתן ייצוג לחייבים המתמודדים עם חובות בהוצאה לפועל. מטבע הדברים מרבית לקוחות הסיוע המשפטי בתחום החובות הם החייבים. הסיוע המשפטי הניתן לחייבים כולל בדיקה של החובות, בחינה האם לחייב טענות ממשיות כנגד החוב, למשל: האם יש עילות להגשת התנגדות לחוב או טענת "פרעתי" וכד'. לאחר מיצוי הבדיקה המשפטית, ואם אין מחלוקת בדבר גובה החוב, יוענק ייצוג להגשת בקשה בהוצאה לפועל לפי הצורך: חקירת יכולת, פריסת תשלום, איחוד תיקים, הכרזה על חייב מוגבל ועוד.

1.1.1.1. ייצוג חייבים מוגבלים באמצעים בבקשות למתן הפטר לפי תיקון 47 לחוק ההוצאה לפועל

בשנים 2016-2017 ניתן ייצוג גם בבקשות למתן הפטר על החוב בהוצאה לפועל. זאת בעקבות תיקון מס' 47 לחוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז-1967 (להלן: **"תיקון 47"**) שהתקבל בספטמבר 2015 ותוקפו הוגבל במקור לשלוש שנים.[17] התיקון נועד לסייע לחייבים מוגבלים באמצעים המקיימים את צו החיוב בתשלומים לאורך שנים, לקבל הפטר מחובותיהם, לשקם את חייהם ולצאת לדרך חדשה, כל זאת ללא צורך בנקיטת הליכי פשיטת רגל.

15. למעט תיקי הוצאה לפועל בעניין חובות עבור מזונות הכלולים בתיקי מעמד אישי.
16. יצוין כי חלק מהתיקים מסווגים כתיקי הוצאה לפועל ופשיטת רגל גם יחד, מאחר שהטיפול בהם היה משולב, ולפיכך סך התיקים בפועל בתחומים אלו נמוך מהסכום האריתמטי שלהם.
17. חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 74 והוראת שעה), התשע"ה-5102, מ/339).

עוד טרם נכנס תיקון 47 לתוקף, נערך הסיוע המשפטי בשיתוף פעולה עם רשות האכיפה והגבייה לשם יישומו המיטבי של התיקון, בין השאר על דרך של מתן הכשרות והקצאת כוח אדם מתאים.

גורמי החקיקה העריכו כי התיקון צפוי לסייע לכ-22,000 חייבים בשנה הראשונה ולכ-6,000 נוספים בכל שנה עד תום הוראת השעה. אולם בפועל הוגשו כ-4,100 בקשות בלבד, ומתוכן מאות בודדות בלבד קיבלו הפטר.[18] גם הסיוע המשפטי כבעל ראייה רוחבית, המטפל בתיקים רבים בנושא זה, סבר כי קיים קושי ביישום תיקון 47 וקידום תיקים של חייבים מוגבלים באמצעים להפטר. זאת בין השאר בשל התנאים הקשיחים שנקבעו בהוראות התיקון והפרשנות שניתנה להם בפסיקה.[19] ביום 11.3.2018 התקבל תיקון 57 לחוק ההוצאה לפועל, ובמסגרתו הוגמשו התנאים לקבלת הפטר, והוארך תוקפה של הוראת השעה למשך שנה נוספת. נוכח המומחיות שרכש, נטל הסיוע המשפטי חלק פעיל בקידום הליכי החקיקה של תיקון 57 הנ"ל.

1.1.1.2. ממשק עבודה עם מערכת "כלים שלובים":

לסיוע המשפטי ניתנו הרשאות לשימוש במערכת "כלים שלובים" של רשות האכיפה והגבייה. באמצעות החיבור למערכת הכלים השלובים הוסר הנטל הביורוקרטי שהיווה חסם משמעותי עבור לקוחות הסיוע המשפטי. בכל תיקי החובות ניתן להוציא כעת את כל המסמכים המצויים במערכת ההוצאה לפועל, החל ממסמכי פתיחת התיק ולרבות: רשימת תיקים, החלטות, דפי חשבון ועוד. כעת לא נדרש עוד הלקוח להמציא מסמכים הקשורים להוצאה לפועל בכוחות עצמו, דרישה אשר בעבר האריכה שלא לצורך את זמני הטיפול בתיקי החובות והכבידה על לקוחות הסיוע המשפטי.

יתר על כן, החיבור למערכת "כלים שלובים" והנגישות לחומר המלא שבתיקי ההוצאה לפועל תורמים לטיוב הטיפול בבקשות לסיוע משפטי בתיקים אלה, ושיפור הייצוג והבקרה על איכות הייצוג בתיקי החובות.

1.1.2. פשיטת רגל

בתחום פשיטת הרגל ניתן סיוע רחב היקף לחייבים לכל אורכו של ההליך הממושך. זאת, החל מהכנת הבקשות למתן צו לכינוס נכסים והגשתן, דחיית תשלום אגרת כנ"ר (כונס הנכסים הרשמי), ליווי החייבים וייצוגם מול המנהל המיוחד, ובהמשך ייצוגם בשלב ההפטר - השלב הסופי המאפשר לחייבים לפתוח דף חדש לשיקומם הכלכלי-חברתי. עיקר הבקשות לסיוע משפטי בתחום זה מוגשות על ידי החייבים המבקשים לפתוח בהליכי פשיטת רגל.

1.1.2.1. סוגיות שכיחות בטיפול בתיקי פשיטת רגל בסיוע המשפטי

לאור ההיקף הנרחב של הייצוג בתיקי פשיטת הרגל מטעם הסיוע המשפטי, ניתן להצביע על סוגיות משפטיות שונות החוזרות על עצמן במסגרת ניהול התיקים. כך לדוגמא:

בקשת חייבים לקבלת הפטר על חוב המזונות למוסד לביטוח לאומי:

הסיוע המשפטי היה מעורב בהובלת פסיקה משמעותית בעניין זה. כך למשל ייצג הסיוע המשפטי בעניין קצ'קה,[20] שבו נקבע לראשונה בבית המשפט העליון כי יינתן הפטר על חוב מזונות לביטוח לאומי וזאת בהתקיים נסיבות מיוחדות כגון: היווצרות החוב לפני שנים רבות, התבגרות הילדים, גילו של החייב ומצבו האישי והבריאותי. בעקבות פסק הדין בעניין קצ'קה החלה מגמה חדשה בפסיקה המאפשרת הפטר על חוב מזונות עבר לביטוח לאומי מקרים דומים שנסיבותיהם מצדיקות את מתן ההפטר.[21]

18. נתונים אלה הוצגו במסגרת הליכי חקיקת תיקון 57 לחוק ההוצאה לפועל שהתקבל ביום 11.3.2018, ובמסגרתו, בין היתר, הוארכה התקופה להגשת בקשות להפטר בשנה נוספת.

19. רע"צ (מחוזי ת"א) 48590-11-15 **בן שעיה נ' מועצה אזורית שומרון** (פורסם בנבו, 14.1.2016). בפסק הדין סקר בית המשפט את תנאי הכניסה למסלול ההפטר.

20. רע"א 7940/13 **קצ'קה נ' כונס הנכסים הרשמי** (פורסם בנבו, 29.1.14). בהליך ייצגו עו"ד רן אורן ממערך הייצוג החיצוני ועו"ד ניר והב מהצוות הפנימי - מחוז ת"א.

21. לדוגמא: פש"ר (מחוזי ת"א) 57008-07-13 **סטרולוביצי נ' כונס הנכסים הרשמי תל אביב** (פורסם בנבו, 3.11.2016). באותו מקרה בית המשפט אישר הפטר לחייב בן 58 בגין חוב מזונות עבר למוסד לביטוח לאומי בסך של 143,370₪. בהליך ייצג עו"ד אבי ענתבי ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א; פש"ר (מחוזי ת"א) 50945-05-11 **בן שושן נ' כונס הנכסים הרשמי** (פורסם בנבו, 3.11.2016). גם בתיק זה ניתן הפטר לחייב בן 61 בגין חוב מזונות עבר למוסד לביטוח לאומי בסך של 106,000 ₪. בהליך ייצג עו"ד חמי דונר ממערך הייצוג החיצוני– מחוז ת"א

שאלת מימוש דירת המגורים של החייב:

בהליך פשיטת רגל מתבצע כינוס של נכסי החייב לשם תשלום החובות, אולם הפסיקה בדבר מעמדה של דירת המגורים בהליכי פשיטת רגל אינה אחידה. הפסיקה מושפעת גם מעמדות הנושים ותגובות המנהלים המיוחדים בכל מקרה ומקרה. אי האחידות בפסיקה מקשה על הערכת הסיכון הקיים בהליך פשיטת רגל למימוש דירת החייב, ולפיכך קשה לתת ייעוץ משפטי בנושא זה.

מכל מקום, בהליכים אלה, נוכח השלכותיהם, יש משמעות יתרה למתן ייצוג על ידי הסיוע המשפטי למי שידו אינה משגת לשכור שירותי ייצוג.

כך לדוגמא **בפש"ר (מחוזי מר') 17828-09-11**[22] ייצג הסיוע המשפטי חייב נכה בשיעור 100%. צו הכינוס נגד החייב ניתן בשנת 2012 ומאז הוא עמד בתנאי הצו. הדירה שמימושה התבקש הייתה בעיר לוד ושוויה היה נמוך יחסית. כמו כן בדירה התגוררו אשת החייב וילדיו הקטנים. בית המשפט הציע לחייב להוסיף לקופת הכינוס 35,000 ₪, אותם יקבל ממשפחתו, וזאת כדי למנוע את מכירת הדירה. הנושה, בנק הפועלים, התנגד להצעה למרות שהסכום שהציע החייב היה שווה ערך להערכת שווי חלקו בדירה בערכה כתפוסה. בית המשפט שקל את מכלול הנסיבות וקיבל את הצעת החייב למרות התנגדות הבנק. נפסק כי החייב יופטר מהחובות ללא מימוש הדירה בכפוף להפקדת הסכום שהציע לשלמו לקופת פשיטת הרגל.

תום לב בהליכי פשיטת רגל

הסיוע המשפטי מייצג מעת לעת זוכים המבקשים להגיש בקשות לצו כינוס נגד מי שחייבים להם כספים או שהם מבקשים להתנגד לצווי כינוס שניתנו:

בתה של קרבן עבירת סחר בנשים (שהתאבדה) נגד סוחר הנשים שמנסה להתחמק מתשלום הפיצוי באמצעות פשיטת רגל:[23]

הסיוע המשפטי ייצג קטינה ממולדובה, בתה של קרבן עבירת סחר בנשים שביקשה להתנגד להכרזתו של סוחר הנשים כפושט רגל. אמה של הקטינה התאבדה עקב העבירות שביצע סוחר הנשים כלפיה. הבת זכתה באמצעות הסיוע המשפטי בתביעת נזיקין שהוגשה כנגד סוחר הנשים לפיצוי כספי בסך של מיליון ש"ח. בהליך הפלילי נגדו הורשע הסוחר בעבירות של סחר בבני אדם ונגזר דינו ל-10 שנות מאסר. בתקופת המאסר הצטברו חובותיו של הסוחר לסך של כ-18 מיליון ₪, אשר רובם נבעו מאי תשלום חשבונות שונים וללא קשר לעבירות הפליליות שביצע.[24]

בתה של קרבן עבירת הסחר התנגדה באמצעות הסיוע המשפטי להכרזתו של סוחר הנשים כפושט רגל. הטענה הייתה שעל אף שהחוב כלפיה מהווה אחוז קטן מסך חובותיו של הסוחר, עדיין אין להקל ראש בקיומו של החוב כלפיה, שמקורו בעבירות הפליליות שביצע. התנגדות הקטינה נדחתה, וסוחר הנשים הוכרז פושט רגל. ערעורו של הסיוע המשפטי על החלטת ההכרזה נדחה בבית המשפט העליון.

פסיקה זו מהווה נדבך נוסף בכרסום הדרישה ל"תום הלב" של החייב כתנאי מוקדם לכניסתו להליך פשיטת הרגל.[25] עם זאת השופטים הביעו את אהדתם לקטינה, וציינו כי יהיה מקום לדון בהחרגת החוב כלפיה בשלב ההפטר. בעניין זה קבע בית המשפט העליון כי יש בכוחה של תקנת הציבור למנוע מתן הפטר מהחוב הספציפי לקטינה, ולא לאפשר לחייב לחסות בצל הגנות הליך פשיטת הרגל בכל הקשור לחוב זה[26].

בשנת 2016 הגיש החייב (סוחר הנשים) בקשה למתן הפטר. בעקבות בקשת הסיוע המשפטי הוחלט להחריג את החוב לקטינה מההפטר. בעקבות בקשה נוספת שהגיש הסיוע המשפטי, הוסכם עם המוסד לביטוח לאומי, שהיה

22. פש"ר (מחוזי ת"א) 17828-09-11 **ארגאווי נ' כונס הנכסים הרשמי** (לא פורסם, 8.3.16). בהליך ייצגה עו"ד גל-לי אלרום ממערך הייצוג החיצוני מחוז תל אביב.

23. פש"ר (מחוזי ת"א) 6668-12-11 **שיכמן נ' כונס הנכסים הרשמי** (פורסם בנבו, 18.03.2013). הקטינה (הנושה) יוצגה על ידי עו"ד רן שובל ממערך הייצוג החיצוני ועו"ד שרי ורדי מהצוות הפנימי – מחוז ת"א; סוחר הנשים (החייב) יוצג על ידי עו"ד הלנה פפייפר ממערך הייצוג החיצוני – מחוז דרום.

24. למען שלימות התמונה יצוין כי הסיוע המשפטי(מחוז דרום) ייצג גם את החייב (סוחר הנשים) בהליך פשיטת הרגל, לאחר שעמד במבחני הזכאות הקבועים בחוק הסיוע המשפטי. יש בכך להמחיש את המורכבות הכרוכה בעבודת הסיוע המשפטי, המעניק ייצוג משפטי לכל מי שזכאי לכך על -פי בחינה עניינית מקצועית, וזאת במסגרת מימוש עקרון השוויון בזכות הגישה לערכאות.

25. קארן שוורץ אמיגה, שוקי פרידמן ויעל שמחי "על ההתפתחויות בעניין חובת תום הלב", עת סיוע, גליון מספר 2 קיץ (תשע"ב) https://www.justice.gov.il/Units/SiuaMishpaty/NewsLetters/NewsLetter2/Bankruptcy/Pages/prA.aspx (נצפה לאחרונה ביום 2.12.18)

26. ע"א 3083/13 **פלונית נ' שיכמן** (מאגר נבו, 11.1.2015), בערעור ייצגו עו"ד רן שובל ממערך הייצוג החיצוני ועו"ד שרי ורדי מהצוות הפנימי – מחוז ת"א

נושה נוסף בהליך פשיטת הרגל בגין חוב המזונות ששילם במקום החייב לילדיו, כי בנסיבות המקרה המיוחדות יוותר המוסד לטובת הקטינה על מחצית הכספים המגיעים לו בגין דין קדימה.

קרבן עבירת סחר בנשים התנגדה להכרזתו כפושט רגל של סוחר הנשים שסחר בה:[27]

בית המשפט קיבל הפעם את ההתנגדות של אישה, קרבן סחר בנשים למטרות זנות, שהוגשה באמצעות הסיוע המשפטי. האישה התנגדה להכרזתו של סוחר הנשים שסחר בה כפושט רגל. בנסיבות המקרה הואיל ועיקר חובותיו של סוחר הנשים היו לאישה, קרבן העבירה, וכן היה חשד ממשי כי סוחר הנשים מנסה להבריח את חלקו בדירת המגורים המשותפת לו ולאשתו, קיבל בית המשפט את עמדת הסיוע המשפטי , ולא הכריז על החייב כפושט רגל.

1.2. הייצוג מול הרשויות בתיקים מנהליים

בכל אחת מהשנים 2016-2017 נפתחו בסיוע המשפטי כ- 1,500 תיקים בתחומי המשפט המנהלי. הסיוע המשפטי מעניק ייצוג ללקוחותיו בפנייה לבתי המשפט בבקשה למתן סעד, אם הוא סבור שנפגעו כתוצאה מהחלטה שניתנה על-ידי הרשויות והגופים הציבוריים השונים, וכן נותן הסיוע המשפטי הגנה מפני תביעות של הרשויות בנושאים מינהליים שונים.

הייצוג ללקוחות ניתן, בין השאר, בהגשת עתירות מנהליות וערעורים מנהליים. בהליכים אלה היה הסיוע המשפטי שותף בתיקון עוולות שביצעו הרשויות, פעמים רבות שלא במזיד אלא בשל רשלנות, עומס, נהלי עבודה מיושנים או שיקולים תקציביים אשר מכבידים עליהן במתן השירות לאזרחי המדינה ותושביה. מלבד הפתרון הנקודתי ללקוח בתיקון העוול שבוצע כלפיו והשבת אמונו במדינה ובמוסדותיה, התוצאה המשפטית מסייעת לכלל אזרחי המדינה, שכן יש בה לעיתים כדי לשנות מדיניות והתנהלות בלתי תקינה של הרשויות מכאן ולהבא. הסיוע המשפטי רואה בשל כך חשיבות רבה לייצוג בתחום המנהלי.

המשפט המנהלי מתפרש על נושאים רבים ומגוונים, אשר מתוכם מתמקד הסיוע המשפטי בנושאים שבטיפולו, לרבות: הגנה על זכויות אדם; הגנה מפני הטלת סנקציות בשל חובות לפי פקודת המסים (גבייה); חינוך; דיור ציבורי; זכויות בעלי מוגבלות; חיילים משוחררים; חופש המידע, ועוד.

1.2.1. עתירות נגד פגיעה בחופש העיסוק ובכבוד האדם

שתי עתירות לבג"ץ למחיקת המילים "התנהגות רעה וחמורה" מתעודת השחרור מצה"ל:[28]

הסיוע המשפטי הגיש לבג"ץ שתי עתירות בשם שני חיילים משוחררים יוצאי אתיופיה. העתירות הוגשו לצורך שינוי סיבת השחרור שנקבעה לחיילים בתעודת השחרור - **"אי התאמה - התנהגות רעה וחמורה"**.
בעתירות טען הסיוע המשפטי, בין היתר, כי אין לצה"ל סמכות לרשום סיבה זו בתעודת השחרור. עוד טען הסיוע המשפטי כי רישום מילים אלה בתעודת השחרור פוגע באופן בלתי מידתי בחייל המשוחרר במשך שנים רבות לאחר שחרורו מהצבא, כ"אות קין", והוא בבחינת "אמצעי עוקף מרשם פלילי". הסיוע המשפטי הוסיף והצביע על הקשר בין תופעת העריקות של חיילים - מה שהוביל לרישום לעיל בתעודת השחרור – לבין מצבם הכלכלי הקשה של החיילים שנאלצו לערוק כדי לסייע בפרנסת המשפחה.
הסיוע המשפטי הפנה בעתירות שהגיש לדו"ח מבקר המדינה, שלפיו השימוש ברישום זה נפוץ במיוחד כלפי חיילים ממוצא אתיופי המשוחררים שחרור מוקדם מהצבא. במסגרת הדיון הצביע בג"ץ על כך שהצבא חרג מסמכותו כשציין את המילים "התנהגות רעה וחמורה" בתעודות השחרור.

לאור הערות השופטים הסכימו נציגי הצבא למחיקת מילים אלה מתעודות השחרור של העותרים. נוסף על כך הסכימו נציגי הצבא להקפיא את השימוש בסיבת שחרור זו לשחרור חיילים מצה"ל עד להסדרתה בפקודת מטכ"ל. מספר חודשים לאחר הדיונים בבג"ץ פרסם צה"ל פקודה חדשה שמכוחה חזר לשחרר חיילים מסיבת "התנהגות

27. פש"ר (מחוזי ת"א) 8790-08-13 **ממן נ' כונס הנכסים הרשמי** (לא פורסם, 20.12.2016). קרבן הסחר יוצגה על ידי עו"ד רן שובל ממערך הייצוג החיצוני של מחוז ת"א.

28. בג"ץ 8292/15 **מלק נ' ראש המטה הכללי,** צבא הגנה לישראל (פורסם בנבו, 28.11.2016); בג"ץ 2078/16 **סמיי נ' ראש המטה הכללי**, צבא ההגנה לישראל (פורסם בנבו, 30.1.2017). בייצוג של עו"ד מלי ורוצלבסקי ועו"ד דקלה צרפתי דלג'ו - הצוות הפנימי ממחוז ת"א ומחוז מרכז.

רעה וחמורה". עמדת הסיוע המשפטי בעניין זה היא כי ההסדרה לוקה בחסר, אינה נותנת ביטוי לנסיבות המיוחדות של חיילים במצבי עוני, ואינה מייצרת מנגנון ראוי למחיקת המילים "התנהגות רעה וחמורה" מתעודת השחרור לאחר תקופת זמן (בדומה למשל למחיקת רישום פלילי). הסיוע המשפטי ממשיך לטפל בסוגיה זו מול הרשויות הרלוונטיות.

1.2.2. ייצוג בענייני חינוך על רקע מוגבלות

מדי שנה ובייחוד לקראת פתיחת כל שנת לימודים מגיעות לסיוע המשפטי בקשות למתן ייצוג בענייני קטינים שאינם משולבים בבתי ספר על רקע מוגבלותם. גם בשנת 2016 ייצג הסיוע המשפטי בעתירות ובערעורים מנהליים בתחום זה, ובין השאר בעתירות דחופות למינוי סייעות לליווי במסגרות החינוך, אפליה בשיבוץ למסגרת לימודים וכיוצ"ב. וכך לדוגמא:

ילד בן שש נותר בביתו - שלושה בתי ספר מהמגזר החרדי סירבו לקבלו ללימודים אצלם:[29]

הסיוע המשפטי הגיש עתירה עבור קטין – ילד בן שש – ששלושה בתי ספר מהחינוך המוכר הלא רשמי במגזר החרדי סירבו לקבלו לשורותיהם, וזאת על אף החלטת השיבוץ של העירייה ועל אף שערעוריהם של בתי-הספר נדחו ע"י המחוז החרדי של משרד החינוך. בעתירה נטען, בין היתר, כי אוזלת ידם של העירייה ומשרד החינוך שלא פעלו לאכיפת הוראת השיבוץ פגעה בזכות היסוד של הקטין לחינוך. בפסק דינו מיום 30.10.2016 קיבל בית המשפט מחוזי מרכז (בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים) את העתירה שהוגשה לפניו, והורה על קליטתו המיידית של הקטין בבית הספר אליו שובץ, יחד עם סייע לימודי שילווה את תהליך קליטתו בבית הספר.

נערה בעלת מוגבלות נותרה בביתה ולא יצאה ללמודים בשל סירוב העיריה לאשר לה סייעת היודעת להפעיל מחשב:[30]

עתירה שהוגשה בשמה של נערה בת 18 וחצי, הסובלת משיתוק מוחין קשה ואפילפסיה אך מתפקדת מבחינה קוגניטיבית. הנערה לא החלה את שנת הלימודים האחרונה ובמשך חמישה חודשים נותרה בביתה, וזאת לאחר שעיריית חדרה טענה כי אין בנמצא סייעת שיודעת להפעיל מחשב ותוכל ללוות את הנערה בלימודיה. הצעת המשפחה שאחותה הבגירה של העותרת תשמש כסייעת עד למציאת סייעת מתאימה, נתקלה בסירוב. רק לאחר שהוגשה עתירה על ידי הסיוע המשפטי הסכימה העירייה לחרוג מהנהלים בנושא זה, ולאפשר לאחותה של העותרת לשמש כסייעת זמנית עד למציאת סייעת קבועה ומתאימה. להסכמה זו ניתן תוקף של פסק דין על-ידי בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים.

הילד נותר בביתו בשל מחדלן של העיריה ומשרד החינוך שלא שיבצו אותו בבי"ס מתאים:[31]

בעתירה התבקש בית המשפט להורות לעיריית ראש העין להוציא הוראת שיבוץ לקטין בבית ספר לחינוך מיוחד המתאים לאורח חייו הדתי. הקטין הוכר כנכה בביטוח הלאומי, וועדת השמה של משרד החינוך קבעה כי ישובץ בבית ספר לחינוך מיוחד מסוג בית ספר התנהגותי. על אף האמור, עיריית ראש העין לא פעלה ליישום החלטת ועדת ההשמה. כתוצאה ממחדליהם של הרשות המקומית ומשרד החינוך, הקטין נותר בביתו למעלה משבעה חודשים ללא מסגרת חינוכית. בעקבות העתירה שהוגשה והדיון שנערך בבית המשפט, הודיע משרד החינוך כי הקטין ישובץ בבית ספר דתי התנהגותי התואם את אורח חייו, וניתן תוקף של פסק דין להודעה זו.

הפעוטה נותרה בביתה בשל סירובה של העיריה למנות סייעת רפואית שתלווה אותה בגן:[32]

העתירה הוגשה בשם קטינה בת שלוש וחצי שנים הסובלת ממחלת כליות נדירה הפוגעת חמורות במערכת החיסונית שלה. אמה של הקטינה, אם חד הורית המתקיימת מגמלת הבטחת הכנסה, פנתה פעמים רבות לעיריית תל אביב בבקשה למנות לבתה סייעת רפואית לליווי הקטינה בגן. הטיפול בבקשה התמהמה, ולבסוף נדחתה

29. עת"מ (מינהליים מר') 17053-10-16 **פלוני נ' עיריית פתח תקווה** ואח' (לא פורסם, 30.10.2016). בייצוג של עו"ד דקלה צרפתי דלג'ו, עו"ד הילה שטיינר-תמרי ועו"ד ז'ניה פיכמן- בנר מהצוות הפנימי של מחוז מרכז ומחוז ת"א.

30. עת"מ (מינהליים חי') 60065-01-16 **פלונית נ' מדינת ישראל ועיריית חדרה** (לא פורסם, 6.2.2016). בייצוג של עו"ד אשכר אלפרין מהצוות הפנימי של מחוז חיפה.

31. עת"מ (מנהליים מר') 44782-12-16 **פלוני נ' עיריית ראש העין ואח'** (לא פורסם, 8.1.2017). בייצוג של עו"ד איילת הלברשטט, עו"ד הילה שטיינר-תמרי ועו"ד אמיר קדיש מהצוות הפנימי של מחוז ת"א.

32. עת"מ (מנהליים ת"א) 26402-08-16 **פלונית נגד עיריית ת"א** (16.8.2016). בעתירה ייצגו עו"ד איילת הלברשטט ועו"ד דקלה צרפתי-דלג'ו מהצוות הפנימי של מחוז ת"א ומחוז מרכז.

הבקשה ללא כל נימוק. בעתירה שהגיש הסיוע המשפטי בשם האם והקטינה נטען, בין היתר, כי מחלתה הנדירה של הקטינה שהוכרה גם על ידי המוסד לביטוח לאומי, מזכה אותה בסייעת רפואית, וכי יש לפרש באופן רחב את הקריטריון "מצב בריאותי חריג" בחוזר מנכ"ל **"סייעות רפואיות"**.[33]
במסגרת הדיון סיכמו הצדדים כי עניינה של הקטינה יועבר לוועדת ערר במשרד הבריאות שתבחן את מצבה, ותיתן תשובה מנומקת תוך 45 יום. הסיוע המשפטי הגיש ערר כאמור, ותוך כשבועיים ימים התבשרה האם כי בתה תקבל סייעת רפואית, והיא יכולה לשוב לגן.

עתירה נגד השארתו של קטין בבי"ס לחינוך מיוחד למרות ההמלצות להעבירו לכיתה קטנה בחינוך הרגיל:[34]

העתירה הוגשה כנגד החלטה ועדת ערר לשבץ קטין בן שמונה במסגרת חינוך מיוחד, זאת למרות שהמלצות הגורמים המקצועיים שבדקו את הקטין קבעו כי המסגרת המתאימה לו היא כיתה קטנה במסגרת החינוך הרגיל. בית המשפט החליט לבטל את החלטת ועדת הערר ולהחזיר את עניינו של הקטין לדיון לפני ועדת ההשמה על מנת שתתייחס לממצאים של המומחים בעניינו של הקטין. לאחר הדיון החוזר בוועדת ההשמה שובץ הקטין בכיתה קטנה במסגרת החינוך הרגיל.

עתירה נגד סירובה של רשת גנים תורניים לקבל ילד לגן מסיבות בלתי ענייניות:[35]

הסיוע המשפטי הגיש עתירה נגד סירובה של רשת גנים תורניים לקבל לגן ילד בן ארבע מטעמים בלתי סבירים. העתירה הוגשה גם נגד משרד החינוך ועירית ירושלים אשר לא נקטו באמצעים על מנת לאכוף את ההחלטה לשיבוץ הילד באותו הגן. לאחר שהוגשה העתירה, חזרה בה הנהלת רשת הגנים התורניים מהסירוב ואפשרה לילד להיקלט בגן. העתירה נמחקה בהסכמה.

1.2.3. ייצוג בענייני הדיור הציבורי

בשנת 2016 נפתחו 495 תיקי דיור ציבורי, ובשנת 2017 היתה עלייה ל- 687 תיקים.
הסיוע המשפטי רואה חשיבות גדולה בייצוג זכאים לדיור ציבורי או לסיוע בשכר דירה, אשר אינם מצליחים לממש את הזכות הבסיסית לקורת גג ראויה. המדובר באוכלוסיה המוחלשת ביותר, אשר בלא תמיכה וסיוע משפטי מוצאת את עצמה לעתים פשוטו כמשמעו ברחוב.

במסגרת הדיור הציבורי מנוהל מאגר של דירות בבעלות המדינה המושכרות במחיר מסובסד למי שנמצא זכאי לכך לפי קריטריונים שנקבעו בנהלים מיוחדים של משרד הבינוי והשיכון (להלן: "משרד השיכון"). מאגר הדירות של משרד השיכון מנוהל על ידי החברות המשכנות מטעמו (עמידר, עמיגור, חלמיש ועוד) המשמשות כזרועו הארוכה של המשרד. חברות אלה אמונות על בנייה ורכישת דירות, ניהול הדירות ואחזקתן וכן על גביית דמי השכירות. חברות אלה וחברות נוספות מטעם משרד השיכון גם אחראיות למתן סיוע בשכר דירה למי שהוכרה זכאותו לקבלת סיוע כאמור ממשרד השיכון.

הסיוע המשפטי מעניק ייצוג למבקשי הדיור הציבורי בעתירות ובהליכים שונים מול משרד השיכון והחברות הפועלות מטעמו. בכלל זה, הסיוע המשפטי מייצג בעתירות על דחיית זכאות לקבלת דירה בדיור הציבורי, בעתירות להחלפת דירה, בתביעות לצו עשה לשיפוץ דירות וכן בהגנה מפני תביעות לפינוי מדירה בדיור הציבורי.
בשנת 2017 הושם דגש מיוחד בסיוע המשפטי על תחום הדיור הציבורי והוקם צוות ארצי של פורום הדיור הציבורי שמטרתו הייתה לגבש מדיניות ודרכי פעולה בייצוג בתיקי דיור ציבורי. במסגרת זאת בחודש יולי 2017 פרסם הסיוע המשפטי נייר עמדה מיוחד על התנהלות משרד השיכון בתחום הדיור הציבורי, וזאת בהתבסס על מאות התיקים שבהם טיפל וייצג.[36] נייר העמדה ביקש להפנות את המבט לקשיים בתחום זה באופן רוחבי, כפי שעולים מתיקי

33. חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ז/4(א) "אורחות חיים במוסדות החינוך – בריאות – סייעות רפואיות בחינוך הרגיל" (30.11.2016).

34. עת"מ 60421-09-17 (מנהליים ת"א) **פלוני ואח' נ' עיריית ת"א ואח'** (26.11.2017). בעתירה ייצגו עו"ד אמיר קדיש ועו"ד איילת הלברשטט מהצוות הפנימי של מחוז ת"א.

35. עת"ם 40915-07-17 **פלוני נ' עיריית ירושלים ואח'** (לא פורסם). העתירה הוגשה על ידי עו"ד ציקי שטרסברג דיל ועו"ד נטע הופמן חדד מהצוות הפנימי, מחוז ירושלים.

36. התייחסות הסיוע המשפטי לדיוני הוועדות בנושא הדיור הציבורי, www.justice.gov.il/Units/SiuaMishpaty/News/articls/Documents/ReferenceToLegalAid.pdf (נצפה לאחרונה ביום 1.10.2017).

הדיור הציבורי המטופלים בסיוע המשפטי, וקרא לשינוי נהלי העבודה במשרד השיכון ובחברות המשכנות.
כך בסיכום נייר העמדה נכתב כי **"על משרד הבינוי והשיכון לפעול בשקיפות, פומביות ובהתאם לכללי מינהל תקין המחייבים אותו ככל רשות מינהלית אחרת. זאת בפרט נוכח חשיבות המטריה שבה המינהל לסיוע בדיור עוסק - הזכות לקורת גג - והשפעתה הקרדינלית על חיי אדם, שלמות גופו, כבודו ורווחתו".**

כמו כן נציגי הפורום השתתפו בדיונים בכנסת שהתקיימו במסגרת "יום הדיור הציבורי" והציגו את המלצות הסיוע המשפטי בנייר העמדה. בעקבות נייר העמדה ופניית הסיוע המשפטי למשרד השיכון, הוקם צוות משותף של נציגים ממשרד השיכון והסיוע המשפטי במטרה לנסות לגבש דרכי פעולה לטיוב הטיפול בבקשות לדיור ציבורי.

כאמור לעיל בעקבות פועלו של הסיוע המשפטי והגברת המודעות בתחום הדיור הציבורי, חל בשנת 2017 גידול במספר תיקי הדיור הציבורי שנפתחו, מ-495 תיקים בשנת 2016 ל-687 תיקים בשנת 2017.

בין העתירות העקרוניות שייצג בהן הסיוע המשפטי בשנת 2017 נמנים התיקים הבאים:

עתירה לדיור ציבורי גם לאמהות חד הוריות המתקיימות מקצבת מזונות במקום מקצבת הבטחת הכנסה:[37]

הסיוע המשפטי מייצג אם חד הורית בעתירה עקרונית שעדיין מתנהלת נגד משרד השיכון בעניין אפלייתן של אימהות חד הוריות המתקיימות מקצבת מזונות, ושלילת זכאותן לדיור ציבורי. בעתירה התבקש בית המשפט להתערב במדיניות משרד השיכון שמעניקה זכאות לדיור רק לאימהות חד הוריות לשלושה ילדים המתקיימות מקצבת הבטחת הכנסה, ומנגד שוללת באופן **אוטומטי**, וללא כל בחינה, את זכאותן לדיור ציבורי של אימהות חד הוריות לשלושה ילדים שמתקיימות מקצבת מזונות. בעתירה נטען כי הסתמכותו האבסולוטית של משרד השיכון על מבחן "הבטחת הכנסה" היא בבחינת חזקה חלוטה הפוגעת בזכות היסוד לקורת גג באופן שאינו מידתי. נטען כי שומה על משרד השיכון לערוך בחינה מהותית של תנאי הזכאות לדיור ציבורי (מצב כלכלי קשה ומיצוי כושר השתכרות), לאותן אמהות חד הוריות המתקיימות מקצבת מזונות , וזאת במקום שלילת זכאותן לדיור על הסף במקרים שבהם בפועל הן עומדות בתנאים. הצדדים לעתירה כבר הגישו סיכומים, וכעת ממתינים לפסק דין.

ייצוג שתי משפחות המתגוררות במאהלים ברחובות העיר בקיץ 2017:[38]

בקיץ 2017 ייצג הסיוע המשפטי בשני תיקים שונים שתי משפחות עם ילדים קטינים שהתגוררו ברחוב לאחר שפונו מהדירות האחרונות ששכרו. שתי המשפחות היו זכאיות לדיור ציבורי, והמתינו זמן רב לקבלת דירה. בינתיים קיבלו סיוע מוגדל בשכר דירה, אולם בשל נסיבותיהן האישיות התקשו למצוא משכיר שיהיה מוכן להשכיר להן דירה בשוק החופשי. לפיכך מצאו את עצמן ברחוב.

בשם המשפחות הוגשו שתי עתירות. בשתיהן התבקש סעד מיוחד, שלפיו משרד השיכון והחברות המשכנות הפועלות מטעמו ישכרו עבור אותן משפחות דירות, וישכירו להן אותן בשכירות משנה. נטען כי שומה על משרד השיכון לפתור כשל שוק זה ולא לעצום את עיניו בדרך של מתן סיוע בשכר דירה שלא ניתן לממשו בפועל. וכך טען הסיוע המשפטי באחת העתירות:

"במדינת ישראל שנת 2017, מדינה שמכירה בזכות יסוד לכבוד אדם ובזכות לקורת גג, הדעת אינה סובלת תוצאה שלפיה משפחה בת שבע נפשות מתוכן חמישה ילדים מתחת לגיל תשע וביניהם תינוק בן חודש ימים, נמצאת "זרוקה" כבר כמעט שלושה שבועות בחוצות העיר".

בעקבות הייצוג של הסיוע המשפטי קיבלה המשפחה מקרית עקרון דירה בת ארבעה חדרים בעיר דימונה. לגבי המשפחה מקרית אונו – אכן משרד השיכון וחברת עמידר פעלו למצוא עבורה דירה בשכירות והמשפחה נכנסה לגור בדירה שנמצאה. לאחר מספר חודשים זכתה גם המשפחה מקרית אונו לקבל דירה בדיור הציבורי בעיר. נוכח התוצאות שאליהן הגיעו הצדדים, שתי העתירות נמחקו בהסכמה.

37. עת"מ 28922-03-17 **אלבז נ' משרד השיכון** (העתירה עדיין מתנהלת ובימים אלה אמורים הצדדים להגיש את סיכומיהם בעתירה). העתירה הוגשה על ידי עו"ד דקלה צרפתי דלג'ו ועו"ד מיה טל מהצוות הפנימי של מחוז מרכז ועו"ד איילת הלברשטט מהצוות הפנימי של מחוז תל אביב.

38. עת"מ (מחוזי מר') 58208-07-17 **קורם נ' משרד השיכון** (לא פורסם) - בעתירה ייצגו עורכת הדין דקלה צרפתי דלג'ו ועורכת הדין יעל קסטן-רבסקי מהצוות הפנימי של מחוז מרכז; עת"מ (מחוזי ת"א) 23261-08-17 **חבר נ' משרד השיכון ואח'** (לא פורסם) – בעתירה ייצגו עו"ד איילת הלברשטט ועו"ד דקלה צרפתי דלג'ו מהצוות הפנימי של מחוזות תל אביב ומרכז.

ייצוג דיירת נכה על מנת שתקבל דיור המותאם פיזית למצבה:[39]

הסיוע המשפטי מייצג אישה קטועת רגליים המתגוררת בדירת בת שני חדרים בקומה רביעית ללא מעלית. עקב נכותה ותנאי הדיור שבהם היא גרה, מוגבלת העותרת באופן חמור ופוגעני. כך למשל על מנת שתוכל לצאת מביתה, נאלץ בעלה של העותרת לשאת אותה על כתפיו ארבע קומות. כמו כן חדרי האמבטיה והשירותים בדירה אינם נגישים לעותרת. בעקבות ייצוגו של הסיוע המשפטי אושרה לעותרת החלפת דירה. אולם מאז שאושרה החלפת הדירה חלפו למעלה משנתיים שבהן הדירה מצויה בתהליכי שיפוץ. נוכח מצבה הקשה של העותרת הגיש הסיוע המשפטי עתירה מנהלית לבית המשפט המחוזי בתל-אביב בדרישה למנות מפקח על שיפוץ הדירה על מנת לזרז ולהשלים את השיפוץ.

ביטול זכאות לדירה כי הילדים בגרו לאחר המתנה של מעל 13 שנה -אינה התנהלות סבירה:[40]

הסיוע המשפטי הגיש ערעור לבית המשפט העליון על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב שדחה עתירה על החלטת משרד השיכון. בבסיס הערעור עמדה החלטת משרד השיכון לדחות זכאות לדיור ציבורי לאם חד הורית אשר משך 13 שנה הייתה זכאית לקבל דירה, ורק משום שילדיה בגרו פסקה זכאותה ונותרה מול שוקת שבורה. נטען כי החלטת משרד השיכון בנסיבות המקרה אינה סבירה ואינה מידתית. משך 13 שנה המערערת דאגה לחדש שוב ושוב את זכאותה לדיור ציבורי בהליך ביורוקרטי וארוך, ולמרות שהוכרה כזכאית במשך כל אותן שנים לא הציע לה משרד השיכון אף דירה, ולא נעשה ניסיון להציע לה ולו דירה אחת.
בדיון שהתקיים לפני בית המשפט העליון, אמר כב' השופט אלרון כי **"קשה לקבל את ההנחה שמכניסים מישהו לרשימה רק כדי שיהיה ברשימה ויוכל לחכות גם 20 שנה והתור לא מגיע..."**. בדיון שהתקיים בבית המשפט העליון נפסק בהסכמה כי עניינה של המערערת יחזור לוועדת חריגים, כאשר משרד השיכון מחויב להתחשב בעובדה שלא עשה דבר במשך 13 שנה, ולכל הפחות לקבוע שהמערערת זכאית לשכר דירה מוגדל.

הדיירת לא הצליחה לגייס שני ערבים אלא רק אחד - משרד השיכון סרב למסור לה את הדירה:[41]

הסיוע המשפטי הגיש עתירה נגד החלטת עמידר ומשרד השיכון להתנות מסירת דירה בדיור הציבורי בהמצאת שני ערבים מטעם הדייר. באותו מקרה מדובר היה בדירה שהוצעה לדיירת כחלופה לדירה אחרת שבה התגוררה בדיור הציבורי ואשר הדיירת לא הייתה ראויה למגורים. הדיירת הצליחה להמציא ערב אחד בלבד, ובהעדר ערב נוסף סרבו המשיבות למסור לה את הדירה החלופית. בעתירה נטען כי אין עיגון חוקי בדין לדרישה להמצאת ערבים כתנאי כאמור למסירת דירה, ועל כן אין למשיבות הסמכות לדרוש זאת. בסמוך להגשת העתירה, הוגשה בקשה לצו מניעה שיורה למשיבות לא לעשות כל סמכות בדירה החלופית. יום קודם לקיום הדיון בבית המשפט, הסכימו המשיבות להסתפק בערב אחד בלבד, ובכך למעשה ויתרו על דרישתן להמצאת שני ערבים. בהתאם לכך נמחקה העתירה.

1.2.4. ייצוג בענייני ארנונה

הסיוע המשפטי מייצג בענייני ארנונה, ובין השאר בעתירות המוגשות באשר להליכי גבייה שנוקטת הרשות המקומית נגד הפרט לפי פקודת המסים (גביה). פקודה זו מקנה לרשויות סמכויות מרחיקות לכת לאכוף בצורה אקטיבית ואגרסיבית את חיובי המסים, מבלי שתידרשנה לפנות קודם לכן לבתי המשפט ולרשויות האכיפה. לפיכך, לייצוג הפרט בהליכים אלה משמעות רבה להגנה על זכויותיו.

הסיוע המשפטי אינו מעניק כיום ייצוג בהגשת עררים לוועדות ערר לפי חוק הרשויות המקומיות (ערר על קביעת ארנונה כללית), התשל"ו-1976. יחד עם זאת, ניתן ייצוג בערעורים מנהליים המוגשים על החלטות ועדות הערר לענייני ארנונה.

---

39. עת"ם 58458-07-17 **דליה טובול נגד משרד השיכון וחברת עמידר** (ההליך עדיין מתנהל). בעתירה מייצגות עו"ד הילה תמרי ועו"ד איילת הלברשטט מהצוות הפנימי של מחוז תל אביב.

40. עע"ם 5030/17 **חנה קמרי נגד משרד השיכון** (מאגר נבו, 22.1.18), בייצוג משותף של עורכת הדין יעל קסטן-רבסקי ממחוז מרכז ועורכת הדין איילת הלברשטט ממחוז תל אביב, ועורך דין רונן צרפתי ממערך הייצוג החיצוני של מחוז ת"א.

41. עת"ם (מינהליים באר שבע) 58093-09-17 **ברזילי נ' עמידר ומשרד הבינוי והשיכון ואח'** (לא פורסם). העתירה הוגשה על ידי עורכות הדין יפעת שרפלר והגר הזורע ממערך הייצוג הפנימי – מחוז ירושלים.

בין שאר ההליכים שבהם ייצג הסיוע המשפטי בשנים 2016-2017 נמנים התיקים הבאים:

טענת התיישנות לגבי חוב ארנונה והמגבלות המוטלות על העירייה בגביה מנהלית:[42]

העתירה הוגשה בשמה של אם חד הורית אשר קיבלה לראשונה בשנת 2011 הודעה מהעירייה כי היא חבה לה חוב בסך 150,000 ₪ משנת 1999, וכי העירייה רשמה הערת אזהרה על דירת מגוריה. בעתירה המנהלית שהגיש הסיוע המשפטי נטען, בין היתר, כי החובות לא הוכחו על ידי העירייה וממילא הם התיישנו. בית המשפט המחוזי בת"א, בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים, דחה את העתירה בנימוק כי כל עוד לא מתקיימים הליכי גבייה אקטיביים מדובר בעתירה תיאורטית שהוגשה בשיהוי רב. על פסק הדין הגיש הסיוע המשפטי בשם הלקוחה ערעור לבית המשפט העליון.[43] בית המשפט העליון המליץ לב"כ העירייה לקבל את הערעור, וקיבל את טענת הסיוע המשפטי כי אין היגיון בגישת העירייה כי אדם יידרש לחיות תחת חרב מתהפכת מעל צווארו מבלי שתהיה לו ודאות לגבי גורל החוב לעירייה, ובמילותיו של בית המשפט העליון: **"אדם זכאי לדעת איפה הוא עומד"**.
עוד קבע בית המשפט העליון כי לא ניתן לומר שהיה שיהוי בהגשת העתירה, והחזיר את הבירור בעניינה לשולחנו של בית המשפט המחוזי. בסופו של דבר ולאחר הדיון שנערך בבית המשפט העליון הסכימו העירייה והעותרת על פשרה, שלפיה תשלם העותרת לעירייה סך 12,000 ₪ בתשלומים והערת האזהרה על דירתה תימחק.

עת"מ מצוקה כלכלית המביאה לפיגור בתשלום ארנונה, אינה מצדיקה ענישה ואין לבטל בגינה זכאות להנחה עקב נכות:[44]

בעתירה זו דן בית המשפט בסירובה של העירייה להנפיק לעותרת תעודה המופנית ללשכת רישום מקרקעין לפי סעיף 324 לפקודת העיריות [נוסח חדש], וזאת בטענה כי למערערת חוב כלפי העירייה משנים 2005-2016. בפסק הדין ניתנו מספר קביעות חשובות:

1. למרות שתקנות ההסדרים מבטלות הנחה בארנונה למי שלא פרע את יתרת הארנונה בנכס בשנת הכספים הרלוונטית,[45] טוב עשתה ועדת ההנחות כאשר חידשה את מתן ההנחה. בית המשפט קבע כי מצוקה כלכלית אינה מצדיקה ענישה של התעלמות מנכות ומזכאות להנחה.

2. בית המשפט התייחס לכך כי האישור לפי סעיף 324 לפקודה[46] היה דרוש לעותרת על מנת לפרוס את חוב המשכנתא, וללא פריסתו עלול הבנק לפנות את העותרת ובנה מדירתם. בית המשפט קבע כי העותרת מצויה ב"מעגל שוטה", וכי מטעמי צדק על העירייה להעניק את האישור המבוקש, והיא תוכל להמשיך לגבות את חובה במסגרת הליכי ההוצאה לפועל. וכך במילותיו של בית המשפט:

"בכך ישמר האיזון בין העיקרון הנכבד להקל על הרשות בדרכי הגביה, לבין הסיכון הצפוי לעותרת במקרה זה - לאבד את קורת הגג לה ולבנה. תכלית החקיקה של ס' 324 היא לאפשר לעירייה את גביית הכספים באופן שמקל עליה, אך מקום שאין לנישום כספים כלשהם, כפי שנלמד במקרה זה, אין הכוונה של החוק להציק לנישום בשל עוניו. ניתן לדעתי להסתפק בהערה על גבי האישור, שגביית החוב נמשכת במסגרת תיקי האיחוד"
(ההדגשה אינה במקור).

חוב ארנונה שהתיישן, והמועצה סירבה לבטלו או להקטין אותו:[47]

הסיוע המשפטי ייצג לקוח בעתירה נגד המועצה המקומית בית דגן לגבי דרישת תשלום ארנונה בגובה של כ-150,000 ₪. בעתירה נטען כי החוב התיישן. לאחר שהוגשה העתירה הגיעו הצדדים להסכמה שקיבלה תוקף של פסק דין, שלפיו העותרת תשלם סכום של 5,000 ₪ בלבד (ב-36 תשלומים) כנגד חוב הארנונה.

---

42. עת"ם (מנהליים ת"א) 22467-05-15 **אברהם נ' עירית אור יהודה** (לא פורסם, 12.11.2016). העתירה הוגשה על ידי עו"ד אריק כהן ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

43. עע"ם 7888/15 **דייזי נ' עיריית אור יהודה** (לא פורסם, 13.6.2016)- בערעור ייצגו עו"ד רונן צרפתי ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א, עו"ד דקלה צרפתי-דלג'ו מהצוות הפנימי- מחוז מרכז ועו"ד מלכה ורוצלבסקי מהצוות הפנימי – מחוז ת"א.

44. עת"ם 21450-11-16 **מלכה שרית נ' עיריית עכו** (מאגר נבו, 5.6.2017). בעתירה ייצג עו"ד שלמה עבדי ממערך הייצוג החיצוני – מחוז חיפה.

45. תקנה 16 לתקנות ההסדרים במשק המדינה (הנחה מארנונה), התשנ"ג-1993.

46. פקודת העיריות [נוסח חדש].

47. עת"מ 12492-12-17 **לולוי נ' מועצה מקומית בית דגן** (לא פורסם) - פסק הדין ניתן בהסכמה. בעתירה ייצג עו"ד רונן צרפתי ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א.

1.2.5. ערעור בעניין הכרה כאסיר ציון

עולה מאתיופיה טען כי ישב בכלא הסודני בשל פעילותו הציונית- הרשות לא האמינה. ביהמ"ש: הרשות לאסירי ציון צריכה להשקיע מאמצים כדי לבדוק את טענותיו, ולא להטיל רק עליו את ההוכחה[48]

הערעור הוגש על ידי הסיוע המשפטי בשם המערער אשר עלה מאתיופיה בשנת 1991 וישב בכלא הסודני. ועדת ערר של הרשות לפי חוק התגמולים לאסירי ציון ולבני משפחותיהם, תשנ"ב - 1992 דחתה את תביעתו להכרה בו כאסיר ציון. המערער טען כי בארצות הברית מתגורר אחד הפעילים למען האסירים, אשר יודע על פעילותו הציונית. למרבה הצער לא עלה בידו לאתרו. בית המשפט המחוזי קיבל את הערעור והחזיר את הדיון לוועדה. בין היתר נימק בית המשפט את קביעתו בכך שהדיון לפני הוועדה אינו דיון אדוורסרי מובהק, וקושי באיתור דמות מרכזית בגרסת המערער אינו מונח רק לפתחו של המערער אלא גם לפתחה של ועדת הרשות, ועליה לפעול באמצעים סבירים כדי לסייע לאתרו.

1.3. תחום הזכויות הכלכליות - נזיקין, חוזים, מקרקעין

בכל אחת מהשנים 2016-2017 נפתחו כ - 6,300 תיקים בתחומי הנזיקין החוזים והמקרקעין.

הסיוע המשפטי מעניק ייצוג בהליכים משפטיים שעניינם נושאי הליבה של התחום האזרחי, וביניהם: ענייני חוזים לרבות חוזי ביטוח וחוזי צרכנות, זכויות במקרקעין (בעלות בדירות, זכויות שכירות), תביעות נזיקין לרבות בתחום לשון הרע וחוק הגנת הפרטיות. הייצוג ניתן גם בהגשת תביעות וגם בהגנה מפניהן.

הייצוג רחב ההיקף בתיקי הסיוע המשפטי בכלל, ובנושאים אלה בפרט, מציף חדשות לבקרים את הקשיים היומיומיים שאותם חווה האוכלוסיה המיוצגת על ידי הסיוע המשפטי, ואת החסמים שהיא נאלצת להתמודד עמם. קשיים אלה הם בעלי השפעה על אופי התיקים, על ניהול ההליכים ותוצאותיהם. ולהלן דוגמאות לתיקים כאמור:

ייצוג בתיק בגין נזק שנגרם בעקבות הזנחה תברואתית בשכונת מגורים מוחלשת:[49]

התביעה הוגשה בשם אם חד הורית, שהיא ובנה ננשכו על ידי חולדה. התובעת התקיימה מקצבת נכות והתגוררה בשכונה בדרום תל אביב. השכונה שבה התגוררה הייתה סמוכה לוואדי מזוהם ורווי פסולת. התושבים פנו לעיריית תל אביב בבקשה לטפל בבעיית התברואה בשכונה, אך ללא הועיל. בכתב התביעה נטען, בין היתר, כי עיריית תל אביב לא פעלה להסדרה מלאה של פינוי האשפה וניקיון האזור. נטען כי עקב רשלנות העירייה נגרם נזק תברואתי לסביבה שהביא לצחנה רבה שעלתה מהוואדי המזוהם ולמכת חולדות באזור. התובעת ובנה ננשכו על ידי חולדה בביתם, וכתוצאה מכך נגרם לתובעת נזק נפשי. בעקבות התביעה פיצתה עיריית תל אביב את התובעת בגין הנזק.

תביעה נזיקית לאחר התאבדותו של צעיר שבקשתו להתאשפז נדחתה:[50]

הסיוע המשפטי ייצג בתביעה נזיקית שהוגשה נגד קופת חולים מכבי ובית החולים אברבנאל על ידי משפחתו של צעיר שסבל ממחלת הסכיזופרניה והתאבד. באותו מקרה למרות תלונותיו הרבות על ההתדרדרות במצבו הנפשי, רופאיו של המנוח סירבו לאשפזו בשנית, ובסמוך לכך התאבד המנוח בקפיצה מגשר. המקרה הסתיים בפשרה כספית. אחת הסיבות המרכזיות לכך שהתביעה הסתיימה בפשרה ולא המשיכה להתנהל, נבעה מכך שלמשפחת המנוח לא הייתה אפשרות לממן חוות דעת רפואית הנדרשת לצורך ההליך המשפטי. כאן המקום לציין, כי אכן הסיוע המשפטי משתתף במימון עלויות הנילוות לייצוג המשפטי , אך סכומי המימון מוגבלים לתקרות שנקבעו.[51] לעתים ללקוחות הסיוע המשפטי אין יכולת לממן את הפרש עלות חוות הדעת, וזאת בעיקר בתיקי נזיקין שבהם עלויות חוות הדעת ככלל גבוהות.

48. עמ"נ 3692-03-17 **טרפה נ' משרד העלייה והקליטה**- הרשות לאסירי ציון (מאגר נבו, 29.10.2017). בערעור ייצג עו"ד רועי בלסיאנו ממערך הייצוג החיצוני - מחוז חיפה.

49. ת"א (שלום ת"א) 682-03-16 **שירי נ' עיריית תל אביב** (תאריך). בתביעה ייצג עו"ד רונן און ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

50. ת"א (מחוזי ת"א) 4698-04-16 **פלוני נ' קופת חולים מכבי – ת"א** (לא פורסם, 14.5.2017). בתביעה ייצג עו"ד רונן און ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

51. סכומי המימון קבועים בהנחיות של הסיוע המשפטי.

פיצוי כספי עקב פגיעה בכבוד המת - אישה נשאית איידס יוצאת אתיופיה:[52]

הסיוע המשפטי ייצג את משפחתה של אשה נשאית איידס יוצאת אתיופיה שנפטרה, וזאת בתביעת נזיקין נגד חברת קדישא שעניינה פגיעה בכבוד המת ובבני משפחתו. באותו מקרה חויבה חברת קדישא לפצות את המשפחה לנוכח התנהלות עובדיה ונציגיה שלא ערכו למנוחה טהרה, ולא אפשרו למשפחתה לזהות אותה כמקובל, זאת לטענת החברה נוכח סכנת זיהום עקב מחלתה של המנוחה. בית המשפט מתח ביקורת חמורה על חברת קדישא ופסק כי לא התקיימה הידברות ראויה עם המשפחה ולא נבחנו חלופות אחרות. לאור האמור פסק בית המשפט למשפחת המנוחה פיצוי בסך 30,000₪.

הכרה בזכותה של משפחה להציג את תמונת המנוח במצבה שעל קברו:[53]

הסיוע המשפטי הגיש לבית המשפט המחוזי בתל אביב המרצת פתיחה נגד חברת קדישא, וזאת בגין סירובה לאפשר לאמו של המנוח להציב תמונה על מצבת בנה שנפטר בטרם עת. בתביעה נטען בין השאר כי לחברת קדישא אין סמכות למנוע הצבת תמונות על מצבות, לא כל שכן להסירן, וכי חוק יסוד כבוד האדם וחירותו מעגן את זכותו של כל אדם להביא את יקיריו לקבורה בהתאם למסורת המשפחתית ולרצון המנוח. לאחר שנערכו דיונים בתביעה, הוסכם בין הצדדים כי בית המשפט ייתן פסק דין על יסוד הפשרה לפי סעיף 79א לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), התשמ"ד-1984. בפסק דינו קבע בית המשפט כי האם רשאית להציב תמונה על המצבה ונאסר על חברת קדישא להסירה.

חובתו של בנק להסביר ללקוח על השלכות הויתור על דיור חלופי בעת חתימה על הסכם המשכנתה:[54]

התקבל ערעור שהגיש הסיוע המשפטי על פסק דין של בית משפט השלום שהורה על פינויה של אם חד הורית מדירתה עקב אי עמידתה בתשלומי המשכנתה. בפסק דינו קבע בית המשפט המחוזי כי הואיל ולא הוסבר למערערת על-ידי הבנק בעת החתימה על המשכנתה על זכותה לדיור חלוף או על-כך שהיא מוותרת על זכות זו, הרי שסעיף הוויתור בטל, והבנק מחויב לדאוג למערערת לדיור חלופי כנגד פינויה מהדירה.

1.3.1 תביעות צרכנות בעניין ניתוקי מים

לסיוע המשפטי היה חלק פעיל בניסוח כללים להגבלת סמכויות הרשויות לניתוק מים בדירות מגורים. עוד בשנת 2013 הגיש הסיוע המשפטי עתירה לבג"ץ נגד רשות המים ותאגידי המים שהוקמו על ידי הרשויות המקומיות, ובקש סעד של מתן צו להפסקת ניתוקי המים כענישה לחייבים חסרי יכולת כלכלית, זאת גם במקרים שבהם חובותיהם גבוהים ומצטברים[55]. כפי שנטען על ידי הסיוע המשפטי, המים הם משאב חיוני לאדם, ואת החוב יש לגבות בדרכים אחרות.[56] העתירה נדונה בצרוף עתירות נוספות באותו הנושא של האגודה לזכויות האזרח ועוד, ובדיונים בבג"ץ הוסכם על התקנת כללים אשר יגנו על הצרכנים מפני ניתוקם ממים כאמצעי לתשלום חובותיהם לתאגידי המים. ואכן, לאחר דיונים ארוכים בכנסת וברשות המים בשיתוף נציגי הסיוע המשפטי, שלקחו חלק פעיל בניסוח הכללים, ביום 11.3.2015 אושרו בוועדת הכלכלה של הכנסת כללי תאגידי מים וביוב (ניתוק אספקת מים), התשע"ה – 2015.

לפי הכללים לא ניתן לנתק דירת מגורים מחיבור למים בשל חובות עבר. לגבי חובות ההווה נקבע הליך, שלפיו יכול תאגיד מים לפנות בבקשה למנהל הרשות למים וביוב על מנת לאשר ביצוע ניתוק מים. זאת בכפוף לתנאים הקבועים בכללים וקיומו של הליך שימוע ובירור.

---

52. ת"א (שלום ק"ג) 17068-07-14 **סאניי נ' המועצה הדתית קרית מלאכי** (פורסם בנבו, 7.2.2016). בתביעה ייצג עו"ד אילן צינמן מהמערך הייצוג החיצוני- מחוז דרום.

53. ה"פ (מחוזי ת"א) 49163-09-16 **אגרונוב נ' אגודת חברת קדישא** נתניה והסביבה (פורסם בנבו, 14.2.2017). בהמרצת הפתיחה ייצג עו"ד דוד חכמוב ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

54. ע"א (מחוזי חי') 53501-11-14 **שלי נ' בנק לאומי למשכנתאות בע"מ** (פורסם בנבו, 29.2.2016). בייצוג של עו"ד רועי זהבי ממערך הייצוג החיצוני – מחוז חיפה.

55. בג"ץ 4707/13 **כוכבה סבג ואח' נ' הרשות הממשלתית למים וביוב ואח'** (פורסם בנבו, 31.3.15). בעתירה ייצגו עו"ד נטע זיו ועדי בנימיני ממערך הייצוג החיצוני ועו"ד ערן נריה מהצוות הפנימי מחוז צפון.

56. להרחבה: ראו נייר עמדה מטעם הסיוע המשפטי בעניין "התמודדות עם ניתוקי מים – תמונת מצב" מיום 24.11.2013 www.justice.gov.il/Units/SiuaMishpaty/NewsLetters/Pages/FastSearchPsika.aspx

1.3.1.1. הפחתה במספר הפניות בעניין ניתוקי מים:

בנסיבות אלו פחת באורח משמעותי מספר התיקים שהתעוררה בהם בעיה של אספקת מים במהלך השנים 2015-2017. יחד עם זאת, במקרים שבהם תאגידי מים טרם הפנימו את הכללים, פעל הסיוע המשפטי בשם הלקוח אל מול אותו התאגיד. כך למשל במקרה של אישה בת 75, עיוורת וחולה, שהגיעה לסיוע המשפטי נסערת ממכתב התראה על ניתוקה ממים. הסיוע המשפטי פנה מיד לתאגיד המים, ובתשובתו מעוררת התמיהה של התאגיד נטען כי מכתביו טרם עודכנו, ומופיע בהם האיום בניתוק המים מבלי כוונה מצד התאגיד לממש איום זה. בעקבות מכתבו של הסיוע המשפטי והעלאת המקרה לתוכנית הרדיו "סדר יום" ברשת ב', הבטיח התאגיד לתקן את נוסח מכתביו.[57]

1.3.2. תביעות צרכנות בעניין ניתוקי חשמל

בשנת 2017 טיפל הסיוע המשפטי בכ-70 בקשות לסיוע משפטי בענייני חובות וניתוקי חשמל.

הסיוע המשפטי מייצג צרכנים שמצבם הכלכלי קשה בהליכים המנוהלים נגדם לניתוק מחשמל, ופועל לחיבורם מחדש למערכת החשמל. יודגש, כי הסיוע המשפטי ניתן רק לצרכנים שיש להם טענות הגנה ראויות נגד החוב או שאין ביכולתם לשלם בשל מצבם הקשה. אין הסיוע ניתן לסרבני תשלום מסיבות אחרות.

בסיוע המשפטי מתקבלות פניות רבות של צרכנים המנותקים מחשמל או שקיבלו התראת ניתוק. בחלק מהתיקים ניתן סיוע במשא ומתן מול חברת החשמל לפריסת החוב, ולחלק מהצרכנים ניתן ייצוג בערכאות משפטיות. מרבית הלקוחות שיוצגו בתיקים אלה הם צרכנים במצב סוציו-אקונומי קשה מאד, וחלקם אף עם צרכים רפואיים המחייבים שימוש בחשמל.

עמדת הסיוע המשפטי היא שהזכות לחיבור לחשמל היא זכות אדם בסיסית לשימוש במוצר חיוני. לדעת הסיוע המשפטי, הליך הניתוק מחשמל - כפי שהוא מתקיים כיום - הוא פוגעני ובלתי סביר, ואינו מקנה לצרכן זכות טיעון ושימוע, לא כל שכן בנסיבות שבהן מדובר בניתוק של מכשירים רפואיים מחשמל החיוניים לצרכנים.

במרבית המקרים שבהם ייצג הסיוע משפטי צרכנים שנותקו מחשמל, הופחת לבסוף חוב הפיגורים באופן משמעותי, והתאפשר לצרכנים להתחבר לחשמל לצרכיהם הבסיסיים. כך למשל:

ניתוק חשמל למשפחה הנזקקת למכשיר רפואי חשמלי:[58]

הסיוע המשפטי ייצג אם לחמישה קטינים, וביניהם תינוקת בת חצי שנה, המקבלת גמלת ילד נכה ומחוברת למכשירים רפואיים חשמליים 24 שעות ביממה. הדירה נותקה מחשמל בשל חובותיה של האם לחברת החשמל. רק לאחר שהסיוע המשפטי הגיש תביעה לצו עשה לחיבור הדירה מחדש לחשמל, ניתן צו המחייב את חידוש אספקת החשמל לדירה.

ביהמ"ש חייב לחדש את אספקת החשמל לדירת המשפחה - לאור מצוקתה - למרות קיומו של חוב עבר, וכנגד תשלומים שוטפים בלבד:[59]

הסיוע המשפטי ייצג משפחה ובה שלושה ילדים קטינים, כשהאם בהריון. המשפחה נותקה מאספקת החשמל על ידי חברת החשמל בגין חוב עבר של כ-8000 ש"ח, שנוצר בעקבות תקופה של ארבעה חודשים שבה היה אבי המשפחה מובטל. המחלוקת נוצרה כאשר חברת החשמל התנתה את חיבור החשמל בכפוף להסדרת מחצית החוב במזומן או בתשלומים באמצעות כרטיס אשראי. הואיל ומצבה הכלכלי של המשפחה היה קשה מאוד, הסיוע המשפטי הגיש בשם המשפחה בקשה למתן צו עשה זמני, ובה נטען, בין היתר, כי הזכות לחשמל היא חלק מהזכות לחיים בכבוד, והיא מטילה על חברת חשמל חובה לאזן את זכויותיה הכספיות מול מצוקתם של הצרכנים. באותו מקרה החייב היה מעוניין לשלם את חוב הפיגורים, אך לא יכול היה לעשות כן משום ההסדר הנוקשה לפריסת החוב שהציבה חברת החשמל. במסגרת ההחלטה למתן צו זמני – קבע בית המשפט כי נוכח מצבו

57. התיק טופל על ידי עו"ד דקלה צרפתי דלג'ו מהצוות הפנימי – מחוז ת"א ומחוז מרכז.

58. ת"א (שלום נצ') 45572-11-15 **א"ס נ' חברת החשמל לישראל בע"מ מחוז צפון** (פורסם בנבו, 09.12.2015). בייצוג של עו"ד ערן נריה ועו"ד רנא מטאנס מהצוות הפנימי – מחוז צפון.

59. ת"א (שלום חיפה) 44368-12-15 **טואטחה נ' חברת החשמל לישראל בע"מ** (לא פורסם, ניתן ביום 22.12.2015). בתביעה ייצגה עו"ד אילנית דרמר-רונן ממערך הייצוג החיצוני – מחוז צפון.

הכלכלי של המבקש, כל עוד הוא משלם את התשלום השוטף, על חברת החשמל לחבר את דירתו לחשמל ללא צורך בהפקדת ערבון.

חיבור מחדש לחשמל של דירתה של עולה חדשה המתקיימת מקצבת זקנה בלבד, וזאת כנגד פריסת חוב העבר לתשלומים:[60]

הסיוע המשפטי ייצג עולה חדשה, פנסיונרית המתקיימת מקצבת זקנה, אשר נותקה מאספקת חשמל בטענה לשימוש בלתי חוקי במונה החשמל. זאת מבלי שעשתה דבר. הסיוע המשפטי הגיש בשם הלקוחה בקשה לצו עשה קבוע שלפיו הלקוחה תחובר לאספקת החשמל ולא תנותק, וכן הגיש בקשה לצו מניעה קבוע שיאסור על חברת החשמל לנתק את הלקוחה מאספקת חשמל שכן החשמל חיוני לבריאותה וחייה. נטען, כי ניתוק החשמל ללא מתן זכות טיעון מנוגדת לכללי הצדק הטבעי ולחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. התיק הסתיים בפשרה, ודירת הלקוחה חוברה לחשמל. הטענה של שימוש בלתי חוקי נמחקה וחוב העבר בסך של 2,100 ₪ נפרס ל- 18 תשלומים שווים בסך של 116 ₪ כל אחד.

1.3.2.1. דיון מול מועצת רשות החשמל וחברת החשמל בנושא ניתוקי חשמל

במקביל לייצוג הפרטני של הלקוחות המנותקים מחשמל, מקיים הסיוע המשפטי בשנים האחרונות שיח עם הרשות הרגולטורית למשק החשמל הישראלי ועם ספקית החשמל, חברת החשמל לישראל בע"מ.

הסיוע המשפטי הגיש לרשות החשמל ולמרכז המחקר בכנסת ניירות עמדה מטעמו בסוגיית הניתוקים מחשמל, וכן השתתף בדיונים של ועדות כנסת שונות בעניין.[61] הסיוע המשפטי גם הגיש התייחסות מטעמו להצעת הרשות לחשמל לתיקון אמות המידה (כללי התנהלות) בעניין ניתוקים מחשמל.

עמדת הסיוע המשפטי היא כי קביעת הזכות לצריכת חשמל בהיקף מינימלי היא חלק מזכות היסוד לקיום מינימלי בכבוד. אי לכך ניתן לפגוע בזכות זו רק במקרים חריגים כגון של סרבנות תשלום עבור הצריכה השוטפת אשר אינה נובעת ממצוקה כלכלית. לשיטת הסיוע המשפטי ראוי כי הגורם המחליט על סנקציה של ניתוק מחשמל יהיה רשות החשמל ולא ספק החשמל עצמו, המונע לרוב משיקולים עסקיים. עמדה זו הובעה על ידי הסיוע המשפטי במסגרת עתירה שהוגשה לבג"ץ שאליה בקש להצטרף כידיד בית המשפט.[62] העתירה התייתרה ונמחקה לאחר שנקבעו אמות מידה על ידי מועצת רשות החשמל בעניין המקרים והדרכים שבהם ניתן לנתק חשמל.

1.4. ייצוג בבית הדין לעבודה

1.4.1 הייצוג בענייני עבודה ופנסיה

בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 1505 תיקים בתחום העבודה, בשנת 2017 נפתחו 1893 תיקים בתחום העבודה.

מרבית לקוחות הסיוע המשפטי בענייני עבודה הם מובטלים או עובדים במקצועות דחק כגון מלצרים, עובדי כוח אדם, עובדי סיעוד וניקיון, סייעות בגני ילדים ומטפלות במשק בית. הייעוץ והייצוג המשפטי ניתן על פני כל קשת הסוגיות המתעוררות ביחסי העבודה, החל ממקרים שבהם הופרו הזכויות הסוציאליות המגיעות לעובדים, וכלה בסוגיות של אפליה, פיטורין שלא כדין והטרדה מינית. כך, למשל:

תביעה לפיצויים בגין פיטורין מחמת אפליה על בסיס גיל:[63]

הסיוע המשפטי מייצג נגד רשות הדואר בתיק אפליית גיל של שני עובדים בשנות ה-60 לחייהם.
בנסיבות המקרה, שני העובדים פוטרו במסגרת הסכם להליכי צמצום וייעול שנחתם עם ההסתדרות, בלא שניתן להם הסבר מניח את הדעת מדוע פוטרו דווקא הם, על אף גילם המתקדם ובניגוד מוחלט לרצונם. טענת הסיוע

60. ת"א (שלום חי) 13390-03-14 **אורב נ' חברת החשמל לישראל בע"מ** (לא פורסם, 20.03.2014). בייצוג של עו"ד דב גרינבוים ממערך הייצוג החיצוני – מחוז חיפה.

61. main.knesset.gov.il/News/PressReleases/pages/press310117-s.aspx (נצפה לאחרונה ביום 5.2.2018).

62. בג"ץ 214/17 **שרונה רום ואח' נ' הרשות לשירותים ציבוריים חשמל ואח'** (פורסם בנבו, 29.10.18).

63. סע"ש (אזורי ת"א) 56755-03-16 **פלונים נ' רשות הדואר**. ההליך עדיין מתנהל בייצוג של עו"ד בריהאן אבו קעוד ועו"ד איילת הלברשטט מהצוות הפנימי – מחוז ת"א.

המשפטי היא כי מדובר בעובדים ותיקים ומסורים, וכי היה על הדואר לשקול את נתון הגיל כשיקול בעל משקל נגד הפיטורין, שכן מפאת גילם יתקשו למצוא עבודה אחרת. התביעה הוגשה בשנת 2016, והתיק נמצא בעיצומו של ההליך המשפטי.

פיטורין לאחר חופשת לידה:[64]

במקרים רבים מגיעות לסיוע המשפטי נשים אשר הופלו בקבלה לעבודה או פוטרו מהעבודה עקב הריונן. במקרה זה, הסיוע המשפטי ייצג לקוחה שעבדה כסייעת במרפאת שיניים עד ליציאתה לשמירת היריון. לאחר הלידה ביקשה לחזור למקום עבודתה, אך המעסיקה הודיעה לה כי היא סוגרת את המרפאה, ושילמה לה את הפיצויים המגיעים לה. רק לאחר מכן, בדרך מקרה, גילתה הלקוחה כי המרפאה לא נסגרה והמעסיקה הטעתה אותה. בעקבות תביעה שהגיש בשמה הסיוע המשפטי, קיבלה הלקוחה פיצוי נוסף בגין פיטורין שלא כדין.

1.4.2 הגנה על עובדים הנפגעים בעקבות חשיפת שחיתויות במקום העבודה

בהתאם לתיקון מס' 12 לחוק הסיוע המשפטי מיום 10.2.2014, ניתן כיום ייצוג לעובדים בהליכים לפי חוק הגנה על עובדים (חשיפת עבירות ופגיעה בטוהר המידות או במנהל תקין), התשנ"ז- 1997 (להלן: "**חוק חושפי שחיתויות**"), וזאת **ללא בדיקת זכאות כלכלית**. הסיוע המשפטי הניתן הוא רחב וכולל ייצוג של העובד מול המעסיק בהליכי שימוע ומשא ומתן על זכויותיו, בהליכים למניעת הפגיעה בו מול מבקר המדינה וכן בהליכים משפטיים בבית הדין לעבודה.

יצוין, כי לאחר קבלת התיקון לחוק נערכו פגישות עם נציגי משרד מבקר המדינה באשר להטמעת התיקון וקביעת נהלי עבודה משותפים ליישום התיקון, וכן ניתן ייצוג לעובדים שנזקקו לכך בפני מבקר המדינה ובבתי הדין לעבודה.[65]

1.4.3 ייצוג בענייני בריאות בבית הדין לעבודה

הסיוע המשפטי העניק ייצוג בשנת 2017 בתביעות בבית הדין לעבודה בענייני בריאות לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994. כך למשל, ייצג הסיוע המשפטי נכה המוגבלת בארבע גפיים נגד החלטת משרד הבריאות שלא לאשר את בקשתה לעבור מכיסא גלגלים מכני לכיסא גלגלים ממונע, מה שיאפשר לה להמשיך לתפקד באופן עצמאי יחסית.[66]

עד למתן הייצוג, ועדות משרד הבריאות דחו שוב ושוב את בקשתה של התובעת לכיסא גלגלים ממונע. הנימוק לכך היה העובדה שאינה לגמרי משותקת בכל הגפיים, אלא סובלת מכאבים וחולשה עזים בידיה, ולא משיתוק. אולם, התובעת הפסיקה לעבוד בשל הקושי להתנהל בכסא מכני, והנימוק לדחיית הבקשה לא היה סביר לדעת הסיוע המשפטי.

לפיכך הוגשה תביעה לביה"ד לעבודה בייצוג הסיוע המשפטי, ובעקבותיה הוסכם לבצע לתובעת בדיקה נוספת. לאחר הבדיקה החליט משרד הבריאות לאשר את בקשת התובעת בכפוף לתנאים מסוימים שהיו מקובלים עליה והתביעה נמחקה. בעקבות ההצלחה, שלחה התובעת לעורכות הדין שייצגו אותה סרטון שבו היא נראית נוסעת בשמחה בכיסא הגלגלים החדש במקום עבודתה, שאליו שבה סוף סוף.

64. סע"ש (אזורי ת"א) 30788-08-16 **גוסיינוב נ' בן בסט זגורי** (לא פורסם, ניתן ביום 24.11.2016). התביעה הוגשה על ידי עו"ד עדי אברהמוב מהמערך החיצוני - מחוז ת"א.

65. כך למשל ניתן ייצוג בתיק חשיפת שחיתויות, סע"ש (אזורי חי') 63240-06-16 **פלוני נ' חברת החשמל לישראל בע"מ**. התביעה הוגשה בייצוג של עו"ד בריהאן אבו קעוד ועו"ד מלי ורוצלבסקי מהצוות הפנימי - מחוז ת"א.

66. חבר (ת"א) 56246-03-17 **סרוסי נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 11.6.2017), התביעה הוגשה על ידי עו"ד ז'ניה פיכמן בנר מהצוות הפנימי של מחוז מרכז ועו"ד הילה תמרי מהצוות הפנימי של מחוז ת"א.

2.1 הייצוג בתיקי ביטוח לאומי

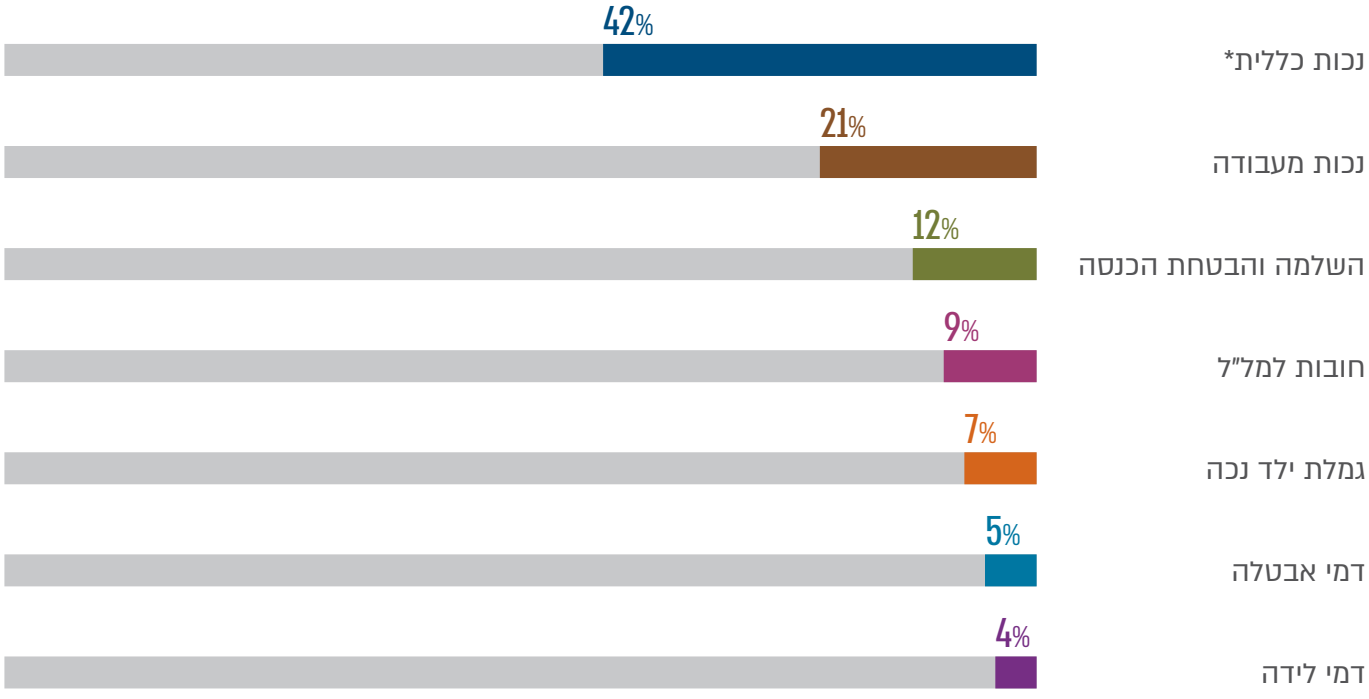
בשנת 2016 נפתחו 5985 תיקים בתחום הביטוח הלאומי, ובשנת 2017 נפתחו 6,326 תיקים בתחום.

הסיוע המשפטי הוא בעל מעמד ייחודי בייצוג בתחום הביטוח הלאומי מכח הוראות סעיף 397 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), התשנ"ה-1995, לפיהן ינתן סיוע משפטי בהליכים בבית הדין לעבודה, שהמוסד לביטוח לאומי הוא צד להם. בשל ריבוי התיקים המתנהלים על ידו, רכש הסיוע המשפטי מומחיות ייחודית בתחום זה. הוא מטפל בכל הנושאים הנדונים בחוק הביטוח הלאומי, לרבות תאונות עבודה, נכות מעבודה, נכות כללית, שירותים מיוחדים וניידות. כמו כן ניתן ייצוג בתביעות לדמי לידה, שמירת הריון, סיעוד, גמלאות זקנה ושארים, דמי אבטלה, שיקום, הבטחת הכנסה ומזונות.

ייחודו של תחום הביטוח הלאומי בסיוע המשפטי הוא בכך שהייעוץ והייצוג המשפטי ניתנים על ידו ללא בדיקת זכאות כלכלית, אלא על סמך בחינת הסיכוי המשפטי בלבד. כך, למעשה כל אדם יכול לפנות אל הסיוע המשפטי, אם בקשתו נדחית על ידי המוסד לביטוח לאומי. במרבית מכתבי הדחייה ששולח המוסד לביטוח לאומי למבוטחים נכללת הודעה על זכותו של המבוטח לפנות לסיוע המשפטי לבירור זכאותו לקבלת ייצוג ללא עלות וכן דרכי הפנייה לסיוע המשפטי.

הייצוג הניתן על ידי הסיוע המשפטי הוא בערכאות משפטיות בלבד, ולא בוועדות הפנימיות של המוסד לביטוח לאומי. זאת למעט במקרים שבהם ניתן ייצוג בתיק, ובית הדין לעבודה הורה להחזיר את הדיון לוועדה הרלוונטית במוסד לביטוח לאומי. במקרים אלו ניתן אישור לייצוג בוועדה, כהמשך הדיון בבית הדין לעבודה. חשוב לציין, כי לסיוע המשפטי שיתוף פעולה נרחב עם המוסד לביטוח הלאומי בהעברת החומר הרלוונטי שברשותו, וכן קיים ערוץ הידברות מוקדמת למניעת הליכים משפטיים.

תרשים 39: פילוח תיקי הביטוח הלאומי בסיוע המשפטי בשנת 2017 לפי נושאי הטיפול העיקריים בתחום[67]

*נושאים שמספר התיקים בהם היה נמוך מ-200 לא הובאו בחשבון בפילוח התיקים.

67 . אין הבדל משמעותי בפילוח התיקים לפי הנושאים בתחום הביטוח הלאומי בין שנת 2017 לשנה הקודמת לה, ולפיכך מוצג תרשים 2017 בלבד.

בשנת 2016-2017 התקבלו בין השאר ההחלטות או ההסכמות העקרוניות הבאות:

הבטחת הכנסה

תביעה לקיצבת הכנסה לבעלי רכב - החלת אמות מידה פרשניות בעקבות הלכת חסן על תביעות תלויות ועומדות שהוגשו לפני פס"ד חסן:[68]

בפסק הדין נדונה השאלה האם ההלכה שנקבעה בבג"ץ חסן[69] חלה על תביעותיהם של בעלי רכב ומשתמשי קבע בו שהוגשו לפני יום 1.3.2012, מועד מתן פסק הדין בעניין חסן. פסק- הדין בעניין חסן ביטל פה אחד סעיף בחוק הבטחת הכנסה, שלפיו מי שבבעלותו או בשימושו רכב, נשללת ממנו הזכאות לקצבת הבטחת הכנסה. בג"ץ קבע כי הסעיף פוגע באופן בלתי מידתי בזכות החוקתית לקיום אנושי בכבוד.

בין העותרים בענין זה נמנו גם מבוטחים שקבלו סיוע משפטי ויוצגו על ידי עורכי דין במינוי לפי חוק הסיוע המשפטי. העתירה הנוכחית לבג"ץ הוגשה, על ידי המוסד לביטוח לאומי כנגד שתי החלטות של בית הדין הארצי לעבודה, ההחלטה בעניין גבירץ,[70] וההחלטה בעניין ליהוד.[71] בשתיהן יוצגו המבוטחים על ידי עורכי דין במינוי מטעם הסיוע המשפטי. בהחלטות בעניין גבירץ וליהוד החיל בית הדין הארצי לעבודה אמות מידה פרשניות לבחינת תביעות תלויות ועומדות להבטחת הכנסה לבעלי רכבים, אשר הוגשו לפני מועד פסק-הדין בעניין חסן.
במסגרת אמות המידה הביא בית הדין הארצי בחשבון את שווי הרכב ובכלל זה שווי ליחיד ושווי למשפחה, וכן את השאלה האם התובעים נהגו ברכב מנהג בעלים. בית הדין קבע בסופו של דבר כי הבעלות או השימוש ברכבים, אין בהם כדי למנוע זכאות לקצבת הבטחת הכנסה בשני התיקים. עתירתו של הביטוח הלאומי נדחתה בסופו של דבר. נקבע כי אין פגיעה בשלטון החוק המצדיקה דיון בעתירה. עוד קבע בג"ץ למעלה מן הצורך כי העתירה אינה מגלה עילה להתערבות בפסקי - הדין של בית הדין הארצי לעבודה.

תמיכה משפחתית לצורך תשלום שכר דירה אינה שוללת הבטחת הכנסה לגבי התקופה הקודמת להלכת אהוד יאיר:[72]

בתביעה זו הגישה התובעת תביעה להשלמת הכנסה, אולם הביטוח הלאומי דחה את בקשתה עקב העובדה שהיא קיבלה תמיכה משפחתית קבועה לצורך תשלום שכר דירה. בפסק הדין נקבע כי ההלכה בעניין אהוד יאיר[73] לפיה תמיכה משפחתית לצורך תשלום שכר דירה, אינה שוללת השלמת הכנסה - תחול גם כאן. אף שהתביעה בתיק זה מתייחסת לתקופה קודמת לפסק הדין בעניין אהוד יאיר, הוחלט שההלכה תחול, וכי היא בבחינת הצהרה דקלרטיבית אשר הצהירה על המצב המשפטי הנכון על פי חוק הבטחת הכנסה, ולא יצרה מצב משפטי חדש. לפיכך, נקבע כי התובעת תהא זכאית להשלמת הכנסה גם בתקופה הקודמת להלכת אהוד יאיר.

נכויות:

הרחבת ההגדרה של " קרוב משפחה" בהסכם ניידות והחלתה גם על אחיינו של הנכה:[74]

הסיוע המשפטי ייצג בתביעה נגד החלטת המוסד לביטוח הלאומי שלא להכיר באחיינה של נכה כמורשה נהיגה על-פי הסכם גמלת הנכות. באותו מקרה נכה מוגבלת ניידות בשיעור 80% ביקשה הטבות לרכב נכים על פי הסכם גמלת הניידות, וכן ביקשה להכיר באחיינה (המחזיק ברישיון נהיגה ומתגורר עמה) כמורשה נהיגה שלה. בקשתה נדחתה מהסיבה שהאחיין לא ענה להגדרת "קרוב משפחה" בהסכם הניידות, אשר חלה רק על קרוב משפחה מדרגה ראשונה.[75] בית הדין האזורי לעבודה בחיפה קיבל את התביעה, וקבע כי נוכח מטרותיו ותכליתו

68. בג"ץ 9262/16 **היועץ המשפטי לממשלה ואח' נ' בית הדין הארצי לעבודה ואח'** (מאגר נבו, 13.2.2018). בתיק ייצג עו"ד אדוארדו ווסר ממערך הייצוג החיצוני של מחוז דרום ועורכי הדין איתן גת ויינון תמרי ממערך הייצוג החיצוני של מחוז ת"א.

69. בג"ץ 10662/04 **חסן נ' המוסד לביטוח לאומי** (מאגר נבו, 28.2.2012).

70. עב"ל 28956-08-11 **גבירץ נ' המוסד לביטוח לאומי** (מאגר נבו, 9.11.2015).

71. עב"ל 41933-04-14 **ליהוד נ' המוסד לביטוח לאומי** (מאגר נבו, 7.9.2016).

72. ב"ל (אזורי, ת"א) **אזולאי נ' המוסד לביטוח לאומי** (מאגר נבו, 13.7.2017. בתביעה ייצג עו"ד טל נוי ממערך הייצוג החיצוני מחוז ת"א.

73. עב"ל 20952-04-11 **אהוד יאיר נ' המוסד לביטוח לאומי** (מאגר נבו, 20.11.2015). בתיק זה ייצגו בין השאר עו"ד שרון אשל איילון ועו"ד טל נוי ממערך הייצוג החיצוני מחוז ת"א.

74. עב"ל (ארצי) 8343-10-15 **המוסד לביטוח לאומי נ' דזאנאשוילי** (פורסם בנבו, 4.1.2017) - ייצוג ע"י עו"ד בילאל סויטאת ממערך הייצוג החיצוני - מחוז חיפה.

75. עב"ל (ארצי) 51129-12-12 **המוסד לביטוח לאומי נ' כהן** (פורסם בנבו, 3.9.2014).

של הסכם הניידות - מימוש עקרונות של סעד ורווחה לקידום אוכלוסיות מוחלשות, ומיצוי זכויות הפרט לחירות ולשוויון הזדמנויות - יש מקום בנסיבות העניין להרחיב את ההגדרה של "קרוב משפחה" באופן שתחול גם על אחיינה של הנכה.

המוסד לביטוח לאומי הגיש ערעור על פסק הדין לבית הדין הארצי, וצירף להליך גם את המדינה - משרד האוצר (אשר הוא צד להסכם גמלת הניידות).

לאחר דיון בבית הדין הארצי, המדינה והמוסד לביטוח לאומי הודיעו כי המוסד יפעל להחלתו של הסכם הניידות גם על מורשי נהיגה שהם אחיינים של נכה הניידות, תוך יידוע הציבור בדבר השינוי האמור. בהודעה צוין, כי לכשיתוקן הסכם הניידות, תתוקן גם הגדרת "קרוב משפחה" באופן שתכלול גם אחיין של הנכה. בית הדין הארצי נתן להודעה האמורה תוקף של פסק דין, וקבע כי המוסד לביטוח לאומי ידאג לפרסום נאות בציבור על ההסכמה הכללית מושא פסק הדין.

שמוש בקנביס רפואי כמצדיק הכרה באובדן כושר עבודה:[76]

בית הדין האזורי לעבודה קבע, כי שימוש בקנביס רפואי מחייב את הנכה להישאר בביתו, ולכן יש להכיר במבוטח כמי שאיבד בשל כך את כושרו לעבוד.

קצבת מזונות:

תביעה עקרונית לביטול/שינוי תקרת השתכרות למי שמקבל קצבת מזונות מביטוח לאומי:[77]

הסיוע המשפטי הגיש תביעה בשם חמש נשים חד הוריות שעניינה תקיפת תקנות המזונות (הבטחת תשלום), התשל"ג-1972. כיום לפי התקנות האמורות, יש לבחון את הכנסת האישה לצורך קביעת זכאותה לקבלת קצבת מזונות. בהתאם לתקנות הבטחת המזונות אישה שעובדת לא תהיה זכאית לקצבת המזונות, וזאת על אף שאבי הילדים אינו משלם מזונות כלל. בתביעה נטען, בין היתר, כי יש לבטל או למצער לשנות את התקנות האמורות בשל היותן בלתי סבירות ומהוות תמריץ לאישה שלא לעבוד או להשתכר פחות, אם בכלל. בכך פוגעות התקנות בקידומה האישי והכלכלי של האישה, ואף ברווחת ילדיה.

בית הדין האזורי לעבודה בתל-אביב, דחה את בקשתו של הביטוח הלאומי לדחות את התביעה על הסף, והורה על צירוף היועץ המשפטי לממשלה כצד, שהתבקש לבדוק אפשרות לשינוי חקיקה כפי שנעשה בעבר בענין הנכים העובדים.

קצבת זקנה:

זכאות עקרות בית לקצבת זקנה:[78]

הסיוע המשפטי הגיש ערעור בעניין זכאותן של עקרות הבית לקצבת זקנה. כיום, החוק מקנה פטור לעקרות הבית מתשלום דמי ביטוח ומנגד דורש תקופת אכשרה התלויה בתשלום דמי ביטוח למשך תקופה מסוימת כתנאי מתנאי הזכאות לקבלת קצבת זקנה. בערעור נטען כי במתן הפטור הגורף לעקרות הבית, ללא כל אפשרות בחירה, מפלה המחוקק את עקרות הבית בהשוואה לשאר האוכלוסייה. עוד נטען כי יש לחתור לשוויון בין עקרות הבית לשאר המבוטחים ובעיקר במתן תנאי קיום מינימאליים בגיל זקנה.

תשלום רטרואקטיבי ל-13 שנה עבור קצבת זקנה:[79]

בעקבות הערעור שהגיש הסיוע המשפטי קיבלה המבוטחת תשלום רטרואקטיבי של 13 שנה עבור קצבת זקנה,

76. ב"ל (אזורי ת"א) 30797-12-15 **ד' ח' נ' המוסד לביטוח לאומי** (פורסם בנבו, 19.4.2016). בערעור ובוועדה הרפואית ייצג עו"ד רונן גביש ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

77. ב"ל (אזורי ת"א) 8795-08-16 **מ. מ. ב. נגד המוסד לביטוח לאומי**. בייצוג של עו"ד טל נוי ממערך הייצוג החיצוני ועורכות הדין עינת אביב ולבקה חלבי-חסון מהצוות הפנימי - מחוז ת"א. התביעה עדיין מתנהלת.

78. עב"ל 25527-10-15 **עיטאף שומר נ' המוסד לביטוח לאומי** (הערעור עדיין מתנהל). הערעור הוגש על ידי עו"ד מונדר אשכר ממערך הייצוג הפנימי מחוז צפון.

79. עב"ל (ארצי) 18526-04-14 **גולזרי נגד המוסד לביטוח לאומי** (פורסם בנבו, 29.1.2016). בייצוג של עו"ד איתן ליברמן מהמערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א.

כשלפי הדין מעניק המוסד לביטוח הלאומי זכאות לקבלת קצבה רטרואקטיבית לכל היותר לשנה אחת בלבד ממועד הגשת התביעה לקבלת קצבה. זאת משום שלא פעל ליידע את המבוטחת בדבר זכויותיה.

תאונת עבודה:

הכרה באירוע מוחי כתוצאה מהתרגשות חיובית כתאונת עבודה:[80]

בנסיבות המקרה, הוכר אירוע מוחי כתאונת עבודה בעקבות התרגשות (חיובית) לאחר לחיצת יד למנכ"ל, שביקר במקום העבודה של המבוטח.

עבודה מועדפת:

הכרה גם במשרה חלקית כמזכה במענק עבודה מועדפת:[81]

בעקבות ערעור שהגיש הסיוע המשפטי הסכים המוסד לביטוח לאומי בהמלצת בית הדין לעבודה להעניק לסטודנטית מענק עבודה מועדפת, הגם שצבירת הימים הנדרשים לקבלת המענק נעשתה במשרה חלקית ולא במשרה מלאה עקב לימודיה.

דמי לידה:

הכרה בזכאות לדמי לידה לעובדת במשרה חלקית:[82]

בית הדין הארצי לעבודה קבע, כי גם עובדת במשרה חלקית ולא קבועה תהא זכאית לדמי לידה, וכי דווקא השתייכותה לאוכלוסיית העובדות המוחלשות צריכה לעמוד לזכותה בקבלת המגיע לה מהביטוח הלאומי.

2.2 פעילות לשם שיפור השירות ללקוחות בתחום הביטוח הלאומי

2.2.1 נוהל הסדרי פשרה טרם הגשת תביעות בין הסיוע המשפטי לבין המוסד לביטוח לאומי

בחודש נובמבר 2016 נקבע נוהל המאפשר הגעה להסכמות מחוץ לכותלי בית הדין לעבודה, והכל במטרה לקצר ולייתר הליכים בין המוסד לביטוח לאומי לבין לקוחות הסיוע המשפטי, וזאת במקרים שבהם ישנה הסכמה בין הצדדים ללא צורך בנקיטת הליכים משפטיים. מהלך זה אמור להוביל למתן שירות משפטי מהיר ויעיל למבוטחים, וכן לחסכון בכספי ציבור ובזמן שיפוטי יקר.

במסגרת ההסדר, הסיוע המשפטי מעביר מדי חודש למוסד לביטוח לאומי טיוטות של כתבי תביעה/ערעור בעשרות תיקים, אשר קיים בהם להערכתו סיכוי משפטי גבוה להצלחת ההליך.

הנוהל מתקיים כיום כפיילוט במחוז ת"א. בתום הפיילוט יתקיים דיון בדבר החלת הנוהל באופן קבוע ובפריסה ארצית.

80. ב"ל (אזורי ת"א) 41186-10-13 **וקנין נ' המוסד לביטוח לאומי** (פורסם בנבו, 31.5.2016). בייצוג של עו"ד אסף ברק מהמערך הייצוג החיצוני של מחוז ת"א.

81. ב"ל (אזורי ת"א) 42050-12-14 **קובליוב נ' המוסד לביטוח לאומי** (23.3.2016). בייצוג של עו"ד איתן ליברמן ועו"ד עובד כהן ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

82. עב"ל (ארצי) 48866-05-12 **המוסד לביטוח לאומי נגד דונט** (פורסם בנבו, 14.8.2016). בייצוג של עו"ד איתן כהן ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

2.2.2 שיתוף פעולה בפרויקט "יד מכוונת"

אזרחים רבים המגישים תביעות לגמלאות נכות מהמוסד לביטוח לאומי נדרשים להתייצב בוועדות הרפואיות לצורך קביעת דרגת נכותם. ההליך לקביעת נכות הוא סבוך וביורוקרטי, ורבים מהאזרחים מגיעים לוועדות השונות ללא הכוונה מקצועית שהייתה עשויה לסייע להם בכך. לפני כשנתיים החלו בביטוח הלאומי במיזם 'יד מכוונת' שמטרתו לתת ייעוץ בתחום רפואי למבוטחים הפונים לוועדות הרפואיות.

על פי הסכמה בין הסיוע המשפטי לבין המוסד לביטוח הלאומי גובש פיילוט שלפיו עורכי דין מטעם הסיוע המשפטי במשרד המשפטים יספקו ייעוץ משפטי לפונים לוועדות הרפואיות של הביטוח הלאומי ללא כל תשלום.

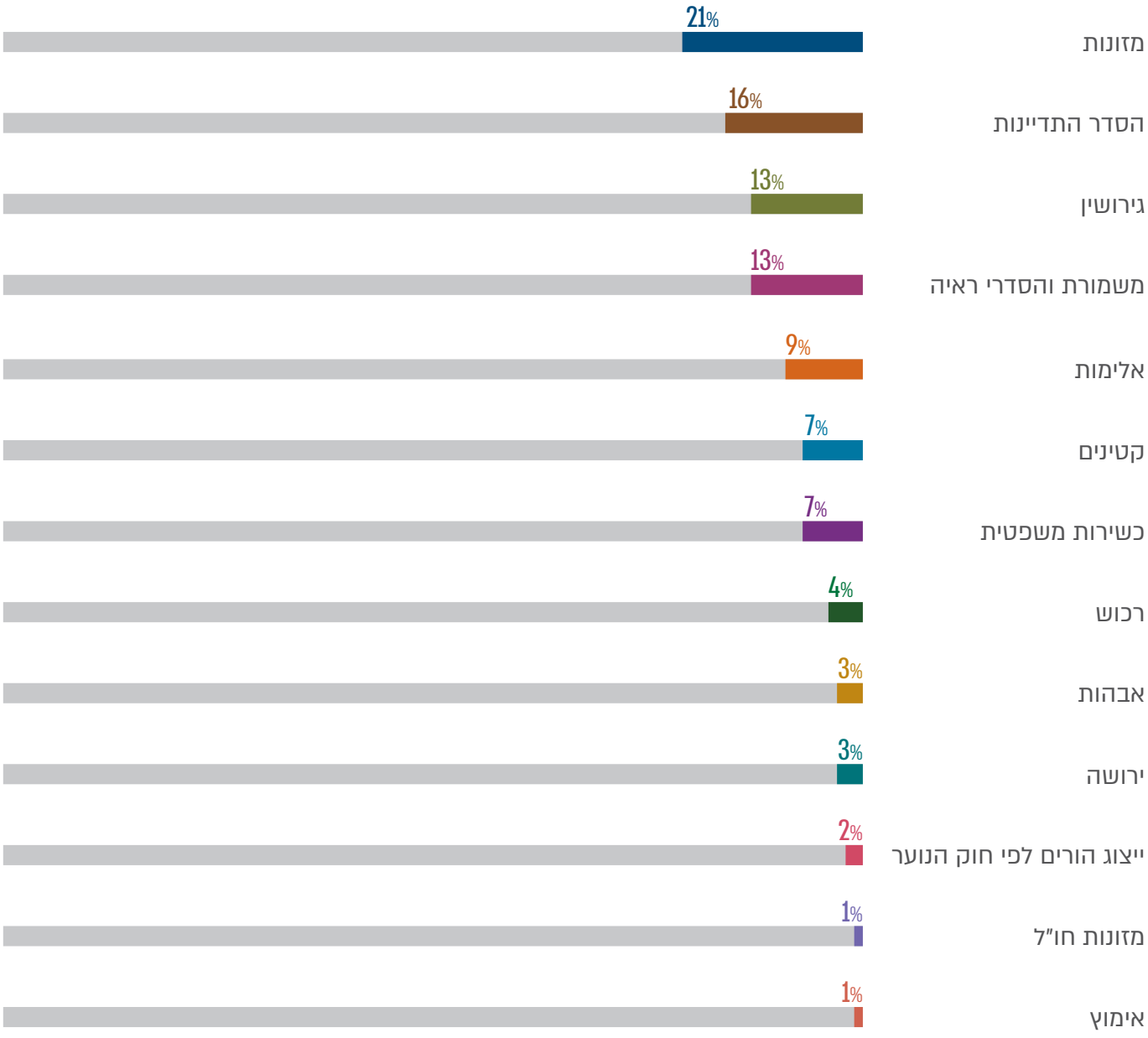
כך, במסגרת פיילוט שהחל ביום 3.12.2017 במחוז דרום, ניתן לראשונה ייעוץ משפטי על ידי עורכי דין מהסיוע המשפטי במשרד המשפטים, המתמחים בתחום הביטוח הלאומי. מטרת השירות החדש, שניתן ללא עלות, היא להכין את הפונים לקראת התייצבותם מול הוועדות הרפואיות בפן המשפטי ולסייע להם להתכונן לוועדות בצורה המיטבית. עם סיום הפיילוט במחוז דרום, תיבחן האפשרות להרחיב את השירות לשאר המחוזות ברחבי הארץ.

3.1 הייצוג בתיקי מעמד אישי

הסיוע המשפטי בתחום המעמד האישי הוא רחב היקף, ושיעור התיקים שנפתחו בשנים 2016-2017 בתחום זה תופס נפח של יותר משליש מכלל התיקים בסיוע המשפטי. (בשנת 2017 עלה שיעור התיקים במעמד אישי ל-38% מכלל התיקים, לעומת 35% בשנת 2016). הייעוץ והייצוג המשפטי ניתנים בכל הנושאים הנדונים בבתי משפט לענייני משפחה ובבתי דין דתיים של כל המגזרים, ובכלל זה: גירושין, משמורת, מזונות וחלוקת רכוש, ענייני ירושה וצוואה, סכסוכים בין בני משפחה ובקשות אפוטרופסות וכשרות משפטית. הייצוג בתחום זה ניתן גם בבתי משפט לנוער, הן בייצוג קטינים והן בייצוג הורים בהליכים לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960. כמו כן ניתן ייצוג בתיקי אימוץ, חטיפות ילדים וגביית מזונות מחו"ל.

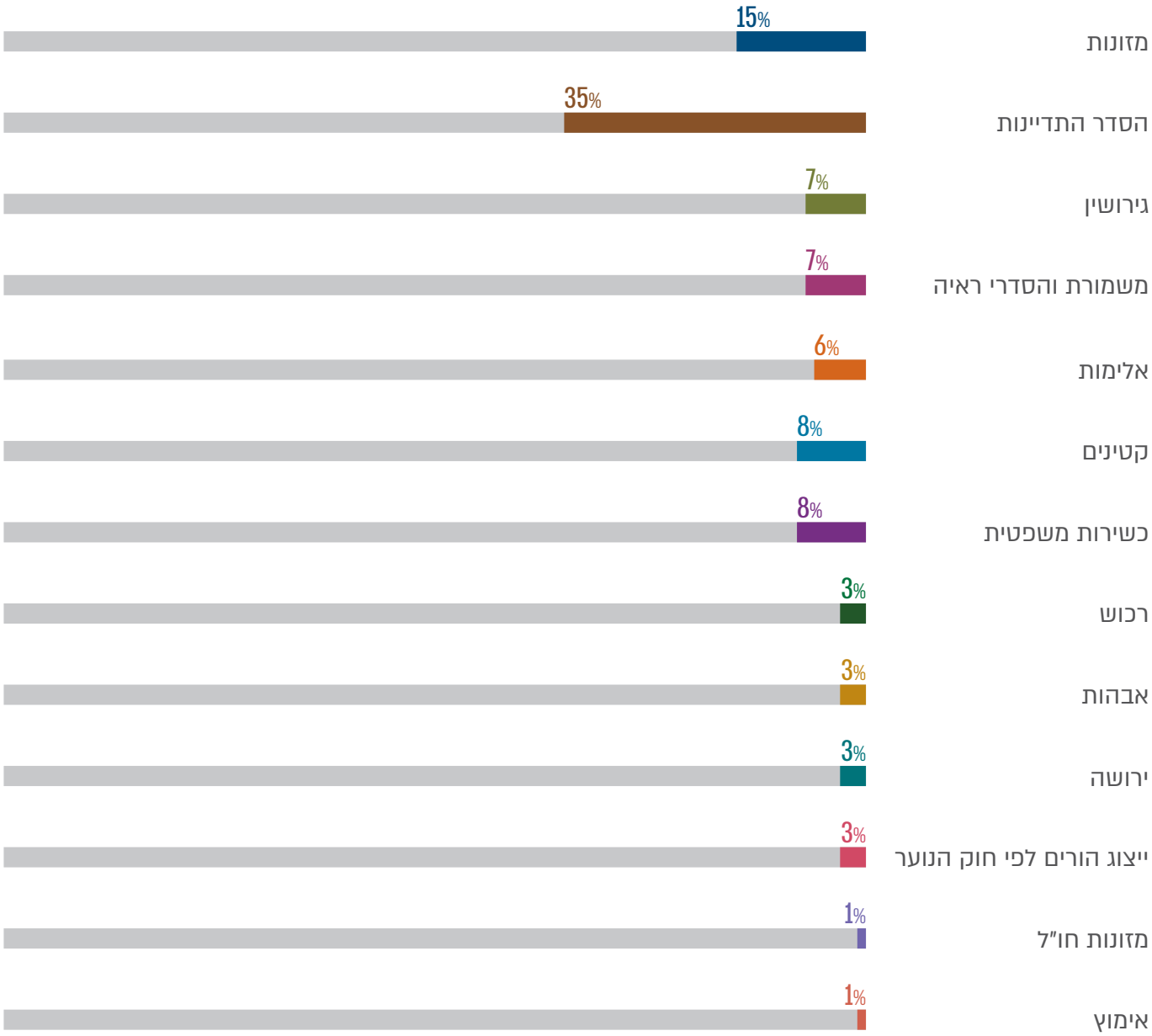
בשנת 2016 נפתחו 25,714 תיקים בתחום המעמד האישי, לרבות תיקי קטינים, תיקי כשרות משפטית, ייצוג הורים בהליכי אימוץ ובבתי משפט לנוער ומזונות חו"ל. בשנת 2017 הייתה עלייה ונפתחו 30,919 תיקים בתחום זה.

תרשים 40: פילוח התיקים שנפתחו בתחום המעמד האישי בשנת 2016 לפי נושאי משנה:

*מזונות – לרבות ייצוג בתיקי הוצאה לפועל בעניין חובות על אי תשלום מזונות.

תרשים 41: פילוח התיקים שנפתחו בתחום המעמד האישי בשנת 2017 לפי נושאי משנה:

כזכור הוראת השעה בחוק הסדר התדיינויות נכנסה לתוקף רק בחודש יולי 2016, ולכן מספר התיקים שנפתחו לפי החוק עלה משמעותית בשנת 2017.

עוד יש להבהיר שמדובר בתיקים שכוללים את הליך הגישור בין הצדדים, ובמקרים שבהם הגישור לא צלח – ממשיך עורך הדין המייצג לנהל את כל ההליכים הנדרשים בין בני הזוג עד לפירוד הסופי, לרבות: מזונות, משמורת, הסדרי ראיה וכיוצא בזה נושאים אשר קודם לחוק נוהלו בנפרד. כתוצאה מכך, גדל באופן ניכר שיעורם של תיקי הסדר התדיינויות מכלל תיקי המעמד האישי, כשהם כוללים בתוכם ייצוג בנושאים כגון מזונות, משמורת, רכוש וגירושין, שקודם לחוק טופלו בנפרד.

3.2 היערכות לקראת כניסתו לתוקף של החוק להסדר התדיינויות[83]

החל מחודש יולי 2016, מכניסת החוק להסדר התדיינויות לתוקף בחודש יולי, נפתחו 4,086 תיקי הסדר התדיינויות בסיוע המשפטי. במהלך שנת 2017 נפתחו 10,860 תיקי הסדר התדיינויות, וזאת מתוך 30,919 תיקי מעמד אישי. עד סוף 2017 הגיעו תיקים אלה לשיעור של 35% מכלל תיקי המעמד האישי בסיוע המשפטי. כאמור, במסגרת תיקים אלו מטופלים גם ענייני המזונות והמשמורת, הרכוש והגירושין.

כניסתו לתוקף של החוק להסדר התדיינויות, שינה את התנהלות הצדדים בסכסוכים משפחתיים. זאת מאחר שלפי הקבוע בו בחוק חייב מי מהצדדים שבוחר לפנות לערכאה השיפוטית, להגיש קודם כל בקשה להסדר התדיינויות ולהיכנס להליכי גישור עם בן/בת הזוג במסגרת יחידות הסיוע של בתי המשפט. רק אם יוחלט כי הליך הגישור נכשל, רשאים הצדדים להגיש תביעות משמורת, מזונות וגירושין.

בתהליך החקיקה בכנסת התייצבו נציגי הסיוע המשפטי על מנת להשמיע את קולם של מחוסרי האמצעים. כמו כן נערכו פגישות עם הגורמים שהיו מעורבים בחקיקת החוק, לרבות מטה משרד המשפטים, סגל השופטים, לשכת עורכי הדין, אנשי אקדמיה ועמותות שונות. דגש מיוחד הושם גם על זכויותיהם של הקטינים.

עם כניסת החוק החדש לתוקף, שינה הסיוע המשפטי את דרך קבלת הבקשות לסיוע משפטי בתחום המעמד האישי, והתאים אותה לדרישות החוק החדש. לאור הדחיפות בהגשת הבקשה הראשונה להסדר התדיינות, והעובדה שבדרך זו נקנית הסמכות בעתיד להגשת התביעות אם הגישור נכשל, הוחלט כי כל תיקי חוק הסדר התדיינויות יסווגו כתיקים בדחיפות גבוהה, ויקבלו קדימות גם בפגישות עם עורכי הדין – אשר תיערכנה ככלל תוך שלושה ימים ממועד קבלת הבקשה. התוצאה הייתה קיצור משמעותי בזמני ההמתנה לטיפול בסיוע המשפטי בהתאם לסד הזמנים הקבוע בחוק.

על מנת לענות על דרישות החוק, על עורך הדין החיצוני לייעץ משפטית ללקוח וללוות אותו כבר בשלב המקדמי של פגישות ביחידת הסיוע שליד ביהמ"ש למשפחה, (למעט פגישת מהות ראשונה אליה מגיעים הלקוחות ללא יצוג כנדרש בחוק). על עוה"ד החיצוני ללוות את הלקוח בשלב הגישור, אם הוא מתקיים, עד לחתימה על הסכם גירושין. אם אין הצדדים מגיעים במהלך הגישור להסכם, ממשיך הייצוג כבעבר באמצעות הגשת תביעות לבית המשפט לענייני משפחה או לבית הדין הדתי בהתאם למצב המשפטי בתיק.

במסגרת השינוי התפיסתי של תפקיד עורך הדין המייצג ואופן עבודתו, שונתה גם דרך התשלום לשכר טרחה גלובלי, אשר מעוגן כיום בתיקון שהתקבל בתקנות הסיוע המשפטי.

השינויים הארגוניים, ההדרכות וההכשרות, שינוי בהקצאות עובדים פנימיים לטובת יישום החוק, וכן ההנחיות השונות - רובם ככולם נבעו מהפרשנות שנתן הסיוע המשפטי לרוח המחוקק והדרך החדשה שנקט בה. הסיוע המשפטי מטפל בתיקים אלה מתוך הבנה לשינוי התפיסה שמביא עמו חוק הסדר התדיינויות, וחתירה לניהול הליך של הבנה, גישור והגעה להסכמים.

83. חוק להסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה (הוראת שעה), התשע"ה-2014

3.3 מזונות חו"ל

בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 116 תיקי מזונות חו"ל, ובשנת 2017 נפתחו 152 תיקים.

הסיוע המשפטי הוא הרשות המרכזית של מדינת ישראל לאכיפת תשלומי מזונות ילדים בהתאם לאמנה - משנת 1956 בדבר גביית מזונות בחו"ל, שעליה חתומות מעל 60 מדינות ברחבי העולם (להלן: "**אמנת ניו יורק**").[84]

פעילותו של הסיוע המשפטי היא נדבך חיוני ביישום הישראלי של ההכרה הבינלאומית בזכותן של משפחות לקיום בכבוד, ושיתוף הפעולה הבינלאומי הוא הדדי – גביית מזונות מחייבים בחו"ל למשפחות בארץ וכן הנגשת המשפט הישראלי למשפחות בעולם אשר החייבים במזונותיהן נמלטו לישראל.

למרות ההסכמה הנרחבת באמנת ניו יורק, הפעילות שמתנהלת באמצעותה בין המדינות מצומצת למדי. דווקא ארצות הברית שאינה חתומה על האמנה, הביאה לתפנית בהיקף הגבייה של המזונות, כאשר חתמה עם ישראל בשנת 2009 על מזכר הבנות הדדי המקנה לרשויות בכל מדינה סמכות לגבות את המזונות ולהעבירן לזוכה במדינה האחרת (להלן: "**מזכר ההבנות**").[85] ואכן, בהתאם לנתונים של השנים האחרונות קיימת עלייה ברורה בהיקף גביית המזונות מחייבים שהיגרו לארצות הברית או נותרו לגור שם.

מכח מזכר ההבנותנגבו מעל מליון דולר לתשלום מזונות עבור משפחות מקבלי הסיוע המשפטי בארץ. לפי נתונים אלו מנגנוני הגביה בארה"ב יעילים מאוד. כך למשל בשנת 2016, מתוך התיקים שנשלחו לארצות הברית לשם גבייה , ב- 56% מהם התקבל לפחות תשלום אחד של מזונות עבור המשפחה בארץ. בישראל שעור הגבייה נמוך יותר, ורק ב- 21% מהתיקים שנשלחו לישראל מארה"ב, התקבל לפחות תשלום אחד של מזונות עבור המשפחה בארה"ב.

מבחינת גביית תשלומים שוטפים, הרי שב- 28% מתוך התיקים שנשלחו לארצות הברית מתקבל תשלום חודשי שוטף של מזונות עבור המשפחה בישראל. מנגד, רק ב- 8% מכלל התיקים שנשלחו לישראל, הצליחו גורמי האכיפה בארץ לקבל תשלום חודשי שוטף של מזונות עבור המשפחה בארצות הברית.

בית המשפט קבע כי נשים אינן חייבות להגיע לארץ לשם אכיפת פסק הדין הזר לתשלום מזונות:[86]

בחלק מהתיקים ייצג הסיוע המשפטי נשים מחו"ל שביקשו לאכוף בארץ פסק דין למזונות מחו"ל נגד חייב המתגורר בישראל. בתיקים אלה חשוב היה לסיוע המשפטי להוביל למתן החלטה עקרונית שלפיה אותן נשים לא תהיינה חייבות להתייצב לדיון בישראל בבקשה לאכיפת פסק הדין, שכן הדרישה להתייצבות בישראל כרוכה בעלויות בלתי מבוטלות ומהווה עבור אותן נשים חסם משמעותי בגביית המזונות.

כך בעקבות בקשת רשות ערעור שהגיש הסיוע המשפטי, פטר בית המשפט העליון את האם, אישה מאוקראינה, מהתייצבות לדיון בבקשתה לאכיפת פסק דין מזונות מחו"ל בקבעו:

"אמנת ניו יורק נועדה להגן על זכויות הילדים במקרה בו הם אינם מתגוררים עוד בשטח אותה מדינה של אחד מהוריהם ותכליתה להבטיח שגבולות המדינה לא יהוו את המכשול בפני הילדים למימוש זכויותיהם בתביעת מזונות. במובן זה, הקביעה שעל המשיבה המתגוררת עם שלושת ילדיה באוקראינה להגיע לישראל כדי לאכוף את פסק הדין למימוש זכויות הילדים - מעוררת קושי ועלולה שלא במתכוון לחתור תחת תכליתה של האמנה".

84. אמנה של ועידת האו"ם בדבר חיובי מזונות, כ"א 8, 239, 1956.

85. ביום 5.2.2009 חתמו שר המשפטים הישראלי והקונסול הכללי של ארה"ב בישראל על מזכר הבנות בין ישראל לבין ארה"ב, לשיתוף פעולה באכיפת תשלום מזונות ילדים

86. רע"א 7420/15 **פלוני נ' פלונית** (מאגר נבו, 9.3.2016). ייצוג של עו"ד מרסלה וולף ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ירושלים.

מהו הפורום הנאות להפחתת מזונות שנקבעו על ידי ערכאה שיפוטית זרה?[87]

הסיוע המשפטי ייצג לפי מזכר ההבנות לקוחה המתגוררת בקליפורניה, אשר בקשה לאכוף פסק דין למזונות נגד חייב שהיגר לישראל. לאחר ניהול הליך בבית המשפט לענייני משפחה בירושלים, פסק הדין מקליפורניה הוכרז אכיף בישראל.

זמן קצר לאחר מכן הגיש החייב בקשה בישראל להפחתת המזונות שנפסקו בקליפורניה. בית המשפט לענייני משפחה בירושלים קבע כי הסמכות לדון בבקשה להפחתת המזונות נתונה לבית המשפט בקליפורניה, ארצות הברית.

על החלטה זו הגיש החייב ערעור לבית המשפט המחוזי. בערעור נבחנה שאלת "הפורום הנאות" לדון בתביעה להפחתת מזונות שנקבעו בערכאה שיפוטית זרה, לאחר שפסק הדין למזונות הוכר כאכיף בישראל.

הסיוע המשפטי, מתוקף תפקידו כ"רשות מרכזית" לפי מזכר ההבנות, הציג עמדה שלפיה הסמכות לדון בהפחתת המזונות נתונה לערכאה השיפוטית הזרה. זאת מתוך תפיסה שלפיה לפורום המקורי נתונים כל הכלים והמידע לצורך החלטה זו, וכי אין בהחלטתו של החייב להגר לישראל כדי לשנות את הפורום הנאות. עמדת הסיוע המשפטי התקבלה על ידי בית המשפט המחוזי בפסק-דין מיום 27.8.2017.

בקשת רשות ערעור של החייב בבית- המשפט העליון נדחתה אף היא ביום 22.1.18.

87. רמ"ש (י-ם) 19643-11-16 **פלוני נ' פלונית** (פורסם בנבו, 27.8.2017). בקשת רשות הערעור של החייב במזונות נדחתה על ידי בית המשפט העליון בע"מ 7800/17 **פלוני נ' פלונית** (פורסם בנבו, 22.1.2018).

4. ייצוג קבוצות אוכלוסייה מיוחדות בסיוע המשפטי

כאמור לעיל, הסיוע המשפטי ניתן לאותם אלו מכלל האוכלוסייה הנמצאים במצב של מוחלשות כלכלית וחברתית. יחד עם זאת העניק המחוקק את הזכות לקבל סיוע משפטי ספציפי גם לקבוצות אוכלוסייה בעלות מאפיינים ייחודיים, וזאת ללא צורך בעריכת בחינה כלכלית. הסיוע המשפטי ניתן מתוך הכרה במוחלשות האינהרנטית של אותן קבוצות שאינה קשורה בהכרח למצבן הפיננסי. כך למשל העניק המחוקק את הזכות לקבל סיוע משפטי ללא בחינת זכאות כלכלית ולעיתים אף ללא בחינת סיכוי משפטי - לניצולי שואה; מאושפזים בכפייה; קרבנות סחר למטרות זנות או עבדות; משפחות של נפגעי עבירות המתה ועוד.

נוסף על כך, לאור הידע והניסיון שרכש במהלך עשרות שנות עבודתו, מצא הסיוע המשפטי לנכון לערוך התאמות בשירותיו מבחינה מקצועית וארגונית לקבוצות אוכלוסייה בעלות מאפיינים ייחודים. הסיוע המשפטי רואה חשיבות רבה בהנגשת הטיפול הניתן על ידו לכל קבוצת אוכלוסייה בהתאם לצרכים הייחודיים שלה, ואף ממשיך לבחון מעת לעת את הצורך ביצירת התאמות חדשות לקבוצות נוספות באוכלוסייה.

4.1 ייצוג ניצולי שואה

4.1.1 סמכות ייחודית לסיוע המשפטי לייצוג ניצולי שואה

בחודש אוקטובר 2013 נכנס לתוקפו תיקון מספר 11 לחוק הסיוע המשפטי, שמכוחו מוענק לניצולי שואה סיוע משפטי בייעוץ ובייצוג בערכאות המשפטיות בדבר זכויותיהם מול הרשות לזכויות ניצולי שואה. זאת ללא מבחן זכאות כלכלית אלא לפי בדיקת הסיכוי המשפטי של ההליך בלבד.

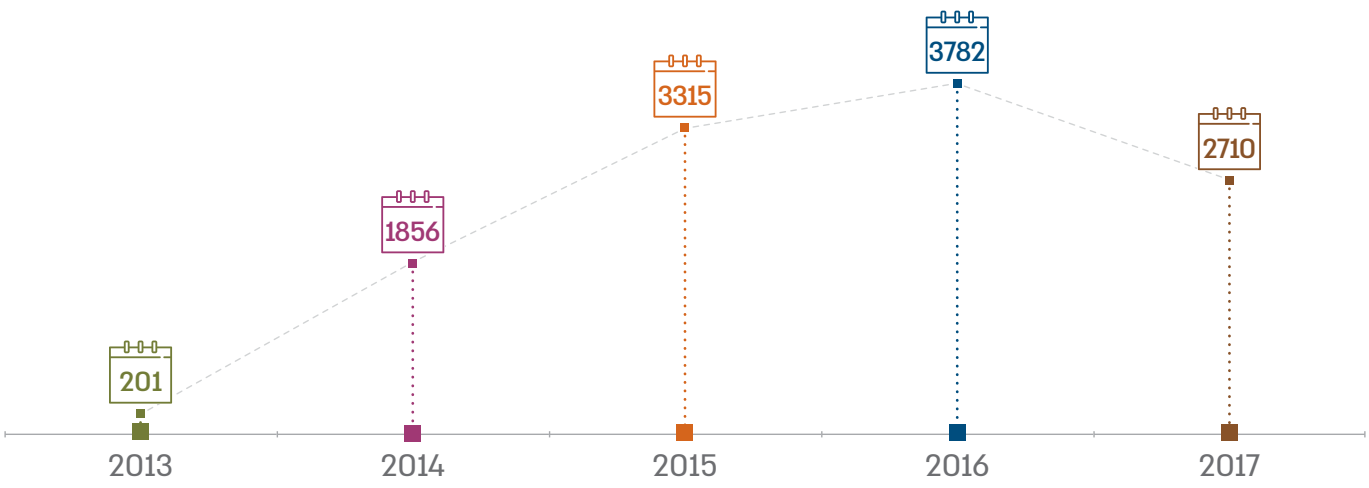
תחום זכויות ניצולי השואה הוא תחום ייחודי ומורכב הדורש שילוב של ידע משפטי והיסטורי. בסמוך למועד התיקון לחוק נבחר צוות ייעודי, המורכב מעורכי דין מהצוות הפנימי וממערך הייצוג החיצוני במחוזות הסיוע המשפטי. עורכי הדין מעניקים ייעוץ וייצוג משפטי לניצולי שואה, וכולם עברו הכשרות מקצועיות מקיפות. נוסף לכך, על מנת להנגיש את השירות המשפטי ולהתאימו לצרכים המיוחדים של אוכלוסיית ניצולי השואה, נבחרו עובדי מנהלה המייחדים את עבודתם לטיפול בתיקים אלה תוך שימת דגש על קדימות שירותית.

בחודש דצמבר 2014 התקבל תיקון 13 לחוק הסיוע המשפטי, שלפיו מוענק יעוץ וייצוג לניצולים גם בהליכים בעניין שכר הטרחה שנדרש מהם על ידי עורכי דין ומתווכים שטפלו בהכרה שלהם כניצולי שואה.

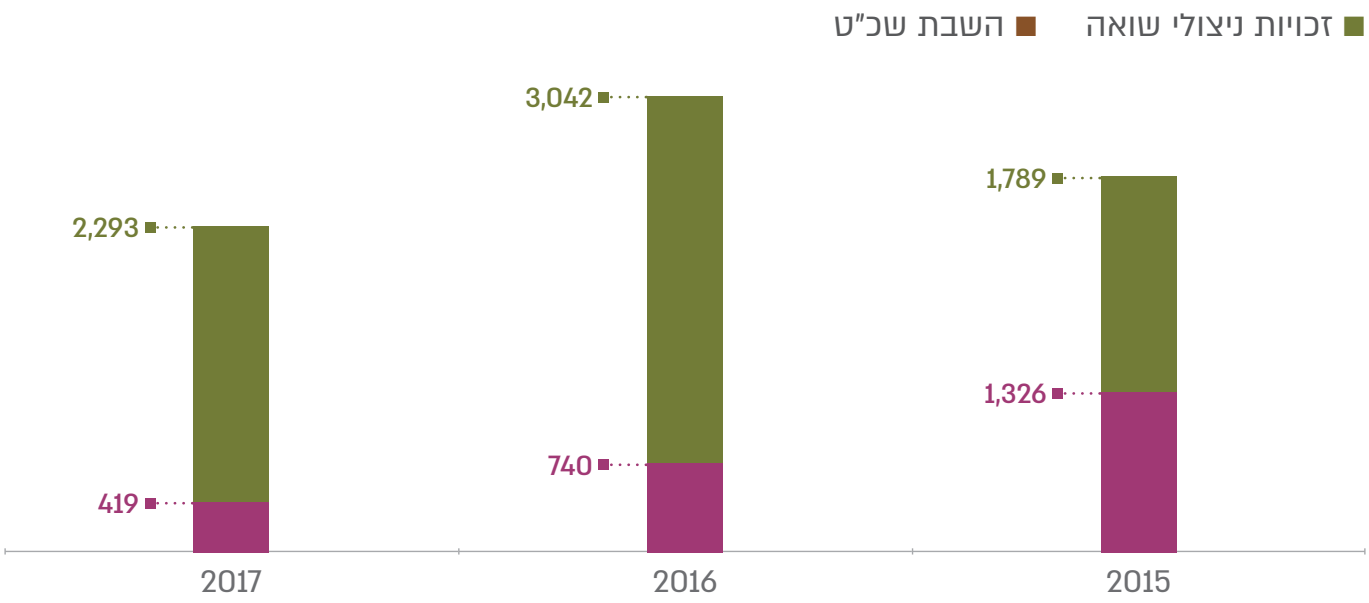
מיום כניסת התיקונים לחוק לתוקף, גדל היקף הפניות בתחום ניצולי השואה גם בנושא הזכויות וגם בנושא שכר הטרחה בצורה חסרת תקדים, כמפורט בתרשים שלהלן, ומספר התיקים נמצא בעליה מתמדת.

בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 3,782 תיקים בעניין זכויות ניצולי שואה, מתוכם 3,042 תיקים על זכויותיהם כניצולים ו-740 תיקים בנושא שכר הטרחה שנדרש מהם. בשנת 2017 נפתחו בסיוע המשפטי 2,710 תיקי ניצולי שואה, מתוכם 2,293 תיקים על זכויות ניצולי שואה ו-417 תיקים בנושא שכר הטרחה.

תרשים 42: מספר התיקים בעניין זכויות ניצולי שואה שנפתחו בין השנים 2013-2017

תרשים 43: מספר התיקים של ניצולי שואה בחלוקה לתחום הזכויות ותחום שכר טרחה שנפתחו בין השנים 2017-2015

4.1.2 ייעוץ וייצוג בתביעות להכרה בניצולי שואה

בשנת 2014 נחקקו תיקוני חקיקה נרחבים אשר מגדילים את מעגל הזכאים לקבלת קצבאות בקרב ניצולי השואה החיים בארץ. בהתאם, הסיוע המשפטי העניק ייעוץ ראשוני והדרכה לניצולים בפנייתם לרשות לזכויות ניצולי שואה למימוש זכויותיהם, וכן ייצג ניצולים רבים בערעורים על החלטות הרשות לדחות בקשות להכרה בהם כניצולים או להכיר בהחמרה במצבם המצדיקה הגדלת הקצבאות המשולמות להם. תיקים רבים הסתיימו בהצלחה, הן בהחלטות שניתנו בהסכמה ובשיתוף עם הרשות והן בהחלטות ובפסקי דין שהתקבלו על ידי ועדות העררים ובתי המשפט.

סיפורים מדור לדור להוכחת סיפורו של הניצול:[88]

סיפורים מדור לדור במשפחה סייעו להוכיח את תביעתה של ניצולת שואה, ואת הטענה כי שהתה בגטו בגיל שלוש, וכך זכתה להכרה כניצולה לפי חוק ההטבות לניצולי שואה, התשס"ז-2007.

הכרה בניצול שואה מהעיירה סן ניקנדרו, שכל תושביה התגיירו לפני המלחמה:[89]

הכרה בניצול שואה מהעיירה סן ניקנדרו מדרום איטליה שתושביה התגיירו קודם למלחמה. באותו מקרה דחתה הרשות לזכויות ניצולי שואה את התביעה בטענה כי העיירה שבה התגורר במהלך המלחמה לא נכבשה על ידי הצבא הגרמני והוא לא היה נתון לרדיפה גרמנית. הייצוג של הסיוע המשפטי כלל גם מחקר היסטורי על העיירה באותה תקופה. לבסוף בהמלצת בית המשפט הוכרה זכאותו של הניצול לקבלת תגמולים. בהחלטה שניתנה על ידי בית המשפט נאמר כי טרחתו של הסיוע המשפטי **"פתחה פתח גם עבור ניצולי שואה אחרים שנרדפו באותם מקומות ובנסיבות כמו העורר, הכרה שלא הייתה קיימת קודם לכן".**

88. ו"ע (שלום ת"א) 37240-12-16 **פלוני נ' הרשות לזכויות ניצולי שואה-משרד האוצר** (לא פורסם, נתקבל ביום 2.6.2017). ייצוג של עו"ד עידית פוגלר ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

89. ו"ע (שלום חי') 8219-02-16 **פלוני נ' הרשות לזכויות ניצולי שואה - משרד האוצר** (מאגר נבו, 6.6.2016), ייצוג של עו"ד יוסף בן משה ממערך הייצוג החיצוני - מחוז צפון.

הכרה רטרואקטיבית משנת 1995 בפגיעה בגבו של לוחם:[90]

בשנת 1995 הוכר הניצול שהיה לוחם במלחמת העולם השנייה, כנכה וקיבל תגמולים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. בזמנו טען גם לפגיעה בגבו התחתון בעקבות המלחמה, אך לא קיבל התייחסות לכך. לאחר פנייתו של הניצול לרשות, הוכרה בשנת 2014 פגיעתו בגב התחתון, אך הרשות דחתה את בקשתו לשלם את ההפרש ממועד הגשת הבקשה המקורית (1995) ועד למועד ההכרה בשנת 2014. בעקבות ערר שהגיש הסיוע המשפטי ניתן פסק דין בהסכמה, שלפיו ההכרה בפגיעה תהא מיום הגשת תביעתו הראשונה של הניצול לרשות בשנת 1995.

הכרה בפגימת שיניים והשתתפות בטיפולי שיניים בסך 10,000 ש"ח:[91]

ערעור על פסק דין שדחה את בקשתו של ניצול בן 94 להכיר בפגימת השיניים ולהשתתף בהוצאותיו בגין הפגימה. בית המשפט הבין את המצוקה של הניצולים לאתר מסמכים ותיעוד רפואי אודות הטיפולים שעברו ובהתאם לבסס קשר סיבתי בין הפגימה למלחמה. בהחלטתו בית המשפט קבע: **"ייתכן והגיעה העת להקמת ועדת מומחים כדוגמת ועדת שני בזמנו, אשר תידרש לקביעת כללים בכל הקשור לטענות לפגימה בשיניים, ובאופן שניתן יהיה לקבוע קריטריונים אשר אינם תלויים בהכרח בתיעוד זה או אחר ולפתרון של כלל הטוענים לפגימה בשיניים ונמצאים חסרים לאור העדר תיעוד כאמור"**. בהסכמת המשיבה שולם לניצול השתתפות בטיפולי השיניים בסך-10,000 ₪.

הכרה בניצולה כאילו עלתה לפני -1953 בשל שהותה בארץ בשנת 1949 כמדריכה:[92]

המערערת נולדה בשנת 1931 בברלין בגרמניה. בשנת 1949 הגיעה ארצה למשך שנה במסגרת תכנית מדריכי תנועת הבונים בבית ברל. בעת שהותה בארץ הכירה את בעלה שלימים גויס לצבא הבריטי, ומשכך לאחר שנה בארץ נאלצו בני הזוג לחזור לאנגליה. בשנת 1957 עלתה המערערת לישראל ומתגוררת בה עד היום. תביעתה להכרה מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים נדחתה על ידי הרשות בנימוק כי עלתה לארץ בשנת 1957 ולכן אינה עומדת בתנאי הקבוע בסעיף 3(1) לחוק נכי רדיפות הנאצים, דהיינו שעלתה לארץ לפני אוקטובר 1953. לאחר שהסיוע המשפטי הגיש ערר בצרוף ראיות שהגיעה לארץ לפני 1953, כי המערערת שהתה בארץ במסגרת תנועת הנוער הציוני בשנת 1949, הסכימה הרשות להכיר בה כניצולת שואה והערר נמחק בהסכמה.

4.1.3 ייעוץ וייצוג בנושא יתר שכר טרחה

מאז תיקון חוק הסיוע המשפטי בחודש דצמבר 2014, כמוסבר להלן, טיפל הסיוע המשפטי בכ-2482 תיקים של ניצולי שואה בנושא שכר הטרחה ששלמו או נדרשים לשלם לגורמים שטיפלו בהכרה בהם כניצולי שואה: בשנת 2015 נפתחו 1,326 תיקים, בשנת 2016 נפתחו 740 תיקים, ובשנת 2017 נפתחו 417 תיקים.

4.1.3.1 תיקונים ייחודיים בשנים 2014-2015, היערכות הסיוע המשפטי וייצוג הלקוחות

בחודש דצמבר 2014 התקבל תיקון 20 לחוק נכי רדיפות הנאצים (להלן: "**תיקון 20**").[93] התיקון הגביל את שכר הטרחה שניתן היה לגבות מניצול שואה בגין הטיפול בהכרה בו כניצול שואה לפי החלטה מנהלית או בעניין ההכרה בזכאותו לקבלת קצבת ביטוח. התיקון חל רטרואקטיבית, והמשמעות הייתה שניצולי שואה רבים יכלו לפנות למי שטיפל בהם או ייצג אותם בעבר בדרישה להשבת שכר הטרחה.

90. ו"ע (שלום ת"א) 63308-10-15 **פלוני נ' משרד האוצר - הרשות לניצולי שואה** (לא פורסם, 6.4.2016). ייצוג של עו"ד קרן בר יהודה ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ירושלים.

91. ע"ו (מחוזי, ת"א) 52165-01-17 **פלוני נגד הרשות לזכויות ניצולי שואה** (מאגר נבו, 14.3.2017). ייצוג של עו"ד עידית פוגלר ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

92. ע"ו (שלום, ת"א) 27793-12-16 **פלונית נגד הרשות לזכויות ניצולי שואה** (הערר נמחק בהסכמה ביום 1.3.2017). הערר הוגש על ידי עו"ד עידית פוגלר ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

93. תיקון 20 לחוק נכי רדיפות הנאצים (תיקון מס' 20), התשע"ה– 2014.

נוכח העובדה שהתקופה שבה ניתן היה לבקש את השבת שכר הטרחה הוגבלה לשנה אחת בלבד עד ליום 31.12.2015, ולאור רצון הסיוע המשפטי להנגיש ככל שניתן את שירותיו בעניין זה לניצולי השואה – נערך הסיוע המשפטי מיידית ליישום התיקון. בין השאר פעל הסיוע המשפטי כדלקמן:

- בזמן קצר הוכשר צוות פנימי וחיצוני הכולל עורכי דין ומנהלה לטפל ולייצג בתיקים אלה.
- ההליך לקבלת סיוע משפטי בתביעות אלה הוגמש. כך לדוגמא, על מנת להקל על ניצולי השואה עקב גילם המתקדם, הסתפק הסיוע המשפטי בראיונות טלפוניים טרם מתן ייצוג משפטי.
- התקיים שיתוף פעולה הדוק עם הרשות לזכויות ניצולי שואה, אשר הפיצה את המידע בדבר הזכאות של הניצולים לקבל מהסיוע המשפטי ייצוג משפטי בנושא השבת שכר הטרחה ללא עלות כספית.
- הרשות לזכויות ניצולי שואה אף פעלה להמציא את המסמכים הנדרשים להוכחת טענותיהם של הניצולים, ובכך סייעה בהכנת התביעות להשבת שכר הטרחה, שנגבה ביתר, והקלה משמעותית על הניצולים בהמצאת מסמכים.
- הואיל ורוב התיקים להשבת שכר טרחה נגעו לניצולי שואה מלוב שהוכרו לפי החלטה מנהלית – נוצר שיתוף פעולה הדוק בעניין זה עם ארגון יוצאי לוב – שיידע את ניצולי השואה על זכותם לדרוש השבה וזכותם לפנות לשם כך לסיוע המשפטי. ארגון יוצאי לוב אף העביר חומר רלוונטי לסיוע המשפטי במידת הצורך.

בהתאם להוראות תיקון 20 שלח הסיוע המשפטי מכתבי דרישה להשבת שכר הטרחה לגורמים שטיפלו בניצולים. בעקבות מכתבי דרישה השיבו חלק מאותם גורמים לניצולים את השכר הטרחה ששולם ביתר. במקרים שבהם לא הושב שכר הטרחה, העניק הסיוע המשפטי ייצוג בהגשת תביעות להשבת כספים ששולמו ביתר.

לסיוע המשפטי הישגים בהחזר סכומי כסף בלתי מבוטלים לניצולים.
אומדן הכספים שהוחזרו בשנים 2015-2017 מגיע למאות אלפי שקלים.

יחד עם זאת, למרבה הצער, בגילם המתקדם, חלקם חולים, הניצולים התקשו לעמוד בהליכים המשפטיים בערכאות, וחלקם החליטו לוותר על מימוש זכויותיהם. כפי שניתן לראות בתרשים שלהלן 40% מהניצולים שלא הושב להם שכר הטרחה בעקבות מכתב הדרישה, ביקשו לוותר על תביעתם עקב נסיבות אישיות.

תרשים 44 תוצאות הטיפול בתיקים להשבת יתר שכר טרחה[94]

הסיוע המשפטי ייצג כאמור ניצולי שואה שביקשו להמשיך בתביעותיהם לאחר שהגורמים המטפלים לא השיבו להם שכר טרחה ששולם ביתר. **הסיוע המשפטי פעל ככל הניתן לאחד תביעות של ניצולי שואה שעילותיהן ונסיבותיהן להשבת שכר טרחה מאותו גורם מטפל היו דומות. כך למשל בתא"ק (שלום ראשון לציון) 49392-06-16, הגיש הסיוע המשפטי תביעה מאוחדת עבור שבעה ניצולי שואה יוצאי לוב.** זאת להשבת שכר טרחה ששולם על ידם ביתר למי שעסקה בהגשת בקשות להכרה בניצולי שואה תמורת תשלום. הנתבעת הגישה בקשת רשות להתגונן מפני התביעות שהוגשו, בטענה כי בהגשת התביעות שטופלו על ידה נעשה מאמץ יתר באופן שאינו מצדיק השבת שכר טרחה. בית המשפט דחה את בקשת הרשות להתגונן, וקבע כי על הנתבעת להשיב את סכומי

94. הנתונים מבוססים על הערכה כללית בהתאם לבדיקת התיקים מהתקופה הרלוונטית.

שכר הטרחה שנתבעו.[95]
כב' שרת המשפטים, גב' איילת שקד התייחסה לעבודת הסיוע המשפטי במשרד המשפטים בעניין השבת שכר טרחה לניצולי שואה בדבריה הבאים שנאמרו בכנסת ביום 25.10.2017:[96]

"הסיוע המשפטי במשרד המשפטים ייצג במאות רבים של מקרים ניצולי שואה בסוגיית שכר טרחה מופרז. עורכי הדין המסורים של המשרד מנהלים מאבקים משפטיים חסרי פשרות בנושא הזה ודוחים גם הצעות פשרה לא ראויות בתיקים. משרד המשפטים מפעיל ויפעיל את מלוא כובד משקלו כדי להבהיר את המסר הציבורי החשוב שאין לנצל את חולשתם של ניצולי השואה בהבנת הזכויות המגיעות להם ומימושן באופן מלא..."

4.1.3.2 פעילות הסיוע המשפטי לשינוי מדיניות

לקראת תום התקופה שנקבעה בתיקון 20 להשבת שכר טרחה (31.12.2015), ערך הסיוע המשפטי בדיקה בתיקים שנפתחו ומצא כי חלק ניכר מניצולי השואה לא הספיקו לפנות במכתב דרישה להשבת שכר הטרחה, וכי קיימים קשיים נוספים ביישום תיקון 20.

הסיוע המשפטי הציף סוגיות אלה, ובמהלך שנת 2016 התקבלו תיקונים 21 ו-22 לחוק נכי רדיפות הנאצים. תיקון 21 האריך בשנה נוספת את האפשרות של ניצולי שואה לבקש השבת שכר טרחה. בגדרי תיקון 22 לחוק נכי רדיפות נאצים הכניס המחוקק הגבלות נוספות באופן חישוב שכר הטרחה לגבי תביעות שהוגשו להכרה כניצולי שואה מתוקף החלטות מנהליות. כמו כן בתיקונים 21 ו-22 הוסדרו כשלים נוספים ביישום תיקון 20, לאחר שהוצגו כשלים אלה על ידי הסיוע המשפטי בתהליכי החקיקה.

בחודש מאי 2016 הגישו עורכי דין ומטפלים אחרים אשר גבו מניצולי שואה שכר טרחה ביתר - עתירה לבג"ץ לביטול תיקון 21 לחוק. בפסק דינו דחה בג"ץ את העתירה ותיקון 21 נותר על כנו.[97]

4.1.4 פעילות מול הרשות לזכויות ניצולי שואה ומול גופים נוספים לשם שיפור השירות לניצולים

<u>ממשקי עבודה עם משרדי ממשלה, ארגונים, עמותות וקליניקות משפטיות:</u>

הסיוע המשפטי מקיים קשרי שיתוף פעולה לשם קידום זכויותיהם של הניצולים עם הרשות לזכויות ניצולי השואה במשרד האוצר ועם משרד הרווחה. שיתוף פעולה קיים גם עם ארגונים שונים הפועלים למען ניצולי שואה וביניהם: ועידת התביעות, המרכז לארגונים של ניצולי השואה, הקרן לרווחה לנפגעי השואה, עמותת אביב, עמותת אלה, קליניקות משפטיות באוניברסיטאות תל אביב ובר אילן העוסקות בסיוע לניצולי השואה ועוד. במספר מקרים נעזרו ניצולי שואה בסיוע המשפטי בפניה "ליד ושם" כדי להביא להכרה במציליהם כחסידי אומות העולם.

<u>פעילות בשנת 2016 בתחום ההכשרות וההדרכות לעורכי הדין ולעוסקים בתחום:</u>

בחודש יולי 2016 נערך כנס גדול באוניברסיטת ת"א בהשתתפות גורמים המטפלים בתחום ניצולי השואה. כמו כן במהלך השנה התקיימו מספר מפגשי הכשרה לעורכי הדין המייעצים והמייצגים בתחום ניצולי השואה.

<u>הנגשה:</u>

לאור גילם המבוגר של הניצולים, נערכים הראיונות עמם בטלפון, אלא אם הם מודיעים כי ביכולתם להגיע למשרדי הסיוע המשפטי. עורכי הדין המייצגים מטעם הסיוע המשפטי הונחו לערוך ביקורי בית בתשלום לניצולים שמתקשים לצאת מביתם. כמו כן הסיוע המשפטי ערך עלונים בדבר שירותיו לניצולי שואה בשפה העברית והרוסית והפיץ אותם בקרב עמותות וארגונים רלוונטיים המטפלים באוכלוסיית הזקנים וניצולי השואה.

95. תא"ק (שלום ראשון לציון) 49392-06-16 **ברדה ואח' נגד דואני ואח'** (מאגר נבו, 7.12.2017).

96. פרוטוקול ישיבה מס' 265 של הכנסת ה-20, 1, 205 (25.10.2017).

97. בג"ץ 4231/16 **עו"ד דוד ידיד נ' היועץ המשפטי** (מאגר נבו, 15.6.2017).

4.2 מאושפזים בכפייה

4.2.1 הייצוג בתחום האשפוז הכפוי

בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 5,137 תיקי אשפוז כפוי שכללו תיקי ייצוג בוועדות הפסיכיאטריות וייצוג בערעורים בפני בית המשפט המחוזי. בשנת 2017 נפתחו 5,625 תיקים בנושא זה[98].

הייצוג המשפטי של מאושפזים בכפייה בפני ועדות פסיכיאטריות החל בשנת 2005 בעקבות תיקון החוק לטיפול בחולי נפש, התשנ"א-1991 (להלן: "**החוק לטיפול בחולי נפש**"). על פי סעיף 29א לחוק, כל מאושפז או מטופל בכפייה זכאי לייצוג משפטי של עורך דין מטעם הסיוע המשפטי בפני הוועדות הפסיכיאטריות בבתי החולים ובערעורים בבית המשפט המחוזי על החלטות הוועדות.

הסיוע המשפטי שם לו ליעד להגן על כבודו ועל חירותו של המאושפז הפסיכיאטרי, וכן על זכותו לייצוג טרם שלילת חירותו. בהתאם לכך ערוך הסיוע המשפטי בפרישה ארצית של עורכי דין שהוכשרו למשימה זו - לייצוג המאושפזים בכפייה בכל רחבי הארץ בבתי החולים הפסיכיאטריים, ובמקרים בהם יוחלט על הגשת ערעור - בבתי המשפט המחוזיים.

הסיוע המשפטי מייצג בוועדות פסיכיאטריות ב-15 בתי חולים ומחלקות פסיכיאטריות ברחבי הארץ. הייצוג מתבצע הן על ידי עורכי הדין מהצוות הפנימי של הסיוע המשפטי והן על ידי עורכי הדין ממערך הייצוג החיצוני בתחום אשפוז כפוי הפועלים בתיאום ושיתוף פעולה הדוק עם עובדי הסיוע המשפטי. הייצוג מוענק ללא בדיקת זכאות כלכלית, ובשלב הראשון בייצוג בוועדות הפסיכיאטריות אין גם בדיקה של הסיכוי המשפטי בטרם מתן הייצוג.

הייצוג בתחום המאושפזים בכפייה ניתן בכל הסוגיות המתעוררות בקשר לאשפוז, ובכלל זאת: שחרור מאשפוז, תנאי האשפוז (בידוד, קשירה), התנגדות לטיפולי חשמל ומימוש זכויות אחרות של המאושפזים.

בעבר הסיוע המשפטי הוביל שינויים משפטיים משמעותיים בתנאי האשפוז. כך למשל ייצג בעבר מספר מאושפזים שהתנגדו לקבלת טיפול בנזעי חשמל, וזאת לאחר שבית החולים סבר כי במסגרת אשפוז בכפייה ניתן לכפות גם טיפולים, לרבות טיפול בנזעי חשמל. רק בעקבות התערבותו של הסיוע המשפטי הופסק הטיפול בכפייה בחשמל ונמצאו חלופות אחרות.[99]

לפי נתוני הסיוע המשפטי כ-22% מהמאושפזים שיוצגו על-ידי הסיוע המשפטי בשנים 2016-2017 שוחררו על ידי הוועדות הפסיכיאטריות או בתי המשפט.[100]

בין ההישגים המשפטיים של הסיוע המשפטי בייצוג בתיקי מאושפזים בכפייה נמנים ההישגים הבאים:

קשירה של מאושפזים פסיכיאטריים

עתירה לשחרורה מכבלים של מאושפזת שהיתה קשורה 24 ימים רצופים:[101]

הסיוע המשפטי ייצג בשנת 2016 מקרה של קשירת אישה בבית החולים על שם "שיבא" למשך 24 ימים רצופים. מיד עם היוודע המקרה לסיוע המשפטי, הוגשה עתירה דחופה לבית המשפט המחוזי לעניינים מנהליים בתל אביב בבקשה לשחרר את האישה לאלתר מכבליה. בעתירה נטען בין היתר כי הקשירה נעשתה בניגוד להוראות החוק לטיפול בחולי נפש ותקנותיו. בעקבות העתירה הועברה האישה לבית החולים לבריאות הנפש בבאר-שבע לחדר בידוד מרווח, ואף התאפשר לה לערוך טיולים מחוץ לחדר.

בעקבות המקרה שעורר הד תקשורתי נרחב, הקים משרד הבריאות ועדת בדיקה מטעמו לעניין סוגיית הקשירה

98. לא כולל תיקי אשפוז קטינים שנכללו במסגרת חישוב תיקי ייצוג קטינים להלן.

99. ת.א. 4744-10-11 (מחוזי ת"א) **פלונית נ' המרכז הרפואי לבריאות הנפש "אברבנאל"** (פורסם בתקדין, 4.10.2011). הייצוג בתיק נעשה על ידי עו"ד דניאל רז ממונה ארצי תחום אשפוז כפוי ועו"ד מלי גלברט ממערך הייצוג החיצוני מחוז ת"א.

100. הנתון מבוסס על בדיקה שערך הסיוע המשפטי בתיקי אשפוז כפוי שייצג בהם בשנים 2016-2017. לעניין זה הוגדר "שחרור מאשפוז" כשחרור לפי החלטת בית המשפט החלטה של ועדה פסיכיאטרית או לפי החלטת בית חולים לשחרר את המטופל לאחר שהסיוע המשפטי הגיש ערר בעניינו לוועדה הפסיכיאטרית או לבית המשפט המחוזי.

101. ת"א (מחוזי, חי) 42669-05-16 **פלונית נ' בית חולים תל השומר** (לא פורסם).

של מטופלים בבתי חולים פסיכיאטרים בכלל, ומקרה הקשירה של האישה בפרט. נציגי הסיוע המשפטי טענו בעל-פה לפני הוועדה ואף הגישו נייר עמדה נגד תופעת הקשירות של מטופלים בבתי החולים הפסיכיאטריים.

אשפוז בתנאי בידוד

הסיוע המשפטי הגיש מספר עתירות בעניינם של מאושפזים פסיכיאטריים שאושפזו בתנאי בידוד קשים בבתי חולים שונים ברחבי הארץ. כך למשל:

מאושפז ששהה בבידוד 55 ימים- ביהמ"ש פסק כי יש להוציאו מהבידוד:[102]

הסיוע המשפטי הגיש בקשה למתן צו זמני המורה לבית החולים "שער מנשה" לשחרר לאלתר מאושפז מחדר הבידוד. המדובר בחור כבן 32 שאושפז בכפייה בבית החולים. במסגרת אשפוזו הוא נכבל בארבע גפיו למשך תקופה של שלושה שבועות, ולאחר מכן הושם בבידוד במשך תקופה של כ- 55 ימים. הסיוע המשפטי לא חלק על כך שאין לשחרר את החולה בשל מסוכנותו הפיזית, אך טען כי תנאי אשפוזו פוגעניים במידה העולה על הנדרש. בית המשפט הוציא צו עשה המורה על הוצאת המטופל מבידוד, וקבע כי בידוד הוא אמצעי כפייה, ושימוש בו ייעשה רק במידה הדרושה לצורך הטיפול הרפואי או כדי למנוע סכנה למטופל או לזולתו.

רמת המסוכנות הנדרשת לצורך אשפוז בכפייה

ביהמ"ש קבע: "מאושפז, "אימפולסיבי", "ללא תכניות לעתיד" - אין בכך כדי להקים תשתית לקביעת מסוכנות מיידית:[103]

הסיוע המשפטי ייצג לקוח בן 20 הלוקה בהפרעות אכילה, ואשר הוצאה נגדו הוראת אשפוז כפוי לבקשת בית החולים. שתי ועדות פסיכיאטריות החליטו להאריך את אשפוזו בדעת רוב, כאשר הנימוקים להוכחת מסוכנותו של הלקוח היו: "**...אימפולסיבי בהתנהגותו" ו"ללא תכניות לעתיד**". בערעור דחוף שהוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב באמצעות הסיוע משפטי, החליט בית המשפט לקבל את הערעור ולשחרר את המערער מאשפוז בקבעו: "**בבואי לשקול טענות הצדדים אני שם לנגד עיני כי על הראיות למסוכנות המערער להיות ברמה גבוהה וכי על הוועדה לשקול את רמת המסוכנות מחד ואת נחיצות האשפוז הכפוי מאידך**". עוד קבע: "**...אין די בקביעות כי המערער אימפולסיבי וללא תכניות לעתיד כדי להקים תשתית לקביעת מסוכנות מידית...**".

אשפוז אוטיסטים בבתי חולים פסיכיאטריים

אוטיזם אינה מחלת נפש ואין מקום לאשפוז פסיכיאטרי בגינה:[104]

בערעור שהגיש הסיוע המשפטי נקבע כי אדם הלוקה באוטיזם אינו חולה נפש כהגדרתו בחוק טיפול בחולי נפש, ולכן אין מקום לאשפזו בבית חולים פסיכיאטרי.

4.2.2 אופן הטיפול בתיקי אשפוז כפוי בסיוע המשפטי

הסיוע המשפטי הקים מערך ייצוג חיצוני נפרד של עורכי דין מייצגים בתיקי אשפוז כפוי שנבחרו לאחר הליך של מכרז.

על מנת להנגיש למאושפזים את שירותי הסיוע המשפטי, עורכי דין מגיעים למחלקות האשפוז בבתי החולים מדי שבוע כדי לפגוש את הלקוחות ולייצגם בוועדות הפסיכיאטריות.

הסיוע המשפטי מקפיד לקיים הכשרות ייחודיות לעורכי הדין המייצגים מאושפזים בכפייה, ולעדכן את הידע המקצועי שלהם בפגישות ובימי עיון. במסגרת זאת פועל הסיוע המשפטי בשיתוף פעולה עם גופים נוספים כמו ארגוני הרופאים, לשכת עורכי הדין, משרד הבריאות ויחידות נוספות במשרד המשפטים.

נציגי הסיוע המשפטי נפגשים באופן קבוע עם מנהלי בתי החולים הפסיכיאטריים וסגל הרופאים והמטפלים. זאת

102. ת"א (מחוזי חי') 45868-06-16 **פלוני נ' בית חולים שער מנשה** (פורסם בנבו, 26.6.2016). בייצוג של עו"ד אדמית רוזנצויט ממערך הייצוג החיצוני מחוז חיפה.

103. ו"ע (מחוזי ת"א) 15292-06-16 **פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה** (פורסם בנבו, 9.6.2016). בייצוג של עו"ד מלי גלברט ממערך הייצוג החיצוני מחוז תל אביב.

104. ע"ו (מחוזי תל אביב) 11362-01-18 **פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה** (פורסם בנבו 16.1.18), בייצוג של עו"ד איילת הלברשטט ועו"ד דאלי הדר ממערך הייצוג הפנימי, מחוז תל אביב.

בין השאר על מנת לוודא כי המאושפזים מיודעים על זכותם לפנות לסיוע המשפטי לקבלת ייצוג, וכן כדי לשתף פעולה בשמירה על פרוצדורות הדיון הנדרשות של הוועדות הפסיכיאטריות.

הסיוע המשפטי פועל בשיתוף פעולה גם עם הפרקליטות כמייצגת את משרד הבריאות, ונקבע אף נוהל עבודה עם מחוזות תל אביב ומרכז של הפרקליטות. לפי הנוהל, בכל מקרה שמתגלה פגם בהרכב הוועדה הפסיכיאטרית או כאשר אין הסכמה על מידת מסוכנותו של המערער, יתקיים דיון נוסף לפני ועדה פסיכיאטרית לכל המאוחר תוך שבעה ימים. זאת על מנת להימנע מהליכי ערעור מיותרים, ולזרז את הטיפול המשפטי במאושפזים.

4.3 ייצוג קטינים

בשנת 2016 נפתחו 1,751 תיקי ייצוג קטינים, מתוכם 1,428 בהליכי נוער (לרבות הליכי אשפוז קטינים), 299 בהליכי מעמד אישי (לרבות הליכי אימוץ) ו-24 בהליכים אזרחיים (חובות, דיני עבודה, הסרת פרסומים מזיקים ועוד).

בשנת 2017 ניכרה עליה, ונפתחו 2,522 תיקי ייצוג קטינים, מתוכם 1,793 בהליכי נוער (לרבות הליכי אשפוז קטינים), 679 בהליכי מעמד אישי (לרבות הליכי אימוץ), 38 בהליכים אזרחיים (חובות, דיני עבודה, הסרת פרסומים מזיקים ועוד) ו-12 תיקים בליווי קטינים נפגעי עבירות מין בהליך הפלילי.

בכל רגע נתון מיוצגים כ-7,500 קטינים בכ- 5,000 הליכים משפטיים שונים. משפטיים שונים. זאת בהתייחס גם לכך שתיקי קטינים ממשיכים להיות במעקב, ואינם נסגרים עד הגיעם לגיל שמונה עשרה.

4.3.1 מערך ייחודי לייצוג קטינים – "עו"ד משלי"

הסיוע המשפטי מפעיל מערך ייצוג קטינים הנקרא "עו"ד משלי", ומעניק סיוע משפטי לילדים ולבני-נוער באלפי הליכים משפטיים אזרחיים. הסיוע המשפטי חרת על דגלו את המחויבות לקידום זכויות ילדים ובני נוער, בדגש על זכות הנגישות לצדק ושוויון בגישה לערכאות משפטיות גם עבור הקטינים, ובעיקר עבור ילדים ובני נוער בסיכון שהם בדרך כלל חסרי עורף משפחתי.

שמו של מערך ייצוג הקטינים - "עו"ד משלי" - משקף אף הוא את התפיסה המקצועית השמה דגש על מערך עורכי דין איכותי, נגיש ומותאם לילדים ובני נוער. הייצוג, הליווי והסיוע המשפטי ניתן על ידי עורכי דין ממערך הייצוג החיצוני הפזורים ברחבי הארץ ומתמחים בתחום ייצוג ילדים ובני נוער. עורכי הדין מקבלים הכשרה מעמיקה, מקיפה ומולטי-דיסציפלינרית, והם מלווים באופן הדוק על ידי הממונים המחוזיים על תחום ייצוג קטינים, שהם עורכי דין מהצוות הפנימי בסיוע המשפטי.

מרבית הקטינים מופנים לסיוע המשפטי על ידי בתי המשפט לנוער, בתי המשפט למשפחה ובתי הדין הדתיים, הקובעים בהחלטותיהם כי יש למנות לקטין אפוטרופוס לדין או עורך דין שייצגו בהליכים משפטיים התלויים ועומדים בעניינו. בנוסף, ילדים ובני נוער פונים למערך "עו"ד משלי" באופן עצמאי, ומקבלים ייצוג המותאם לגילם, לצרכיהם המשפטיים ולנסיבות חייהם. בשנת 2017 התקבלו 140 פניות עצמאיות של בני נוער שפנו בבקשה לקבלת סיוע משפטי בהליכים אזרחיים שונים.

כמו כן, יינתן ייצוג לקטין בנפרד מהוריו, כאשר קיים פוטנציאל לניגוד עניינים בין הקטין לבין האפוטרופוס הטבעי שלו (בדרך כלל ההורים), באופן העלול לפגוע בזכויותיו.

4.3.2 דוגמאות לתיקי ייצוג קטינים

הסיוע המשפטי ייצג קטינים בשנים 2016-2017 בקשת רחבה של נושאים ובין היתר בהליכים הבאים:

<u>בג"ץ המעונות הנעולים - עתירה נגד שר העבודה והרווחה על אי קיום החלטת בימ"ש לנוער לשבץ נערים בסיכון במסגרות שנועדו להם:</u>[105]

הסיוע המשפטי עתר נגד שר העבודה והרווחה בשמם של שלושה בני נוער, שהמתינו במשך חודשים ארוכים להשמה במסגרות "חסות הנוער" לנוער בקצה רצף הסיכון. צווים שיפוטיים שניתנו בעניינם של הנערים על ידי בתי המשפט לנוער, הורו על השמתם לאלתר במסגרות "חסות הנוער", אולם, לא קוימו על ידי משרד הרווחה.

105. **בג"ץ 2511/17 פלוני נ' שר העבודה והרווחה** ואח' (ההליך עדיין מתנהל). העתירה הוגשה על ידי הצוות הפנימי של הסיוע המשפטי - עו"ד

העתירה הציפה בעיה ידועה של העדר מקום במסגרות " חסות הנוער", עליה מתריעות רשויות ציבוריות שונות מזה למעלה משני עשורים. כתוצאה מהעדר המקום נאלצים בני נוער רבים להמתין חודשים ארוכים להשמתם, כשבתקופה זו הם מצויים ללא קורת גג, השגחה, טיפול רפואי או חינוכי, והם חשופים להזנחה, ניצול מיני, שימוש בסמים ואלימות. חלקם אף מתדרדר לפשע במהלך תקופת ההמתנה, עד שלעיתים נסתם הגולל על סיכויי השיקום והטיפול בהם.

טרם התקיים הדיון לפני בית המשפט העליון, הודיע משרד הרווחה כי לשלושת הקטינים - העותרים - נמצאו מקומות במעונות. אף על פי כן החליט בג"ץ להותיר את העתירה תלויה ועומדת שכן סבר, כפי שהעיר למשרד הרווחה, כי אין לקבל מצב של המתנה ממושכת להשמה במעונות. כתוצאה מהדיון בבג"ץ התבקש משרד הרווחה למסור לבג"ץ בהקדם נתונים בדבר תוספת מקומות במעונות, וכן את רשימת ההמתנה למעונות. ההליך עדיין מתנהלת, ובית המשפט עוקב אחר ההתקדמות ביישום התכניות להשמה במעונות.

איסור פרסום קלטות חקירה של רוצחי קטינה:[106]

הסיוע המשפטי ייצג שתי קטינות בהליך מול רשות השידור, במסגרת התיק הפלילי המתנהל נגד הנאשמים - הורי הקטינות. הרשות ביקשה להתיר את פרסומן של קלטות חקירה,הכוללות תיעוד חזותי וקולי של חקירת הורי הקטינות, אשר הורשעו בשנת 2011 ברצח הבת הקטינה בת ה-5. האפוטרופא לדין של הקטינות, שמונתה על ידי הסיוע המשפטי, טענה כי פרסום הקלטות יפגע בהליך השיקומי של הקטינות. עמדתה התקבלה, וערעורה של רשות השידור לבית המשפט העליון – נדחה.

השתלבות במסגרת השמה חוץ ביתית (פנימייה) בניגוד לעמדת הורה:[107]

בית המשפט העליון נעתר לבקשתה של קטינה בת 14.5 שיוצגה על ידי הסיוע המשפטי להשתלב במסגרת השמה חוץ ביתית (פנימייה) בניגוד לעמדת אימה. פסק הדין כלל אמירות עקרוניות ביחס למעמדו של קטין בהליכים בפני בית המשפט לנוער ואפשרותו ליזום הליכים באופן עצמאי ולהיות צד להליכים אלה.

הכרזה על קטינה שהוריה הורשעו ברצח כבת אימוץ:[108]

הסיוע המשפטי ייצג את הקטינה בבקשת רשות הערעור שהגישו הוריה הביולוגים לבית המשפט העליון על העברתה לאימוץ סגור. ביהמ"ש העליון קבע כי לאור חוות דעתם של המומחים בתחום, להורים אין כל מסוגלות הורית לגדל את הילדה כיום או בעתיד, וטובתה של הקטינה היא להישאר במשפחת האומנה ולהמשיך בהליך אימוץ סגור. עוד קבע בית המשפט כי במקרים שבהם קיימת התנגשות ברורה בין טובת הקטין לזכויות ההורים, טובתו של הקטין תכריע גם במצב של אי מימוש הזכות ההורית.

אשפוז קטינים בבית חולים פסיכיאטרי:

ביטול אשפוז פסיכיאטרי בכפייה של קטינה לאחר שניתן לה ייצוג משפטי:[109]

קטינה בת 16 אושפזה בבית חולים פסיכיאטרי ללא אבחנה של מחלת נפש ומבלי שניתן לה ייצוג משפטי, וזאת בניגוד להוראות חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960. הקטינה פנתה לסיוע המשפטי לבקש ייצוג, ובעקבות הייצוג שניתן לה שוחררה בהחלטת בית המשפט המחוזי.

המלצת הוועדה הפסיכיאטרית לילד ולנוער היא תנאי קרדינלי בקבלת החלטה לאשפוז הקטין:[110]

קטינה בת 17 וחצי אושפזה ללא קבלת המלצה של ועדה פסיכיאטרית לילד ונוער, כנדרש בחוק. הקטינה הגישה

לידיה רבינוביץ, ממונה ארצית תחום ייצוג קטינים, עו"ד נטע ברק, ממונה במחוז ת"א על תחום ייצוג קטינים ועו"ד ערן נריה, ממונה במחוז צפון על תחום ייצוג קטינים.

106. **ע"פ 2476/15 רשות השידור (בפירוק) נגד מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.4.2016). ייצוג של עו"ד ויוי רכניץ ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ת"א.

107. רע"א 4852/16 **פלונית נ' פקיד סעד לחוק הנוער ראשון לציון** (פורסם בנבו, 15.8.2016). ייצוג של עו"ד רחל שחורי אנגלמן (באת כוח) ליטל קוזקוב (האפוטרופא לדין) –ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א.

108. בע"מ 7559/16 **פלוני נ' היועמ"ש** (פורסם בנבו, 18.12.2016). הקטינה יוצגה על ידי עו"ד מאיה חונגר ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ירושלים.

109. ענ"א (מחוזי ב"ש) 17441-01-16 **פלונית נ' המחלקה לשירותים חברתיים** (פורסם בנבו, 13.1.2016). הקטינה יוצגה על ידי עו"ד אלה שיינפלד ממערך הייצוג החיצוני - מחוז דרום.

110. ענ"א (מחוזי י-ם) 47891-11-16 **פלונית (קטינה) נ' עו"ס חוק נוער בית שמש** (פורסם בנבו, 22.11.2016). הקטינה יוצגה על ידי עו"ד מלי קסלסי ממערך הייצוג החיצוני – מחוז ירושלים.

ערעור באמצעות הסיוע המשפטי לבית המשפט המחוזי, אשר קבע:

"בעיניי, תנאי זה הוא תנאי קרדינלי, שכן מדובר בחירות אדם. קטין, בכלל אדם הוא. לעניין זה, ראוי גם להזכיר את סעיף 13 לחוק, לפיו קטין שמלאו לו 15 שנים, אשר אינו מסכים לאשפוז בבית חולים, יהיה הקטין משיב, ויש לו זכות ייצוג על ידי עו"ד (מלאכה שעושה עו"ד קסלסלי במסירות רבה)".

ייצוג קטינים בבית המשפט העליון בהליך אימוץ

סיכון והזנחה מתמשכים מצדיקים הוצאה ממשמורת ההורים[111]

הסיוע המשפטי ייצג שני קטינים אשר עברו הזנחה מתמשכת בבית הוריהם. בית המשפט העליון נדרש לבקשת רשות ערעור שהגישו הורי הקטינים על ההחלטה להוציא את הקטינים ממשמורתם. לתגובת האפוטרופא לדין שייצגה את הקטינים מטעם הסיוע המשפטי, צורפה סקירה אקדמית מחקרית בנושא הזנחת ילדים. על יסוד סקירה זו טענה האפוטרופא כי הזנחה היא גורם סיכון ראשון במעלה בשל היותה בעלת אופי מצטבר. בית המשפט העליון אימץ את עמדת האפוטרופא לדין במלואה כשהוא קובע: **"אין באהבה זו די. הסיכון וההזנחה המתמשכים מהם סבלו ועדיין סובלים הקטינים כשהם במשמורת הוריהם וכן החסכים והפערים הרבים בהתפתחותם, מביאים למסקנה כי אין מנוס שטובתם של הקטינים הינה בהוצאתם ממשמורת הוריהם".**

ייצוג לקטין שפנה עצמאית לסיוע בבקשה לביטול צו עיכוב יציאה

ביהמ"ש קבע כי לקטין עומדת הזכות לחופש תנועה, וזוהי אף טובתו לנסוע לחו"ל עם חבריו למרות התנגדות האב:[112]

קטין בן 17.5 פנה עצמאית לקבלת סיוע משפטי בבקשה לביטול צו עיכוב יציאה מהארץ שהיה תלוי ועומד נגדו. הצו ניתן במסגרת הליך הגירושין שניהלו הוריו עשר שנים קודם לכן. הצו הוצא על ידי האם נוכח קיומה של אזרחות זרה לאב. הנער ביקש לבטל את צו עיכוב היציאה על מנת שיוכל לנסוע עם חבריו לחופשה קצרה בחו"ל. אמו של הקטין הסכימה לביטול הצו, אולם אביו התנגד לנסיעה, וסירב לבטל את הצו. בית המשפט ביטל את צו עיכוב היציאה והתיר את נסיעת הקטין לחו"ל, תוך שהוא קובע כי לקטין עומדת הזכות לחופש תנועה וזוהי אף טובתו בנסיבות העניין.

---

111. רע"א 8081/17 **פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים פרדס חנה** (פורסם בנבו, 8.11.2017), הקטינים יוצגו ע"י עו"ד אפרת ונקרט ממערך הייצוג החיצוני- מחוז חיפה.

112. תמ"ש 62310/03 **פלוני (קטין) נ' פלוני** (פורסם בנבו, התקבל ביום 18.8.2017) הקטין יוצג ע"י עו"ד נטע ברק ממערך הייצוג הפנימי- מחוז ת"א.

4.3.3 פעילות הסיוע המשפטי לשיפור איכות הייצוג והשירות לקטינים

הכשרת תעודה לעורכי דין לילדים ובני נוער מטעם הסיוע המשפטי ומכון "חרוב":

במרץ 2016 השיק הסיוע המשפטי יחד עם מכון "חרוב" הכשרה ראשונה מסוגה בישראל לעורכי דין לילדים ובני נוער – "עו"ד משלי". מטרת הקורס הייתה להעניק לעורכי הדין המייצגים קטינים מטעם הסיוע המשפטי כלים מקצועיים הנדרשים לייצוג משפטי מקצועי ומותאם לילדים ובני נוער באמצעות הכשרה ייעודית, מקיפה ומולטי-דיסציפלינרית.

כנס בינלאומי – "עו"ד משלי" – עורכי דין לילדים ובני נוער - בין ארה"ב לישראל:

בספטמבר 2016 קיים הסיוע המשפטי בשיתוף עם ג'וינט-אשלים, אוניברסיטת תל-אביב וד"ר תמר מורג, כנס ציבורי בנושא "עורכי דין לילדים- בין ארה"ב לישראל", בהשתתפות פרופ' דונלד דוקט מאוניברסיטת מישיגן בארה"ב.

קמפיין תקשורתי – "עו"ד משלי":

במהלך החודשים יולי-אוגוסט 2016 הוביל הסיוע המשפטי (בשיתוף דוברות משרד המשפטים) קמפיין ברשתות החברתיות ובאמצעי התקשורת האלקטרונית השונים. מטרת הקמפיין הייתה להעלות את המודעות בקרב ילדים ובני נוער – בעיקר ילדים בסיכון וחסרי עורף משפחתי – לזכויותיהם בתחומי המשפט האזרחי השונים ולזכותם לקבל שירותי מידע, ייעוץ וייצוג משפטי מותאמים ונגישים לילדים מטעם מערך ייצוג קטינים בסיוע המשפטי. בעקבות הקמפיין, בין החודשים אוגוסט לאוקטובר 2016 התקבלו כ-70 פניות מילדים ובני נוער.

גיבוש מערך יועצים טיפוליים להתייעצות בתיקים מורכבים:

בשנים האחרונות התגבשה בעולם ההכרה כי יש להעניק לקטינים ייצוג משפטי רב-תחומי, אשר משלב יועץ טיפולי המסייע לעורך הדין המייצג ילדים ובני נוער בעבודתו. בשנת 2017 החל מיזם משותף בין הסיוע המשפטי במשרד המשפטים לבין הג'וינט, שמטרתו – לבחון הטמעתם של יועצים טיפוליים במסגרת מערך ייצוג קטינים בסיוע המשפטי – "עו"ד משלי". הוחלט על פרויקט פיילוט לשלוש שנים. בדצמבר 2017 גובש המאגר הראשוני של יועצים טיפוליים אשר יעבוד בשיתוף פעולה עם עורכי הדין המייצגים קטינים מטעם הסיוע המשפטי.

טיוב הטיפול בתיקים בהם מתקיימת תופעת "ניכור הורי" ושותפות בניסיון לקדם פתרונות מערכתיים בתחום:

בשנת 2017 חלה עלייה משמעותית במינוי עורכי דין מייצגים לקטינים בתיקי משפחה בהם עלה חשש כי הקטין עובר ניכור הורי. מערך ייצוג קטינים הפנה משאבים מיוחדים לחקר והעמקה בתחום לצורך גיבוש קווים מנחים מותאמים לאופן הטיפול בתיקים אלה.

מעורבות בהליכי חקיקה לקידום זכות ייצוג לקטינים:

מערך ייצוג קטינים הוא חלק מצוות בינמשרדי העוסק בקידום תיקון לחוק הנוער (טיפול והשגחה) התש"ך 1960, כך שזכויות הייצוג של קטינים בהליכים לפי החוק יעוגנו בחקיקה, תוך התאמה מיטבית של הייצוג לצרכי הקטין, גילו, טובתו ורצונו.

4.3.4 ייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות – תיקון 20 לחוק הסיוע המשפטי

ביום 3.8.2017 נכנס לתוקפו תיקון מס' 20 לחוק הסיוע המשפטי המעניק זכות לסיוע משפטי לנפגעי עבירות מין חמורות (אינוס, מעשה סדום, בעילה אסורה בהסכמה ועבירת מין במשפחה או בידי אחראי על קטין או חסר ישע).

הסיוע ניתן ללא תלות במבחני הזכאות הכלכלית או הסיכוי המשפטי ממועד הגשת כתב אישום, והוא כולל ליווי לקבלת ייעוץ וסיוע במימוש זכויות בהליך הפלילי וכן בהליך המנהלי הנוגע למימוש זכויותיו של נפגע העבירה.

לשם התאמת הייצוג נבחרו בקפידה עורכי דין מתוך מערך ייצוג הקטינים, "עו"ד משלי", וגויסו עורכי דין נבחרים בעלי ניסיון פלילי בייצוג קטינים. כל עורכי הדין עברו הכשרה ייעודית לשם הבנת עולמם של קטינים נפגעי עבירה והזכויות המוקנות להם על פי חוק.

ההכשרה נבנתה בשיתוף עם המועצה לשלום הילד, מכון "חרוב" ומשרד המשפטים לשם הענקת כלים תיאורטיים ויישומיים הנחוצים ליישום מקצועי תוך הבנת עולמם של קטינים נפגעי עבירה.

בשנת 2017 ניתן ייצוג ל-12 קטינים נפגעי עבירות מין.

4.4 ייצוג הורים בהליכי אימוץ

4.4.1 הייצוג בתיקי אימוץ

בשנת 2016 נפתחו 131 תיקי ייצוג הורים בהליכי אימוץ, ובשנת 2017 נפתחו 125 תיקים בנושא זה.

בשנת 2010 נחקק תיקון מס' 8 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א – 1981 (להלן: "**חוק האימוץ**"). במסגרת התיקון הוסמך הסיוע המשפטי להעניק ייצוג להורים ביולוגיים שילדם מועמד לאימוץ. בערכאה הראשונה ניתן הייצוג ללא בדיקת זכאות כלכלית או סיכוי משפטי כנדרש בחוק, ובהליכי ערעור - בכפוף למבחן הסיכוי המשפטי בלבד. ככלל בתיקים אלה הייצוג ניתן להורה הביולוגי בהגנה בפני בקשה להכריז על קטין כבר אימוץ או בערעור על פסק דין זה.
נוסף לכך מעניק הסיוע המשפטי, לאחר בחינת הזכאות הכלכלית של המבקשים, ייצוג לקרובים בהליך אימוץ קטין על ידם, ואימוץ מאומץ בגיר - למשל בבקשה לפתיחת תיק אימוץ.

תיקי אימוץ ניצבים בלב ליבם של "דיני הנפשות" של תחום המעמד האישי, ואף משולים לעתים להליכים פליליים. זאת נוכח ההשלכות מרחיקות הלכת של התערבות הריבון בתא המשפחתי ובאוטונומיה ההורית, ולאור הפוטנציאל הרב הטמון בהליכים אלו לפגיעה בזכויות אדם בסיסיות של הקטין, של הוריו, של אחיו ושל משפחתו המורחבת.

פוטנציאל פגיעה זה מקבל משנה תוקף נוכח פערי הכוחות המובהקים והמובנים בתוך הליך האימוץ. המדינה באמצעות שירותי הרווחה, היא היוזמת הבלעדית של הליכי האימוץ ומנהלת את ההליך לכל אורכו, ומנגד ניצב ההורה – לעולם בעמדת פתיחה חלשה יותר. זאת ועוד, מחקרים מצביעים על כך כי על פי רוב מתאפיינים ההורים הביולוגיים ברמה סוציו- אקונומית נמוכה, וסובלים ממוחלשות ומהדרה חברתית, תרבותית, כלכלית ולעיתים אף שפתית.[113] נתונים אלו מעצימים את פערי הכוחות המובנים בהליך מלכתחילה.

הסיוע המשפטי להורה בתיק אימוץ נועד לשמור על זכויותיו הבסיסיות של ההורה בהליך: להבטיח את תקינות ההליך המשפטי כלפיו, לממש את זכות הנגישות לצדק של ההורה ואת זכותו כי יישמע קולו. בקיומם של כל אלו יש כדי לשפר את מאזן הכוחות בין שני הצדדים להליך, ולפעול להשוואת שני צדי המאזניים. הייצוג שמעניק הסיוע המשפטי להורים בתיקי אימוץ מטביע את חותמו בשטח, מביא לשינוי בשיח המשפטי בהליכי אימוץ, ומוביל להקפדה רבה יותר על זכויותיהם של הצדדים בהליך המתנהל בבית המשפט.

מאז נכנס התיקון לחוק האימוץ לתוקף מופנים מרבית תיקי האימוץ שנפתחים בבתי המשפט לענייני משפחה אל הסיוע המשפטי. רובם המוחלט של התיקים שנפתחים בסיוע המשפטי בנושא זה עוסקים במתן הגנה להורים בפני בקשה להכריז על ילדם הקטין כבר אימוץ.

113. טל חסין **אמא טובה, אמא רעה, הוצאת קטינים ממשמורת הוריהם מכוח ס' 2(2) ו-2(6) לחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960** (עבודת גמר, אוניברסיטת תל אביב – הפקולטה למשפטים, 2011) (להלן: "**אמא טובה, אמא רעה**").
www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/05/hit4044app-Hassin.pdf

הליכים לדוגמא שניהל הסיוע המשפטי בשנים 2016-2017:

אימוץ פתוח מול אימוץ סגור- הגיעה העת לבחינה מחודשת של המודל הקיים:[114]

באותו מקרה הסכימה האם למסור לאימוץ את בנה הקטין יליד שנת 2012, ועיקר הדיון עסק במחלוקת בין הצדדים לעניין אופי האימוץ. בית המשפט קבע כי הגיעה העת לבחינה מחודשת של המודל הקיים, כך שלא תינתן מראש עדיפות לאימוץ סגור על פני האימוץ הפתוח, וכל מקרה ייבחן לגופו ולפי נסיבותיו. בית המשפט הפנה בעניין זה קריאה למחוקק לבחון מחדש את התאמת המודל הקיים בהליכי אימוץ למציאות העכשווית.

העברת קטין למשפחת אומנה עם כוונת אימוץ עוד בטרם הוגשה בקשה להכריז עליו כבר-אימוץ היא רתימת העגלה לפני הסוסים ופגיעה בזכות ההורים:[115]

בתיק זה הוגשה בקשה להעברת קטין בן 11 חודשים, הסובל מבעיה רפואית, ואשר הוצא לאחר לידתו למשפחת קלט חירום, למשפחת אומנה עם כוונת אימוץ. הבקשה הוגשה עוד קודם לפתיחת ההליך להכרזה על הקטין כבר אימוץ. הבקשה נדחתה ונקבע כי "נקיטה בצעד חריג זה צריכה להיעשות בזהירות ובריסון, במקרים חריגים מאד, בהם ברור ברמה גבוהה של וודאות, כי אי העברת הקטין למשפחת אומנה המיועדת לאמצו, אם יוכרז כבר אימוץ, תגרום לו נזק. אם לא כן, נמצא עצמנו שבים ורותמים את העגלה לפני הסוסים, דבר העלול לרוקן את החוק מתוכן...". עוד נקבע כי מצבו הרפואי של הקטין אינו מקים עילה להעברתו למשפחת אומנה עם כוונת אימוץ. לבסוף, התייחס בית המשפט לזכות ההורים הביולוגים להליך הוגן, באומרו: "מובן, כי השאיפה היא למינימום מעברים בין המקומות בהם שוהה הקטין. עם זאת, כאשר מול שאיפה זו ניצב האינטרס של שמירה על זכויות ההורים הביולוגים, ובהן הזכות כי יינתן להם יומם בביהמ"ש עת נדרש הוא להכריע בעניין הרה גורל, יש לאזן בשום שכל וברגישות המתחייבת בין אינטרסים אלו, תוך היצמדות ללשון החוק ולתכליתו".

4.4.2 אופן הטיפול בתיקי אימוץ בסיוע המשפטי

הבטחת סודיות מוגברת:

תיקי אימוץ מצויים בדרגת החיסיון הגבוהה ביותר הקיימת מפאת רגישות המידע ותוכנו. בהתאם, הסיוע המשפטי גיבש נהלי עבודה המבטיחים שמירה על סודיות וחיסיון התיקים.

הקמת פורום ארצי וגיבוש נהלי עבודה מחייבים:

הסיוע המשפטי הקים פורום של ממוני תחום אימוץ מכלל המחוזות לצורך הבטחת טיב הטיפול ואיכות הייצוג בתיקי אימוץ. כמו כן גובשו נהלי עבודה ארציים לטיפול בתיקים המחייבים את כל עורכי הדין מהצוות הפנימי וממערך הייצוג החיצוני.

גיבוש מערך ייצוג נפרד:

במסגרת נהלי העבודה הוחלט על עריכת הפרדה בין מערך עורכי הדין המייצגים הורים בתיקי אימוץ לבין מערך עורכי הדין המייצגים את הקטינים בתיקים אלה. הפרדת מערכי הייצוג הסתיימה בשנת 2017. בד בבד הוחל בהקמת מערך נפרד ועצמאי של עורכי דין המייצגים הורים בתיקי אימוץ בהתאם לצרכי המחוזות, ובדגש על פריסה גיאוגרפית ושפתית, לצורך הנגשת השירות ללקוחות.

הנחיה והכוונה מקצועית:

הסיוע המשפטי שם דגש על העמקת הידע וההתמקצעות של מערך המייצגים בתחום האימוץ. זאת, בין השאר באמצעות הכשרות מקצועיות ארציות ומחוזיות, הפצת פסיקה באופן תדיר, סיעור מוחות בפורום המקצועי ובמפגשים עם עורכי הדין המייצגים ועוד.

---

114. אמ"ץ (משפחה ב"ש) 49/15 ב"כ **היועץ המשפטי לממשלה נ' אלמונית** (פורסם בנבו, 11.8.2016). האם יוצגה ע"י עו"ד אלה שיינפלד, ממערך הייצוג החיצוני – מחוז דרום.

115. אימוץ (משפחה ק"ג) 1/16 **היועץ המשפטי לממשלה נ' פלונית** (פורסם בנבו, 7.4.2016). האם יוצגה ע"י עו"ד רותם גליקסברג והאב יוצג ע"י עורך הדין אלה שיינפלד, ממערך הייצוג החיצוני – מחוז דרום.

תכנית הכשרה "מנוער לאימוץ":

בשנת 2017 ערך הסיוע המשפטי תכנית הכשרה ארצית שנתית למערך העוסקים בייצוג הורים בתחום האימוץ. תכנית ייחודית זו העניקה הכשרת עומק מקיפה והתמקדה במגוון סוגיות הליבה המתעוררות בהליכים על פי חוק אימוץ ילדים ובאופן הייצוג בתיקים אלו. התכנית שילבה תכנים מהתחום המשפטי יחד עם תכנים טיפולים מקצועיים.

הנגשת השירות להורים בתיקי אימוץ:

לנוכח הקשיים השונים אותם חווה אוכלוסיית ההורים בתיקי אימוץ, פועל הסיוע המשפטי להנגיש להורים את שירותיו בדרכים שונות. כך למשל הסיוע המשפטי מבצע ראיונות טלפוניים עם חלק מההורים במקום מפגשים פרונטאליים. במקרים חריגים לקראת דיונים בהולים, מעניק הסיוע המשפטי ייצוג משפטי עוד בטרם התקיים ראיון, ועל בסיס המסמכים שהתקבלו בתיק במישרין מגורמי הטיפול או מבתי המשפט.

ממשקי עבודה:

הסיוע המשפטי מקיים קשרי עבודה ושיתופי פעולה עם גורמים שונים לקידום זכויותיה של אוכלוסיית ההורים בתיקי אימוץ. זאת, בין היתר עם בתי המשפט, גורמי הרווחה, השירות למען הילד, הקליניקה לאנשים עם מוגבלויות באוניברסיטת בר אילן, הסנגוריה הציבורית, המקלט לקורבנות סחר, משרד הביטחון ועוד.

4.5 ייצוג הורים בהליכי חוק הנוער

בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 663 תיקי ייצוג הורים בהליכים לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960 (להלן: "חוק הנוער"). בשנת 2017 הייתה עלייה במספר התיקים ונפתחו 933 תיקים.

בתיקים מכוח חוק הנוער מעניק הסיוע המשפטי ייצוג לא רק לקטין כנזכר לעיל בפרק על ייצוג קטינים, אלא גם ובנפרד, להוריו. להבדיל מהייצוג בתיקי אימוץ שאינו דורש מההורה לעמוד במבחן זכאות כלכלית, הייצוג בתיקי נוער ניתן רק להורים שנמצאו זכאים לו מבחינה כלכלית.[116]

חשיבות הסיוע המשפטי להורים בתיקים אלו גדולה, שכן לרוב מדובר בהורים המשתייכים לקבוצות מוחלשות, ואשר מצויים על פי רוב במצוקה גדולה כאשר המדינה מנסה להתערב בתוך התא המשפחתי שלהם בשם טובת הקטין. גם בתי המשפט לנוער וגם גופי הרווחה מכירים בחשיבות של ייצוג ההורים בהליכים אלו, ובהתאם למודל שיתוף הפעולה שהתווה הסיוע המשפטי מול שופטי בתי המשפט לנוער ומול גורמי הרווחה, החל משנת 2016 מפנים האחרונים הורים בהליכי נזקקות לסיוע המשפטי לבחינת זכאותם לקבלת ייצוג.

בדומה לתיקי אימוץ, גם בהליכי נוער הפריד הסיוע המשפטי את מערך ייצוג ההורים ממערך ייצוג הקטינים, תוך שימת דגש על התמקצעות והכשרת עורכי הדין בתחום.

בין תיקי ייצוג ההורים שניהל הסיוע המשפטי בשנים 2016-2017 יצוינו התיקים הבאים:

שירותי הרווחה מחויבים לסייע להורים המתקשים בטיפול בקטין, ולתת להם הזדמנות להשתפר, ואל להם לפעול להוצאת הילד ממשמורת ההורים בטרם עשו כן:[117]

בית המשפט המחוזי, קבע כי הוצאת הקטין ממשמורת היא בבחינת "היוצא מן הכלל", ותבוצע רק לאחר שנבדקו ומוצו כל חלופות הטיפול האחרות. הכלל הוא "**שטובת הילד לגדול בחיק משפחתו הביולוגית...**", ועל שירותי הרווחה לסייע להורים המתקשים בכך גם באמצעות מתן סיוע חריג (בהתאם לנסיבות), ולא לבחור בדרך הקלה של הוצאה ממשמורת ההורים. בית המשפט קבע כי שירותי הרווחה מחויבים לבנות תכנית טיפולית תוך "**תפירת**

116. כיום תלויה ועומדת הצעת חוק מיום 13.11.17 להסדרת ייצוג להורים ולקטינים בהליכי נוער אזרחיים ללא בדיקת זכאות כלכלית, הצעת חוק מינוי ייצוג משפטי לקטין (תיקוני חקיקה), התשע"ח-2017 (פ/20/4715). http://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=lawsuggestionssearch&lawitemid=2020214 (נצפה לאחרונה ביום 5.2.2018).

117 ענ"א (מחוזי ת"א) 17976-09-16 **פלונית נ' מחלקה לשירותים חברתיים איילון ואח'** (פורסם בנבו, 5.10.2016). האם יוצגה על ידי עו"ד זהבה סנדרס ממערך הייצוג החיצוני – מחוז תל אביב

החליפה המתאימה" להורה הספציפי, ולא להשית משימה זו על ההורה עצמו בלבד. בית המשפט הבהיר כי לא ניתן לצפות מהורה לגבש תכנית טיפולית בעצמו, מבלי שיקבל ליווי אמיתי ועזרה משירותי הרווחה – אשר הם המחזיקים הבלעדיים של המידע בדבר החלופות הטיפוליות והחריגות שביכולתם לתת. בית המשפט הוסיף וקבע, כי המידע המצוי בידי שירותי הרווחה באשר לתוכניות הטיפול האפשריות לרבות החריגות – ראוי שיהיה שקוף ומונגש לציבור הרחב, ולכל הפחות נגיש לסיוע המשפטי ולעורכי הדין העוסקים בתחום.

קטין בן שש יוחזר למשמורתו של אביו המוסלמי ממשפחת האמנה היהודית חרדית:[118]

הסיוע המשפטי יצג אב מוסלמי לפעוט בן שלוש, שאמו היהודיה סובלת מהפרעות שתייה. הפעוט הוצא ממשמורת שני הוריו והועבר למשפחת אומנה יהודית חרדית. האב פעל להחזרת ילדו ושיתף פעולה עם שירותי הרווחה, שמצדם הכירו בטעותם ותמכו בהשבת הקטין לאביו. בית המשפט קבע, כי הקטין שהיה בן שש (במועד מתן פסק הדין) יוחזר למשמורת האב. נקבע כי להורה הביולוגי זכות טבעית לגדל את ילדו. נקבע כי ניתוק הקטין מהורהו, גם כאשר מדובר בהורה יחיד, ייעשה רק בלית ברירה. עוד התייחס בית המשפט לקיומו של קונפליקט מתמשך בין משפחת האומנה לבין האב, נוכח הפער העצום בין אורח חייה של משפחת האומנה, שהינה משפחה יהודית חרדית, לבין אורח חייו של האב המוסלמי.

שאלת המסוגלות ההורית אינה נדרשת לצורך בחינת מפגשים בין האב לבנו:[119]

הסיוע המשפטי הגיש לבית המשפט המחוזי בחיפה ערעור על החלטת ביהמ"ש לנוער בחיפה שקבע כי לא יתקיימו הסדרי ראיה בין המערער לבנו הקטין אלא אם יעבור האב בדיקת מסוגלות הורית. בפסק דינו קבע בית המשפט כי שאלת המסוגלות ההורית אינה נדרשת לצורך בחינת מפגשים בין האב לבין הקטין, ומדובר בתנאי שאינו מידתי ואינו הכרחי לטובת הקטין. מכלול הנסיבות ותכלית חוק הנוער מצדיקים נקיטת אמצעי מתון יותר ומדויק יותר לבחינת טובת הקטין בקיום המפגשים בינו לבין אביו והוא בדרך של קיום המפגשים במרכז קשר.

"קטין נזקק" לא יוצא מרשות האב למרות שאינו משתף פעולה עם שירותי הרווחה. התנאי החשוב הוא תפקודו הסביר כהורה, ויש להתחשב באי האמון שהוא חש כלפי הרשויות בשל ניסיון העבר:[120]

במקרה זה הוכרז בנם הקטין של הצדדים כ"קטין נזקק" ובהסכמת הוריו נקבעו דרכי הטיפול בו, תוך שהוסכם שישאר במשמורת הוריו. חרף הסכמת ההורים לדרכי הטיפול, האב לא שיתף פעולה עם שירותי הרווחה ולפיכך הגישו שירותי הרווחה בקשה לשינוי דרכי הטיפול, ולהוצאת הקטין ממשמורת הוריו.

בעת הדיון טענה באת כוח האב מטעם הסיוע המשפטי כי עקב עברו המורכב של האב, אין לו אמון בגורמי הרווחה ולפיכך הוא מתקשה בשיתוף פעולה עמם. לאחר שבית המשפט התוודע לעברו של האב ולחרדתו מהתערבות של שירותי הרווחה, נקבע שחוסר שיתוף הפעולה הנטען אינו מהווה שיקול מכריע במקרה זה. עוד נקבע כי האב משמש כהורה המתפקד בצורה סבירה וראויה לקטין. לפיכך, נעתר בית המשפט להצעת באת כוח האב: בית המשפט הורה על השארת הקטין במשמורת הוריו, ומינה קרובה של המשפחה כ"ידידת בית המשפט" לקטין, אשר תשמש גם כיועצת להורים באשר לגידול הקטין, וגם כגורם מתווך בין ההורים לבין שירותי הרווחה.

---

118. ענ"א (מחוזי ב"ש) 58924-12-15 **הקטין נ.א נ' לשכת רווחה אשקלון** (מאגר נבו, 15.2.2016). האב יוצג על ידי עו"ד ליטל קוזקוב ממערך הייצוג החיצוני מחוז דרום.

119. ענ"א 32887-06-17 (מחוזי חיפה) **הקטינה ר' והקטין א' נ' המחלקה לשירותים חברתיים** - חיפה (מאגר נבו, 3.8.17). בערעור ייצגה עו"ד מיכל שוויקה ממערך הייצוג החיצוני מחוז חיפה.

120. תנ"ז (נוער רחובות) 44507-11-16 **מחלקה לשירותים חברתיים נ' פלונית ואח'** (הותר לפרסום ללא פרטים מזהים), שני ההורים יוצגו ע"י עו"ד יאנה קסלר גולד ממערך הייצוג החיצוני מחוז מרכז.

4.6 ייצוג זקנים וכשרות משפטית

4.6.1 א. תחום הכשרות המשפטית

במהלך שנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 1,900 תיקים בתחום הכשרות המשפטית. עליה של כ-600 תיקים לעומת שנת 2015. מגמת העלייה נמשכה גם ב-2017, שבה נפתחו 2395 תיקים.

מערך המייצגים בתחום הכשרות המשפטית ובתחום ייצוג זקנים הוקם בסיוע המשפטי בחודש אוקטובר 2015. מערך זה נותן מענה להחלטת הממשלה משנת 2015 הקוראת להיערכות משרדי הממשלה להזדקנות המואצת של האוכלוסייה, ויש בו כדי ליישם גם את האמנה הבינלאומית לזכויות אנשים עם מוגבלויות (CRPD), המחייבת התאמות והשתתפות של אנשים עם מוגבלויות בהליכים המשפטיים בעניינם.

המערך המקצועי נרתם לקדם ולפתח זכויות של אנשים זקנים ואנשים עם מוגבלות, וכן להטמיע תפיסה חדשה בחברה ובמשפט לגבי תחום זה. המערך המקצועי שם לו למטרה להגביר את השתתפותם של אנשים עם מוגבלות ואנשים זקנים בהליכים המשפטיים בעניינם ובכל הקשור לקביעת גורלם באופן מותאם, והכל תוך יצירת המסגרת והכלים הנחוצים לייצוגם המיטבי.

בתחום הכשרות המשפטית עורכי הדין מטעם הסיוע המשפטי פועלים יחד עם הלקוחות לאיתור וליצירת פתרונות, כגון: דיור בקהילה לעומת דיור מוסדי, התנגדות לכפיית טיפולים רפואיים, מניעת ניצול באמצעות צווים לבנקים לעניין ניהול החשבון, ועוד. מערך עורכי הדין פועל ליצירת שינוי רחב במנגנונים שהשתרשו, בפרוצדורות מיושנות ובדפוסים שכיחים של הדרה של קבוצות אלה מההליך המשפטי בעניינם, תוך ניפוץ סטיגמות וניעור דעות קדומות.

הסיוע המשפטי העמיד מערך מייצגים ייחודי ללקוחות בהליכים אלה, באופן שמאפשר מינוי עורך דין מייצג בהליך, תוך הענקת ייצוג מותאם ללקוח, גם באמצעות מפגש עמו בביתו, בבית אבות או בהוסטל.
עורך הדין פוגש בלקוח בסביבתו, מתוודע למעגלי התמיכה שלו ולמרחבי חייו, ופועל יחד עמו לייצוגו המיטבי בהליך ולשמירת זכויותיו ורצונותיו.

הייצוג המשפטי נועד "לתפור חליפה משפטית" לאדם יחד עמו ולסייע בהשמעת רצון הלקוח בבית המשפט באופן המיטבי, בדיון מכבד ומותאם.

4.6.1 ב. תחום ייצוג הזקנים

ייצוג זקנים נוגע מטבעו לכל היבטי המשפטי האזרחי, ולכן הושם דגש בסיוע המשפטי על מספר נושאים מרכזיים, וביניהם: הזכות לדיור בקהילה בעת זקנה וההתאמות הנחוצות; שמירה ומיצוי זכויות בבתי אבות; ייצוג מותאם במצבים של הזנחה ויצירת מנגנונים למניעה של ניצול; זכויות בביטוח סיעודי; זיהוי קבוצות מוחלשות בתוך קבוצת הזקנים; הסכמה והתנגדות לטיפולים רפואיים וסוגיות של איכות סוף החיים.

במהלך שנת 2016 פעל הסיוע המשפטי לקידום תיקון מס' 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962 (להלן: "**תיקון 18**") להרחבתו ולהכנסת מנגנונים חלופיים למנגנון האפוטרופסות באמצעותו. במרץ 2016 אושר התיקון לחוק, ובמסגרתו הוספו חלופות לאפוטרופסות המאפשרות לאדם להיות שותף בקביעת גורלו, וזאת במסגרת המנגנון של "קבלת החלטות נתמכת".
נוסף לאמור, לפי סעיף 68א לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, רשאי בית המשפט למנות עורך דין מייצג לפי חוק הסיוע המשפטי לאדם המתנגד לטיפול רפואי מהותי שמבקשות רשויות הבריאות לבצע בו, וכן מתנגד למינוי אפוטרופוס לשם כפיית הטיפול. המטרה בהקשר זה היא למצות זכויות של אנשים עם מוגבלויות ואנשים זקנים, לאפשר להם לסיים את חייהם כרצונם, לשמור על איכות חייהם – כמו גם על איכות סוף חייהם, ולהימנע מקבלה מהירה של החלטות בסוגיות רפואיות עבורם. בין היתר, הוספו לחוק, גם זאת לפי הצעה של הסיוע המשפטי בדיוני ועדת חוקה, קריטריונים לאישור פרוצדורה רפואית מהותית באדם שמונה לו אפוטרופוס או שניתן למנות לו אפוטרופוס. דרישה זאת מחייבת את מי שמבקש לכפות טיפול רפואי במסגרת הליך משפטי להתייחס להיבטים נוספים מלבד זה הרפואי, כמו רצונו של האדם כפי שהוא מבקש ומביע אותו, ואיכות חייו לאחר הטיפול שמבקשים לכפות.

4.6.2 הישגים משפטיים בתחום הכשרות המשפטית בשנים 2016-2017

מינוי תומך בקבלת החלטות כחלופה לאפוטרופסות

עד תיקון 18 שהתקבל בחודש מרץ 2016, נהגה פרקטיקה קבועה של מינוי גורף ללא הגבלת זמן של אפוטרופוס לכל תחומי חייו של אדם שנקלע לקושי בניהול ענייניו. זאת על סמך בקשה בלבד לרוב ללא דיון, ומבלי שהאדם נשמע על-ידי בית המשפט. מחקרים מראים שב- 95% מההליכים המשפטיים ניתן מינוי קבוע ומלא לאפוטרופוס על סמך חוות דעת רפואית שצירף מבקש הבקשה (בן המשפחה או משרד הרווחה), מתוך הנחה ש"**לא ניתן לברר את דעתו של האדם**", שהוא לרוב זקן או עם מוגבלות.[121] בהליכים שמנהל הסיוע המשפטי, עורכי הדין המייצגים מטעמו את האדם, מוכיחים כי בפועל גם כשקיימים קושי או ירידה ביכולות, עדיין ניתן לברר את רצונותיו והעדפותיו של האדם, ולנסות לאתר חלופות מידתיות אחרות, ולא להסתפק במינוי אפוטרופוס קבוע בעל זכויות אבסולוטיות על גורלו של האדם.

מאז תיקון 18 ניתנו בייצוג הסיוע המשפטי כארבעים **החלטות למינוי תומכים בקבלת החלטות ברחבי הארץ**, וכן בוטלו במספר מקרים המינויים של האפוטרופוסים לטובת הסדרים מידתיים יותר, כמו הטלת הגבלות בחשבון על סכום משיכת הכספים החודשית ורישום הערות אזהרה על נכסים למניעת ניצול.

כך למשל:

מינוי תומך החלטות לבן 83 שהיה עד אז נתון לאפוטרופסות- ביהמ"ש קובע כי יש להקפיד על כבודם ורצונם של בני המשפחה הוותיקים:[122]

קיבל בית המשפט לענייני משפחה באשדוד את עמדת הסיוע המשפטי ונתן החלטה תקדימית ברוח תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית. בהתאם להחלטה מונה תומך בקבלת החלטות לאדם בן 83 אשר לפני כן היה נתון לאפוטרופסות, זאת למרות התנגדות גורמי הרווחה. לאחר שבית המשפט הקשיב לרצונו של אותו אדם להיות שותף להחלטות בענייניו, קבע, כי אחיינו ישמש תומך החלטות. זאת תוך הגדרת פעולות קבועות שעל האחיין לבצע על פי רצונו. בית המשפט סיים את פסק דינו בקביעה כי "**היום, יום הזיכרון וערב יום העצמאות, מחויבים אנו לשמור על עצמאותו ורצונו של כל אחד מאתנו, גם בבואנו להגן עליו. ראוי לנו כחברה, כי נקפיד הקפדה יתירה בכבודם וברצונם של בני המשפחה הוותיקים, אשר היו שותפים להקמת המדינה בה זכינו לחיות**".

בתיק נוסף נקבע: הסיוע המשפטי הוא שלוח הגנה לאנשים עם מוגבלויות ומביא את רוח תיקון 18 לביהמ"ש:[123]

לאחר שבית המשפט הקשיב לרצונותיו של האדם, הוא הורה על מינוי תומך בקבלת החלטות, וסיכם את הדברים במלים: "**נושאי הלפיד והדגל – הלשכה לסיוע משפטי, וכל הפועלים מטעמם, כשלוחים של הגנה לאנשים עם מוגבלויות, עושים במלאכה, ומביאים את רוח התיקון לאולם בית המשפט**".

ביטול אפוטרופסות של אישה בניגוד לעמדת משרד הרווחה

ביהמ"ש קבע כי מוזרות כשלעצמה, פיגור גבולי או ליקוי בשיפוט חברתי- אינם עילה לכפיית אפוטרופוס על האדם:[124]

הלקוחה הייתה שנים תחת אפוטרופוס שמונה לבקשת רשויות הרווחה, זאת למרות התנהלותה העצמאית, עבודה סדירה ומגורים בקהילה. בעקבות ייצוגה על ידי הסיוע המשפטי בוטלה האפוטרופסות. בית המשפט קבע: "**מוזרות כשלעצמה, יכולת תבונתית גבולית או התנהגות הנובעת מכישורים קוגניטיביים כשאינה מגיעה לחוסר ישע, אינה מצדיקה מינוי אפוטרופוס....פיגור גבולי...ליקוי בשיפוט חברתי, נרקיסיזם ובוודאי אנטי סוציאליות, אינם עילה לכפיית אפוטרופוס. אלו הפרעות לא נעימות, הן מכבידות מאד על הסובבים, אך הן אינן מביאות להקלה על הסובבים על-ידי מינוי אפוטרופוס, לגורם הנתפס כמפריע.... הצו למינוי אפוטרופוס לתובעת בטל**".

121. דורון ישראל "גילנות בישראל ובאירופה: ממצאים ראשוניים מתוך הסקר החברתי האירופי (ESS)" **גרונטולוגיה** לח 3-2, 73-92 (תשע"א) 2011.

122. אפ' (משפחה אשדוד) 51663-01-16 **האיש נ' האחיין והיועץ המשפטי לממשלה** (משרד הרווחה) (פורסם בנבו, 11.5.2016). ייצוג של עו"ד מאיה חונגר ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ירושלים.

123. אפ' (משפחה קר') 23025-06-16 **חסוי נ' היועץ המשפטי לממשלה** – משרד הרווחה (לא פורסם). ייצוג של עו"ד רפי עמר ממערך הייצוג החיצוני - מחוז חיפה)

124. אפ' (משפחה ת"א) 53750-05-16 **פלונית נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל אביב** (לא פורסם, 15.11.2016). ייצוג של עו"ד מלי גלברט ממערך הייצוג החיצוני - מחוז תל אביב.

ביקור של בית המשפט בבית אבות והתרשמות מיכולת המבקש להביע דעה ורצון

בניגוד לעמדת שרותי הרווחה. ביהמ"ש קורא לחבריו השופטים לבצע ביקורות פתע במוסדות שבהם שוהים חסויים:[125]

סגן הנשיאה בבית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע ביקר אדם זקן בבית האבות והתרשם מיכולתו להביע את רצונו, כפי שנטען על ידי עורכת דינו מטעם הסיוע המשפטי - בניגוד לעמדת שירותי הרווחה. וזו קריאתו הנרגשת של בית המשפט בעקבות הביקור: "כשופט משפחה וכסגן נשיאה במחוז דרום, אני קורא לחבריי שופטי המשפחה במחוז לבצע ביקורות פתע במוסדות בהם שוהים חסויים, אשר ביחס אליהם ניתנו צווי מינוי. לו דעתי הייתה נשמעת, הייתי מבקש גם מיתר חברי שופטי המשפחה במחוזות האחרים לאמץ אמצעי זה לשמירת ולהגנה על חסויים. אכן העומס המוטל על שופטי המשפחה הינו רב. יחד עם זאת סבורני כי די בכך שכל שופט משפחה יערוך בין 3-4 ביקורי פתע בשנה כדי שהפיקוח יהא טוב יותר והדבר יביא "לשמירת עניינו של ...חסוי" כדרישת סעיף 68 (א) לחוק הכשרות. מטבע הדברים, ביקורי הפתע ועצם הידיעה על אמצעי זה, יגרמו לכל הגורמים הרלוונטיים לדריכות חיובית".

הזכות לבחור בדיור בקהילה בעת זיקנה

ביהמ"ש נפגש עם אישה בת 96 בביתה, וקבע שמכוח מצוות "כיבוד אב ואם" צריכה הוצאת קשיש מביתו לבית אבות בניגוד לרצונו - להיות האלטרנטיבה האחרונה:[126]

בתיק זה ייצג הסיוע המשפטי אישה ערירית בת 96 שביקשה להישאר בביתה ולא לעבור לבית אבות, וזאת בניגוד לבקשה שהגיש האפוטרופוס שמונה לה להוציאה בכפייה מביתה. בית המשפט קבע:

"לאחר פגישתי עם גב' אמה בביתה, ובשים לב לתגובתה עת העליתי בפניה את אפשרות הסידור החוץ ביתי, אבקש להוסיף כי הוצאת קשיש מביתו בניגוד לרצונו, נחווה על ידו כפעולה כוחנית ואלימה. ומשכך, הוצאת קשיש מביתו לבית אבות, בניגוד לרצונו, צריכה להיות האלטרנטיבה האחרונה, וחובה על בית המשפט בבחינת "כיבוד אב ואם" לבחון תחילה את כל החלופות הקיימות (ואף ליצור בעצמו חלופות) כדי להותירו בביתו ולכבד את רצונו" (ההדגשה במקור).

בסיום דבריו יצא בית המשפט בקריאה למחוקק ואמר:

"אכן וכדברי נעמי שמר ז"ל בשירה זוכה הגב' אמה ל"אנשים טובים באמצע הדרך", אך לדידי אין הם צריכים לבוא במקום המדינה, והיא זו אשר צריכה ליתן מענה חקיקתי הולם לאותם קשישים ערירים שיכולים להמשיך ולהתגורר בביתם בסיוע מטפל סעודי זר, קל וחומר עת מענה זה זול יותר מהמענה הניתן כיום וממומן על ידי המדינה - הוצאה לבית אבות" (ההדגשה במקור).

יצוין כי בהמשך לאמור, הסיוע המשפטי הגיש עתירה לבג"ץ בבקשה לתעל את הכספים שהמדינה משלמת לבתי אבות באמצעות משרד הבריאות למתן תמיכה סיעודית לזקן בביתו לפי בחירתו, כך שלא יאלץ לצאת מביתו לבית אבות על מנת לזכות בתמיכה כספית זו.[127] ברם, במסגרת הדיון בבג"ץ הוסכם על מחיקת העתירה נוכח העובדה שתלויה ועומדת הצעת חוק פרטית לעיגון זכויותיהם של זקנים ערירים להמשיך לגור בקהילה גם בסוף חייהם.

זקנה מופלגת אינה לכשעצמה עילה לאפוטרופסות -

ביהמ"ש קבע כי חוות דעת רפואית אינה מחייבת אותו, וכי מחלותיו של אדם אינן סיבה למינוי אפוטרופוס כשאינן פוגעות בתפקודו היומיומי:[128]

בתיק זה נפסק בניגוד לחוות דעת רפואית, כי האדם אינו זקוק לאפוטרופוס למרות מחלתו, וכך בדברי בית המשפט:

---

125. אפ' (משפחה ב"ש) 54825-11-16 **פלונית נ' אלמונית** (פורסם בנבו, 30.11.2016). ייצוג של עו"ד קלריס דביר ממערך הייצוג החיצוני - מחוז דרום.

126. אפ' (משפחה, ב"ש) 2200-08-17 **המרכז הישראלי לאפוטרופוסות – הקרן לטיפול בחסויים נ' היועץ המשפטי לממשלה** (מאגר נבו, 8.2.2018). בתיק ייצג עו"ד אלה שיינפלד ממערך הייצוג החיצוני מחוז דרום.

127. בג"ץ 8216/17 **פלונית נ' משרד הבריאות** (לא פורסם - העתירה הוגשה על ידי עו"ד אלה שיינפלד, עו"ד טל גיגי ועו"ד אריאל ממן כולם ממערך הייצוג החיצוני – מחוז דרום

128. אפ' (משפחה, נצ') 53400-07-17 **פלוני נ' אלמוני** (מאגר נבו, 22.10.2017). בתיק ייצג עו"ד ראמח עוואד ממערך הייצוג החיצוני של מחוז צפון.

"זקנה גם מופלגת, לכשעצמה אינה מחלה או מום. גם מחלות רקע שאינן פוגעות בתפקוד היומיומי, אינן צריכות להוות אינדיקציה לצורך במינוי אפוטרופוס. אף בדיקת מיני מנטל לכשעצמה עם ציון נמוך מ-25 לא מצדיקה בהכרח נקיטת הליך מסוג זה ולא כל שכן היענות לו בחיוב".

נוסף לכך, בית המשפט הביע ביקורת הן על המומחה הרפואי והן על הבן שגרר את אביו להליך מבייש ומיותר.

4.6.3 פעילות הסיוע המשפטי ליצירת התאמות בייצוג ולהנגשת השירות ללקוחות

4.6.3.1 ייצוג משפטי מותאם ומונגש ועריכת דין חברתית

"בפגישתי הראשונה עם הגב' XXXX ביקשתי מהצוות לשוחח אתה בפרטיות בחדרה, ואולם לא הצלחתי לשוחח עמה, ונוכחתי לדעת כי אינה מדברת. או אז מסרה לי מדריכת התעסוקה כי הגב' XXXX אמנם אינה מתקשרת באופן מילולי, אך ניתן לתקשר עמה ולברר את רצונה על ידי ג'סטות (מחוות) לוח תקשורת והצבעה על כרטיסיות מילים. מדריכת התעסוקה הנחתה אותי כיצד לתקשר עמה, ובסיועה בירררתי את רצונה של הגב' XXXX באמצעות לוח תקשורת, כרטיסיות "כן" ו"לא", וכרטיסיות מאולתרות שכתבתי עליהם את שמות הצדדים. במסגרת הביקור התרשמתי מהתשובות שהשיבה לשאלותיי, כי הגב' XXXX מביעה רצון ברור בנוגע לכלל הסוגיות המשפטיות בעניינה... יודגש כי כל אחת מהסוגיות התבררו על ידי במספר רב של שאלות, בגרסאות שונות. על כל השאלות השיבה הגב' XXXX בצורה עקבית באמצעות הצבעה על כרטיסיות מילים ואף ביצוע מחוות גוף להדגשת רצונה - כגון סיבוב כל הגוף כלפי המילה, אחיזתה בשתי ידיים במילה והרכנת הגוף והראש כלפיה".[129]

עורכי הדין מטעם הסיוע המשפטי פועלים על מנת לרתום את האדם להליך בעניינו באופן מותאם אליו, תוך מתן מידע על משמעויות והשלכות ההליך. הם מאתגרים את הטענה השכיחה על אדם עם מוגבלות כמי ש"אינו מסוגל" לכאורה, להביע דעה, או "אינו מסוגל", לכאורה, להשתתף בהליך המשפטי בעניינו, ופועלים לקידום מנגנונים חברתיים של סיוע ותמיכה לאדם בכלים משפטיים.

במסגרת הפעילות השוטפת ליישום החוק ולקידום זכויות של הלקוחות הזקנים והאנשים שמונה להם אפוטרופוס, מקיים הסיוע המשפטי קשר עם שירותי הרווחה והבריאות, עם בתי המשפט, עם ארגוני החברה האזרחית, עם שירותים סוציאליים בבתי חולים ועוד. עורכי הדין המייצגים עורכים ביקורים בבתי חולים, בתי אבות, דיור מוגן והוסטלים, על מנת להנגיש את ההליך המשפטי ללקוחות שמתקשים לפנות כדי לקבל סיוע משפטי, וכדי לאפשר את ייצוגם המיטבי.

4.6.3.2 פעילות ענפה בחברה ובקהילה המקצועית

במהלך שנת 2016 נעשתה פעילות ענפה בעומק המרחב החברתי של תחום ייצוג זקנים וכשרות משפטית. כך, בין היתר, נערך כנס גדול בתחומים אלה באוניברסיטת בר-אילן בשיתוף הפקולטה למשפטים בבר-אילן והקליניקות המשפטיות וכן בשיתוף אגף האפוטרופוס הכללי. כמו כן נערכו כנסים בתחום הזקנה ובסוגיות בכשרות משפטית ברחבי הארץ.

נוסף לאלה, התקיימו מפגשים בלשכות רווחה מקומיות ברחבי הארץ בשיתוף העובדים הסוציאליים, מפגשים בישיבות צוות בבתי חולים פסיכיאטריים ובבית החולים השיקומי "בית לוינשטיין", הרצאות בקבוצות תמיכה של בני משפחה של חולי אלצהיימר בכל הארץ, הרצאות לשופטים מכל בתי המשפט בארץ; כמו כן, מתקיימים שיתופי פעולה עם היחידות השונות במשרד המשפטים, ובכלל זה אגף האפוטרופוס הכללי, נציבות לשוויון זכויות של אנשים עם מוגבלויות; המוקד לאזרחים ותיקים של המשרד לשוויון חברתי; כן קיים שיתוף פעולה עם הנהלת בנק ישראל והפיקוח על הבנקים – לקידום הנחיות ונהלים במפגש עם לקוח שמתקשה בניהול ענייניו, ועוד.

4.6.4.3 נגישות ומשפט – יצירת "טופס פשוט"

בשיתוף עם המכון להנגשה קוגניטיבית של אקים, הוכן טופס בקשה לסיוע משפטי המותאם ומונגש לאנשים בעלי מוגבלות שכלית. במסגרת התהליך הוקמו שתי קבוצות מיקוד של עשרה אנשים עם מוגבלות שכלית, חלקם יודעים קרוא וכתוב ברמה בסיסית. בהתאם להערות חברי קבוצת המיקוד תוקן והותאם הטופס מתוך התייחסות

129. מתוך הודעת הסיוע המשפטי לבית המשפט בתיק ייצוג של אישה עם מוגבלות, באמצעות עורכת דין קרן זיו, ממערך הייצוג החיצוני - מחוז תל אביב.

לנקודות הקושי במילויו. במקביל הוכן גם טופס פשוט בשפה הערבית, אף הוא בשיתוף אקים, תוך שימוש בקבוצות מיקוד של אנשים עם מוגבלויות מהחברה הערבית.

4.7 נפגעי עבירות סחר בבני אדם והחזקה בתנאי עבדות

4.7.1 הייצוג בתיקים

בשנים האחרונות חלה עלייה מתמדת במספר הפניות לקבלת סיוע משפטי לפי עבירות הסחר והעבדות: בשנת 2014 היו 88 פניות, 132 בשנת 2015, בשנת 2016 171 פניות ובשנת 2017 - 202 פניות.

לפי התוספת הראשונה לחוק הסיוע המשפטי, ניתן סיוע וייצוג ללא בחינת זכאות כלכלית לנפגעי עבירות החזקה בתנאי עבדות (עבירה לפי סעיף 375א לחוק העונשין, התשל"ז-1977) ונפגעי עבירות סחר בבני אדם לעיסוק בזנות ולמטרות נוספות[130] (עבירה לפי סעיף 377א(א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977) או עבירות הנלוות לעבירות הנ"ל.

הסיוע המשפטי לנפגעי עבירות אלה ניתן בהליכים אזרחיים הנובעים מביצוע העבירות, כגון תביעות נזיקין נגד מבצעי העבירות ותביעות בבית הדין לעבודה נגד המעסיקים שהעסיקו בתנאי עבדות את הנפגעים. בנוסף ניתן ייצוג בהליכים מנהליים לפי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952, כמו: בקשה לרישיון ישיבה בישראל למשך שנה למטרת שיקום, בקשה לשחרור ממשמורת, בקשה להסדרת מעמדו של הנפגע בישראל ועוד.

בהתאם לנוסחו של חוק הסיוע המשפטי נתונה לסיוע המשפטי הסמכות להחליט אם אדם יוכר כנפגע עבירות הסחר האמורות לצורך קבלת סיוע משפטי, וההחלטה אינה כפופה להחלטות המשטרה ויתר רשויות האכיפה. עוד ייאמר בעניין זה, כי הראיות הנדרשות בהליכים אזרחיים ומנהליים פחותות מרף הראיות הנדרש בהליך הפלילי, ולפיכך קיים שוני בשיקולים הנדרשים לשם הכרה בנפגע כקרבן עבירת סחר לצורך מתן סיוע משפטי, ומכאן הסמכות להחליט באופן עצמאי.

<u>מתוך 373 הפניות לסיוע המשפטי בשנים 2016-2017:</u>

- 202 פניות של זרים מאפריקה אשר בטרם הגעתם לישראל הוחזקו בחצי האי סיני בתנאים קשים ביותר, כאשר חלק מהתנאים הוכרו ככאלה העולים כדי עבדות לצורך מתן שירותים;
- 53 פניות של נפגעי עבירת החזקה בתנאי עבדות לצורך עבודה או שירותים אחרים;
- 74 פניות של נפגעות עבירת הסחר לעיסוק בזנות או עבירות נלוות;
- 23 פניות של מבקשי סיוע מפרשת גואל רצון, מתוכן 13 קטינים.

יצוין כי נפגעי עבירות סחר בבני אדם ונפגעי עבירות החזקה בתנאי עבדות לרוב נמנים מלכתחילה על אוכלוסיות פגיעות. זאת במיוחד כאשר מדובר בקורבנות זרים, התלויים בגורם המשעבד שכן אינם מכירים את השפה המקומית, ואת מערכות האכיפה, המשפט והתמיכה המקומיות. מצבם קשה גם לנוכח העובדה שהם נעדרי מעמד במדינת ישראל, ובמקרים רבים הם חייבים סכומי כסף גבוהים בשל דמי התיווך ששילמו במדינת מוצאם כדי להגיע לישראל.

4.7.2 פעילות נוספת למען הקרבנות

<u>הסדרת מעמד:</u>

הסיוע המשפטי טיפל בהסדרת מעמדן בישראל של 18 נשים מתוך הסך של 74 הנשים שהוכרו כנפגעות סחר למטרת העסקה בזנות, וזאת כדי לאפשר להן תקופת שיקום במקלטים שהוקמו למטרה זו.

<u>תביעות נזיקיות:</u>

הסיוע המשפטי ייצג 18 נשים נפגעות עבירת סחר למטרת עיסוק בזנות, בהגשת תביעות נזיקין נגד מי שפגעו

130. מטרות נוספות: הבאה לידי עבדות, הבאה לידי עבודת כפיה, נטילת איבר מאיברי הגוף, הולדת ילד ונטילתו והבאה לידי השתתפות בפרסום תועבה.

בהן. במסגרת התביעות נדרשו הפוגעים להשיב כספים שנלקחו מהנשים (דמי האתנן), וכן נדרש פיצוי עונשי על הפגיעה באוטונומיה של הנשים, ניצולן המחפיר והסבל שנגרם להן.

התנגדות לפשיטת רגל:

הסיוע המשפטי ייצג את בתה הקטינה של קרבן סחר ממולדובה שהתאבדה בעקבות ההתעללות בה. הייצוג ניתן בתביעת נזיקין נגד הסוחרים שהביאו את אמה לארץ ואילצו אותה לעסוק בזנות. אחד הסוחרים חויב בתשלום פיצויים בסך מיליון ש"ח לקטינה. אותו סוחר ששקע בחובות בעת היותו בכלא, הגיש בקשה למתן צו כינוס שהתקבלה. בשלב השני ביקש הסוחר להכריז עליו כפושט רגל. הסיוע המשפטי ייצג את הקטינה בהתנגדות להכרזת סוחר הנשים כפושט רגל. התנגדות נדחתה והסוחר הוכרז כפושט רגל, ולכן ייצג הסיוע המשפטי את הקטינה בבקשה להחרגת החוב כלפיה בשלב ההפטר, על מנת שתוכל לגבות לפחות חלק מהכספים. **פירוט ההליכים מובא לעיל בפרק 1.1.2 העוסק במתן ייצוג בהליכי פשיטת רגל.**

בקשות לקרן לחילוט:

קרן החילוט הוקמה מכוח חוק איסור סחר בבני אדם (תיקוני חקיקה), התשס"ו-2006. בקרן מופקדים נכסים וכספים ששימשו לעבירות אלה[131] וכספי קנסות שהוטלו על מבצעיהן. תפקידה של קרן החילוט הוא לסייע לנפגעים באמצעות חלוקת הנכסים המופקדים בה לצורך מימוש מספר מטרות, וביניהן: שיקום כלכלי של נפגעי עבירות הסחר והעבדות ותשלום חלק מהפיצוי שנקבע לטובתם בפסק הדין, ואשר בלתי אפשרי לגבותו בהליכי הוצאה לפועל. בשנים 2016-2017 הגיש הסיוע המשפטי 39 בקשות בשם נפגעי עבירת הסחר לעיסוק בזנות ועבדות לקבלת כספים מקרן החילוט. יובהר, כי לגבי חלק מהקרבנות לא התקיים הליך פלילי או אזרחי, והובאו ראיות אחרות, לרבות תצהיר מנפגעי העבירות שרובם שוהים כיום במדינות מוצאם. קרן החילוט הקצתה לנפגעי העבירות שיוצגו על ידי הסיוע המשפטי בשנת 2016 סך 277,000₪, ובשנת 2017 הוקצה סכום של 538,050₪.

גביית כספים עבור נשים קרבנות סחר לזנות שנפסקו להן פיצויים:

הייצוג ניתן בהליכי הוצאה לפועל ובהגשת התנגדויות לבקשות להכרזת העבריינים כפושטי רגל. בשנים 2016-2017 נגבו עבור שש נפגעות, שיוצגו בשנים קודמות על ידי הסיוע המשפטי בתביעות הנזיקין, סך 390,000₪.

בשנים 2016-2017 ייצג הסיוע המשפטי 64 גברים שסבלו התעללות קשה בחצי האי סיני:

תופעת מחנות העינויים בסיני מוכרת לרשויות המדינה מאז דצמבר 2009. הקרבנות, מרביתם מאריתראה וסודן, נתפסו בדרכם לישראל והוחזקו במדבר סיני על ידי מבריחים בדואים שעינו את הקרבנות והתעללו בהם. יצוין כי חלק מנפגעי העינויים הוכרו גם כקרבנות עבירת החזקה בתנאי עבדות. זאת במקרים שבהם נוסף להתעללות הקשה שחוו, נדרשו גם לבצע שיורתים שונים לשוביהם, כגון עבודה.

פיילוט נפגעי מחנות העינויים בחצי האי סיני:

בתגובה לעתירה שהוגשה לבג"ץ[132] ובמטרה לקבוע המלצות לזיהוי וטיפול בקרבנות העינויים בסיני שלא הוכרו כקרבנות עבדות, החליטה המדינה על עריכת פיילוט במשך חצי שנה. תכלית הפיילוט נועדה להעריך את מצבם וצרכיהם של נפגעי מחנות העינויים בסיני על מנת לגבש מענה עבורם. נציגת הסיוע המשפטי שמונתה כחברה בפיילוט, התבקשה לאסוף ולהכין את המקרים במהלך 2018, ולהגישם לבחינה ובדיקה של הצוות.

ליווי נפגעות סחר בבני אדם למטרות זנות בהליכים הפליליים נגד העבריינים:

בחודש אוגוסט 2017 תוקן חוק הסיוע המשפטי, ולפי התוספת לחוק ניתן סיוע משפטי לנפגעות ונפגעי עבירות מין בייעוץ וליווי בהליכים פליליים, המתנהלים נגד הפוגעים בהם (כמפורט בפרק 4.9 להלן). בעקבות התיקון ניתן בשנת 2017 סיוע וליווי משפטי לשתי נשים שהובאו לישראל מרוסיה עוד בשנת 2015 לשם עיסוק בזנות. הליווי המשפטי ניתן בהליכים הפליליים המתנהלים נגד הנאשם שסחר בהן, בעבירות אינוס, סיוע לסרסרות לזנות, גרימה לעזיבת מדינה לשם זנות ושידול לזנות.

---

131. לדוגמא: רכב ששימש את סוחר הנשים וחולט או כספים שנתפסו במקום ביצוע העבירה.

132. בג"ץ 718/17 **א.ס.ף ארגון סיוע לפליטים ומקלט בישראל נ' מנכל"ית משרד המשפטים** (לא פורסם).

4.8 סיוע משפטי למשפחות שיקיריהן נרצחו

4.8.1 הייצוג והליווי בתיקים- תכנית סנ"ה

מתחילת תכנית סנ"ה בשנת 2009 ועד סוף שנת 2017 נפתחו בסיוע המשפטי 769 תיקים למשפחות של נפגעי עבירות המתה. מתוך כלל התיקים - בשנת 2016 נפתחו בסיוע המשפטי 128 תיקים, ובשנת 2017 נפתחו 145 תיקים.

בנובמבר 2009 הוגש דו"ח הועדה הבין-משרדית ובין-ארגונית לגיבוש תכנית כוללת בנושא זכויות נפגעי עבירה. בעקבות הדו"ח ניתנה החלטת ממשלה המאמצת את המלצות הדו"ח למתן סיוע למשפחות נפגעי עבירות המתה (להלן: תכנית "סנ"ה").

במסגרת תכנית סנ"ה הוקמו על ידי משרד הרווחה והשירותים החברתיים (באמצעות עמותת אל"ה) ששה מרכזי סיוע לבני משפחות נפגעי עבירות המתה: באר שבע, ירושלים, תל אביב, טירה, חיפה וכפר כנא. בסוף שנת 2017, הורחבה התוכנית בהיבט הטיפולי והתמיכתי אף לנפגעי תאונות דרכים ומשפחות מתאבדים, והוקמו שני מרכזי תמיכה נוספים בערים אשקלון ובחדרה (באמצעות עמותת "בשביל החיים"). המרכזים נועדו לסייע למשפחות באמצעות מתן סל שירותים כספיים, טיפוליים ותמיכתיים, כאשר נקבע כי ינתן גם ייצוג משפטי (למשפחות של נפגעי עבירות המתה בלבד) באמצעות הסיוע המשפטי במשרד המשפטים, תוך שיתוף פעולה מלא בין כל הגופים.

הסיוע המשפטי מעניק ייצוג וליווי משפטי למשפחות הנרצחים והנרצחות בהליך הפלילי המתנהל נגד הפוגע ובהליכים אזרחיים הנובעים מהרצח. צוות של 30 עורכי דין חיצוניים ושישה עורכי דין פנימיים הוכשר במיוחד למשימה הרגישה של סיוע למשפחות.

במהלך המשפט הפלילי המתנהל נגד הפוגע מלווה עורך דין מטעם הסיוע המשפטי את משפחת הקרבן, ומייצג אותה למול הגורמים האמונים על מערכת אכיפת החוק.

נוסף לכך, ניתן הליווי המשפטי שכולל ייעוץ וייצוג משפטי למשפחות גם במישור האזרחי, על מנת למצות את זכויותיהן המשפטיות של המשפחות מול הגורמים השונים, כמו המוסד לביטוח לאומי, ההוצאה לפועל, חברות ביטוח, עיריות ועוד. כמו כן ניתן ייצוג בהגשת תביעות אזרחיות הנובעות מהרצח כגון תביעת נזיקין נגד הפוגע.

הסיוע המשפטי ניתן ללא בחינת זכאות כלכלית, למעט בדיקה של ועדת זכאות מטעם התכנית, הבוחנת את נסיבות המקרה ומחליטה אם המשפחה זכאית לסיוע באמצעות תכנית סנ"ה.

הסיוע המשפטי ליווה וייצג משפחות של נפגעי עבירות המתה בהליכים משמעותיים רבים בשנים וביניהם התיקים להלן:

<u>תייר שרצח בישראל לא יישלח לרצות את עונש המאסר בארץ מולדתו:</u>[133]

תייר גרמני רצח את מעסיקתו בחנות פרחים ונגזר עליו עונש מאסר עולם וקנס מירבי. הרוצח ביקש לרצות את עונש המאסר בארץ מולדתו. בני משפחתה של הקרבן התנגדו לבקשתו וטענו באמצעות הסיוע המשפטי, כי השוני בחוק בין מדינת ישראל לגרמניה יוביל למצב שבו הרוצח לא ישלם את כספי הפיצויים למשפחת הקרבן, ומאסר העולם יועמד על 18 שנים עם שחרור מידי בתום התקופה לעומת 30 שנה בישראל. פרקליטות המדינה קיבלה את עמדת הסיוע המשפטי ודחתה את בקשת הרוצח.

<u>פרשנות סעיף 77 לחוק העונשין - האם הפיצויים לנפגעי עבירות המתה בהליך הפלילי ניתנים להגדלה כאשר מדובר ביותר מניזוק אחד:</u> [134]

ביום 14.7.2016 הגיש הסיוע המשפטי בקשה לקיום דיון נוסף בערעור על גובה הפיצויים לבנותיה של נפגעת עבירה אשר בן זוגה הורשע בהריגתה. מדובר במקרה שבו הנאשם ארב למנוחה בחצר ביתה, תקף אותה, דקר אותה בליבה, והשאיר אותה לדמם למוות. בית המשפט המחוזי גזר על הנאשם 18 שנות מאסר בפועל, וחייב אותו לשלם לכל אחת משלושת בנותיה של המנוחה פיצוי בסך 170,000 ש"ח ובסך הכול 510,000 ש"ח. הנאשם ערער על גובה הפיצויים שניתן בפסק הדין וטען, בין היתר, כי בגין מעשה עבירה אחד ניתן לחייב

133. תפ"ח (מחוזי ת"א) 38685-11-11 **מדינת ישראל נ' שורצה** (פורסם בנבו, 20.1.2013). ייצוג של עו"ד רותי אלדר ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א.

134. דנ"פ 5625/16 **אסרף נ' בוקובזה** (פורסם בנבו, 13.9.2017). ייצוג של עו"ד רותי אלדר, עו"ד ורד אנוך ועו"ד תמי קלנברג-לוי ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ת"א.

בפיצוי בסכום המקסימלי הקבוע בסעיף 77 לחוק העונשין (258,000₪), ואין להגדיל סכום זה כאשר מדובר ביותר מניזוק אחד, ובוודאי שלא כאשר מדובר במי שאינו נפגע ישיר. במסגרת הערעור התקבלה בקשתו של הסיוע המשפטי להצטרף כ"ידיד בית משפט", ובכך להשמיע את קולן של משפחות נפגעי העבירה.

בית המשפט העליון קיבל את עמדת הנאשם וקבע בדעת רוב בפסק דין תקדימי, כי במקרה שתוצאת העבירה (רצח או הריגה) היא מוות, אזי מוגבל סכום הפיצוי אותו מוסמך בית המשפט לפסוק לזכות קרובי משפחתו של הנפגע לסכום המרבי הקבוע בחוק העונשין. עם זאת קיבל בית המשפט את בקשת הסיוע המשפטי, הפרקליטות וארגוני מגזר שלישי, והורה על קיום דיון נוסף בהרכב של שבעה שופטים.

גם בדיון הנוסף נדחו העתירות. על פי דעת הרוב נקבע כי מעגל הזכאים לפיצוי בהליך הפלילי מכוח סעיף 77 לחוק העונשין כולל גם ניזוקים עקיפים, אך סכום הפיצוי שניזוקים אלה זכאים לקבל, כולם יחד, מוגבל לסכום התקרה הסטטוטורית הקבועה בסעיף העומדת כיום על סך 258,000₪.

<u>חברות הביטוח מסרבות לשלם כספי פיצויים בהתאם לפוליסת ביטוח תאונות אישיות לתלמידי בית ספר שנרצחו:</u>[135]

סעיף 6 (1ד) לחוק לימוד חובה, התש"ט-1949, קובע כי כל תלמיד הזכאי לחינוך חינם חייב להיות מבוטח בביטוח תאונות אישיות באמצעות רשות החינוך המקומית שבתחום שיפוטה נמצא מוסד החינוך שבו הוא לומד. הפיצוי במסגרת הפוליסה אינו קשור לשאלה באשמת מי נגרמה התאונה או מי אחראי לה. לאורך השנים טענו חברות הביטוח מספר פעמים כי תלמיד שנרצח אינו מבוטח שכן רצח אינו מוגדר כתאונה. בשנים האחרונות בעקבות פניית הסיוע המשפטי בשם המשפחות, חברות הביטוח התפשרו ושילמו את כספי הביטוח. בחלק מהמקרים הן שילמו את מלוא הסכום, ובחלק הנותר שילמו רק את חלקו. בשל הפשרות שהושגו, אין עד היום הלכה מחייבת בנושא זה.

<u>בנק מזרחי טפחות דרש מבעלה של אישה שנרצחה לשלם את תשלומי המשכנתא למרות שבני הזוג שילמו עבור ביטוח חיים להבטחת המשכנתא:</u>[136]

בעלה של הנרצחת פנה לסיוע המשפטי וטען כי הוא ואשתו המנוחה נטלו הלוואה מבנק המזרחי, וזו הובטחה בביטוח חיים בחברת הביטוח "כלל". יחד עם זאת על אף הוראות הפוליסה, ההלוואה לא סולקה באמצעות כספי ביטוח החיים של המנוחה, והבנק המשיך לחייב את הבעל בתשלומים השוטפים. הגבייה הופסקה רק בעקבות פנייתה של עורכת הדין המייצגת את הבעל מטעם הסיוע המשפטי.

4.8.2 החלטת הממשלה להעניק סיוע משפטי למשפחות שכולות

ביום 23.6.17, התקבלה החלטת ממשלה נוספת שעניינה הרחבת הסיוע המשפטי למשפחות שכולות של משרד הביטחון ומשפחות שיקיריהן נרצחו כתוצאה מפעולות איבה.

החלטת הממשלה ביקשה להרחיב את מעגל הזכאים לסיוע משפטי ביחס למשפחות של נפגעי עבירות המתה כתוצאה מפעולת איבה, כהגדרתה בחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, התשל"ב-1970; וכן ביחס לבני משפחותיהם של חיילים שנספו במערכה כמשמעותם בחוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום) התש"י- 1950. זאת ללא קשר לנסיבות המוות.

4.8.3 פעילות הסיוע המשפטי לשיפור איכות הייצוג והשירות ללקוחות

<u>הכשרה משפטית מקיפה:</u>

בחודשים נובמבר-דצמבר 2016 ערך הסיוע המשפטי הכשרה לצוות עורכי הדין לליווי וייצוג משפחות שיקיריהן נרצחו. ההכשרה נערכה בשיתוף פעולה עם בית הספר לעבודה סוציאלית במרכז דימול, בחסות משרד הרווחה והשירותים החברתיים ובשיתוף עמותת אל"ה. הכשרה זו, השנייה במספר, נועדה לתת כלים אופרטיביים לליווי ולייצוג נפגעי עבירה במסגרת תוכנית סנ"ה, ולסייע לעורכי הדין המייצגים בגיבוש מומחיות ייחודית בתחום הייצוג של נפגעי עבירה.

135. ת"א (שלום ת"א) 20126-05-14 עיזבון המנוח **עותמאן נסאר ז"ל נ' כלל חברה לביטוח בע"מ** (לא פורסם). ייצוג של עו"ד תמי קלנברג-לוי ועו"ד אילן עבאס ממערך הייצוג החיצוני - מחוז חיפה.

136. ייצוג של עו"ד קר בר יהודה ממערך הייצוג החיצוני - מחוז ירושלים.

קבוצות תמיכה לעורכי דין:

ייצוג נפגעי העבירה מתאפיין בעריכת דין משולבת – משפטית וטיפולית. עורך הדין, מעבר להיותו שותף לכאב של המשפחה, חש לעיתים קושי לגשר על הפער שבין צרכיה וציפיותיה של המשפחה לבין יכולותיו לפעול בתוך הגבולות המוכרים והלגיטימיים של המערכת. עורך הדין עלול לפתח סימפטומים של פוסט טראומה בעקבות הקשר ההדוק עם בני המשפחה של הנפגע והליווי הצמוד של אנשים שעברו אירוע טראומתי וחווים משבר עמוק. לאור זאת בשנת 2016 נערך פיילוט במחוז תל אביב בשיתוף עם משרד הרווחה ועמותת אל"ה, להקמת קבוצה "מעין טיפולית" שבה עורכי הדין המייצגים יכולים לשתף ולדבר על התחושות, הרגשות והקשיים שמעורר הייצוג. הפגישות מתקיימות מדי חודש עד חודש וחצי בהנחיית עובדת סוציאלית ובהשתתפות מנהלת המרכז והממונה המחוזית בסיוע המשפטי. לאור הצלחת הפיילוט הוא הורחב למחוזות נוספים.

4.9 סיוע משפטי לנפגעות ונפגעי עבירות מין

4.9.1 סיוע משפטי לנפגע עבירת מין במסגרת ההליכים הפליליים המתנהלים נגד הפוגע

מכניסת התיקון לתוקף (3.8.2017) ועד לסוף שנת 2017 העניק הסיוע המשפטי ליווי וייצוג ל-24 נפגעי עבירות מין – מחציתם בגירים ומחציתם קטינים.

ביום 3.8.2017, נכנס לתוקפו תיקון 20 לחוק הסיוע המשפטי, המעניק לנפגעות ולנפגעי עבירות מין סיוע משפטי לשם מימוש הזכויות העומדות להם בחוק במסגרת **ההליכים הפליליים** שמנהלת המדינה נגד הנאשמים בביצוע העבירות, לרבות בהליכים הקשורים לריצוי העונש על ידי הפוגע, כגון: ועדת שחרורים והליכי חנינה.

הסיוע משפטי ניתן לכל נפגע עבירת מין שנגד הפוגע בו הוגש כתב אישום באחת או יותר מהעבירות שלהלן: **אינוס** – לפי סעיף 345 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: "חוק העונשין"); **מעשה סדום** – לפי סעיף 347(א) או (ב) לחוק העונשין; **עבירות מין במשפחה וכלפי חסרי ישע** – לפי סעיף 351 לחוק העונשין; **בעילה אסורה בהסכמה** – לפי סעיף 346(א) לחוק העונשין.

התיקון לחוק מבטא את הכרת המדינה בקשיים האדירים הניצבים בפני נפגע עבירת מין במסגרת ההליכים הפליליים. עוד מבטא התיקון אמירה ערכית כי על אף שמעמדו של נפגע העבירה בהליך הפלילי טרם הוסדר במלואו, מצא המחוקק לנכון לבטל את החסם הכלכלי העומד בפניו לשכור לעצמו שירותי עורך דין ולהעמיד לו סיוע משפטי ללא עלות, ללא בחינת מצבו הכלכלי, וזאת כדי להבטיח שקולו ועמדותיו יישמעו בפני הגורמים המוסמכים במסגרת ההליך הפלילי.

במקביל, זכאים נפגעי עבירות מין לקבל סיוע משפטי גם במסגרת הליכים אזרחיים נלווים, כגון: הגשת תביעה נזיקית נגד הפוגע. זאת בכפוף לעמידה בקריטריונים לקבלת סיוע משפטי, קרי בחינת זכאות כלכלית ובחינת סיכוי משפטי.

עורכי הדין המייצגים נפגעי עבירות מין מטעם הסיוע המשפטי נבחרו לשם כך בקפידה ועברו הליך הכשרה ייעודי. יצוין כי הטיפול בעניינם של נפגעי עבירות מין שהם קטינים, נעשה בידי הצוות האחראי על תחום ייצוג קטינים בסיוע המשפטי וגם הם הוכשרו לשם כך בהליך ייעודי נפרד.

4.9.2 סיוע משפטי לנפגע עבירת מין בקבלת צו המגביל את הפוגע מלחזור לסביבת הנפגע

בשנת 2016 הוגשו לסיוע המשפטי 24 בקשות לסיוע לפי חוק המגבלות, בשנת 2017 הוגשו 28 בקשות.

החל מאוגוסט שנת 2015, מייצג הסיוע המשפטי נפגעי עבירות מין בבקשות לקבלת צווים מכוח "**חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה**", התשס"ה-2004 (להלן: "**חוק המגבלות**").

מטרתו של חוק המגבלות היא למנוע נזק נפשי מנפגע עבירת המין - נזק העלול להיגרם לו כתוצאה מחזרתו של עבריין המין לסביבת מגורי הנפגע. בית המשפט רשאי לפי חוק המגבלות לתת צו המגביל את עבריין המין הפוגע מלהתגורר, לעבוד או ללמוד בקרבת מקום מגוריו, עבודתו או לימודיו של נפגע העבירה. על מנת שיוצא צו כאמור, נדרש כי בית המשפט ישתכנע כי חזרתו של עבריין המין לסביבתו הקרובה של נפגע העבירה עלולה לגרום לו נזק נפשי ממשי.

הסיוע המשפטי בקבלת צו מכוח חוק המגבלות ניתן לנפגעי עבירות המין מכל סוג שהוא, ללא תלות בבדיקת זכאות כלכלית.

<u>נפגע עבירה אינו חייב להבדק על ידי מומחה כתנאי למתן צו מגבלות נגד הפוגע</u>[137]

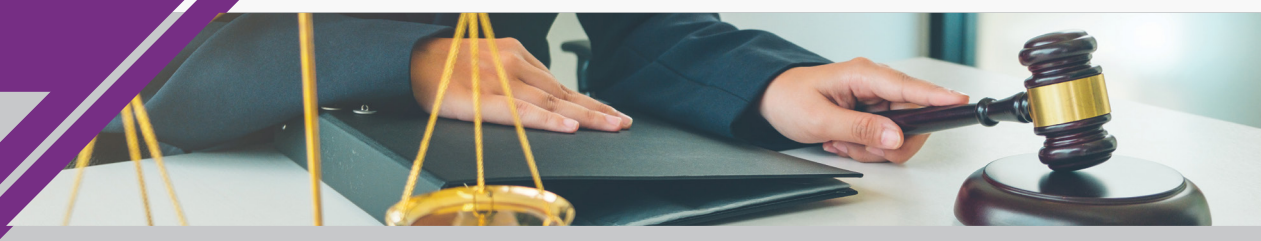
במסגרת התיקים שייצג בהם, הגיש הסיוע המשפטי ערר לבית המשפט העליון, שבו נדונה החלטת בית המשפט המחוזי בנצרת לדחות בקשה של נפגעת להרחיק את הפוגע מלהתגורר בקרבתה, רק משום שסירבה להיבדק בידי מומחה מטעם בית המשפט. בהחלטה המהווה אבן דרך בתחום חוק המגבלות, קיבל בית המשפט העליון את הערר וקבע, בין היתר, כי בדרך כלל יהיו לבית המשפט הדן בבקשה לצו המגבלות כלים אחרים המספיקים כדי לעמוד על מצבו הנפשי של נפגע העבירה, כך שלא יהיה צורך בחיוב הנפגע להיבדק בידי מומחה נוסף מטעמו. עוד בהחלטה, הסדיר והבהיר בית המשפט העליון את היחס שבין צו המגבלות לבין צו פיקוח[138], וקבע כי תנאיו של צו המגבלות הניתן בסמוך לשחרורו של הפוגע מהמאסר, אינם תלויים או מושפעים מתנאיו של צו פיקוח שכבר הוטל על הפוגע בסמוך לאירוע הפגיעה.

137. בש"פ 8887/17 פלונית נ' פלוני (מאגר נבו, 2018) את הנפגעת ייצגה עו"ד טלי איזנברג, ממערך ייצוג נפגעי עבירות מין בסיוע המשפטי.

138. מכוח חוק ההגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006.

שער רביעי

תהליכים ותמורות בסיוע המשפטי

1. מדינית ציבורית וחקיקה

הסיוע המשפטי רואה חשיבות בהשמעת קולם של האנשים אותם הוא מייצג גם בהליכים לעיצוב מדיניות. במסגרת זו הוא פועל גם לנסות להביא לפתרונן של בעיות רוחב, קרי לטפל מערכתית בקשיים חוזרים ונשנים, שאיתם מתמודדים לקוחותיו.

פעילות בשנים 2016-2017:

חוק הסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה:

כפי שפורט בהרחבה בפרק על תחום "מעמד אישי", חוק הסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה, התשע"ד-2014 הביא לשינוי משמעותי באופן ניהול הסכסוכים המשפחתיים. בתהליך החקיקה בכנסת התייצבו נציגי הסיוע המשפטי על מנת להשמיע את קולם של מחוסרי האמצעים.

שינוי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות ולקידום הסדרה חדשה ביחס לאנשים זקנים ואנשים עם מוגבלויות:

במהלך שנת 2016 היה הסיוע המשפטי שותף באופן אינטנסיבי בפעילות לקידום תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962, הן להרחבתו והן להכנסת מנגנונים חלופיים לאפוטרופסות במסגרתו. במסגרת הפעילות השתתפו נציגי הסיוע המשפטי בדיונים על תיקון החוק בוועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת, והשתתפו מדי שבוע בדיוני הוועדה.

חוק אומנה לילדים:

חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2006, מעגן לראשונה בישראל את זכויותיהם של ילדים בסיכון השוהים במסגרת של אומנה, את מעמדם של הורי האומנה ואת התפקידים והאחריות של מערך שירותי האומנה בישראל. הסיוע המשפטי היה מעורב באופן אינטנסיבי בהליכי החקיקה של החוק, ולמעורבותו הייתה השפעה מכרעת בסוגיות המרכזיות שנוגעות לילדים ובני נוער המיוצגים על-ידו. בין היתר, החוק מקים לראשונה בישראל מנגנון תלונה לילדים השוהים בהשמה חוץ ביתית – אומנה ופנימיות (סעיפים 17-56 לחוק האומנה).

תוכנית לאומית לצעירים בסיכון ("יתד"):

לפי החלטת הממשלה מס' 2014 מיום 30.10.2016 הוקמה תכנית לאומית לקידום צעירים וצעירות במצבי סיכון – "תכנית יתד". לשם יישום החלטת הממשלה מס' 2014 הקים שר הרווחה ועדה בין משרדית שתוביל את התוכנית, ונציגה מהסיוע המשפטי מונתה לשמש כנציגת משרד המשפטים בוועדה הבין משרדית. הסיוע המשפטי פעל לרתימת כלל הגופים במשרד המשפטים לקידום התוכנית.

ייצוג הורים וקטינים בהליכי נזקקות בבתי משפט:

הסיוע המשפטי היה שותף להכנה ולקידום של הצעת חוק שתסמיך את הסיוע המשפטי להעניק סיוע להורים בנפרד מהקטינים בהליכים לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960. זאת ללא בדיקת זכאות כלכלית וסיכוי משפטי בערכאה הראשונה, ובכפוף לבדיקת סיכוי משפטי בלבד בערכאת הערעור. הצעת החוק נמצאת בשלבי דיון במשרדי הממשלה.

ניצולי שואה:

כפי שפורט בהרחבה בפרק העוסק בייצוג ניצולי שואה - הסיוע המשפטי היה מעורב בהליכי חקיקת תיקון 20 לחוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז-1957 שעניינו הסדרת שכר הטרחה הגבוה במיוחד ששלמו הניצולים ביתר לעורכי הדין וגורמים אחרים שטפלו בהכרה בהם כניצולי שואה. התיקון קבע תקרה לשכר הטרחה שניתן לגבות, וקבע גם כי ניתן לדרוש את השבתו רטרואקטיבית. מאחר שנקבע כי התיקון יחול למשך שנה בלבד, פנו נציגי הסיוע המשפטי בשנת 2016 לוועדות הכנסת והעלו קשיים הנובעים מיישומו של תיקון 20, מה שהוביל לחקיקת תיקון 21 לחוק נכי רדיפות הנאצים המאריך את האפשרות לבקש השבת שכר טרחה בשנה נוספת, וכן נוספו לחוק הבהרות נוספות שהקלו על הניצולים במימוש זכותם לקבלת השבה כספית.

דו"ח הדיור הציבורי:

בחודש יולי 2017 פרסם הסיוע המשפטי נייר עמדה מיוחד על התנהלות משרד השיכון בתחום הדיור הציבורי, זאת בהתבסס על מאות התיקים שבהם טיפל וייצג.[139] נייר העמדה הציג את הקשיים החוזרים על עצמם בתחום הדיור הציבורי כפי שעולה מהתיקים הרבים המטופלים בסיוע המשפטי, וקרא לשינוי נהלי העבודה במשרד השיכון ובחברות המשכנות. בעקבות נייר העמדה ופניית הסיוע המשפטי למשרד השיכון, הוקם צוות משותף של נציגים ממשרד השיכון והסיוע המשפטי במטרה לנסות לגבש דרכי פעולה לטיוב הטיפול בבקשות לדיור ציבורי.

עילת שחרור מצה"ל - "התנהגות רעה וחמורה":

בעקבות הפרסומים על העתירה לבג"ץ שהגיש הסיוע המשפטי נגד הצבא, למחיקת המלים: "התנהגות רעה וחמורה" מתעודת השחרור של חייל משוחרר ממוצא אתיופי, ובעקבות האמור בעתירה על השימוש המרובה בהערכה שלילית זו דווקא אצל חיילים ממוצא אתיופי המשתחררים שחרור מוקדם – זומנה ישיבה מיוחדת לדיון בנושא בוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות בכנסת בראשות ח"כ אברהם נגוסה. לישיבה הוזמנו נציגי הסיוע המשפטי, נציגים מעמותת טבקה המסייעת לאזרחים יוצאי אתיופיה, נציגים מעמותות שונות וכמובן נציגי הצבא.

תגובות לתזכירי חוק:

הסיוע המשפטי פועל להגיש ניירות עמדה לתזכירי חוק המפורסמים על ידי משרדי הממשלה השונים, ואשר יש בהם כדי להשפיע על האוכלוסיות שבהן הוא מטפל. העמדות המוצגות מבוססות על הניסיון המעשי של הסיוע המשפטי בניהול וייצוג בתיקים רבים בתחומים שבסמכותו ועל הבנתו לקשיים ולמכשולים העומדים בפני האוכלוסיות שבהן הוא מטפל. כך למשל הגיש הסיוע המשפטי התייחסות לתזכיר שהוכן בזמנו לתיקון חוק ההתיישנות בנוגע לתחולתו על הליכים לפי פקודת המסים (גביה).[140] בנייר העמדה שהגיש הסתייג הסיוע המשפטי מהכוונה שהיתה בתזכיר לבטל את המגבלות החלות מכוח התיישנות על גביית חובות והטלת עיקולים לפי פקודת המיסים (גבייה).

139. התייחסות הסיוע המשפטי לדיוני הוועדות בנושא הדיור הציבורי, www.justice.gov.il/Units/SiuaMishpaty/News/articls/Documents/ReferenceToLegalAid.pdf (נצפה לאחרונה ביום 1.10.2017).

140. תזכיר חוק ההתיישנות (תיקון מס' 6) (סייג לתחולת החוק על הליך גביה מנהלי), התשע"ו-2016, (להלן: "התזכיר") שהופץ למתן התייחסות ביום 15.5.2016.

פתיחת מחוז מרכז של הסיוע המשפטי:

בחודש אפריל שנת 2017 נפתח המחוז השישי של הסיוע המשפטי – מחוז מרכז בעיר לוד. משרד המשפטים ראה חשיבות רבה בפתיחת המחוז דווקא בעיר לוד, והסיוע המשפטי נעתר לכך ברצון מתוך מטרה להנגיש את שירותיו לתושבי הפריפריה. ההיערכות כללה בחירת מבנה ושיפוץ החדרים, קליטת כוח אדם וגיבוש הקשרים עם הגורמים המקומיים לקראת תחילת פעילותו של המחוז החדש שחולש גיאוגרפית על אזורי לוד, רמלה, ראשון לציון, רחובות, מודיעין, נס ציונה והישובים באזור.

פתיחת שלוחות נוספות של קבלת קהל:

הסיוע המשפטי מכיר בחשיבותה של הנגישות הגיאוגרפית לקבלת שירותיו, ובייחוד כאשר האוכלוסייה הפונה אליו היא אוכלוסייה מוחלשת שלעיתים מתקשה מבחינת פיזית או אף כלכלית להגיע בעצמה למשרדי הרשות. לפיכך, בנוסף לקבלת הקהל במשרדי המחוזות, הסיוע המשפטי מקבל קהל, לפי תיאום מראש ובימים מוגדרים, ב- 55 שלוחות נוספות ברחבי הארץ.

בשנים 2015-2017 נפתחו חמש שלוחות קבלת קהל נוספות ברחבי הארץ מהצפון ועד לדרום.[141] יש לציין את השלוחות שנפתחו בישובים בוקעאתא שבגולן ורהט שבנגב, שכן פתיחת שלוחות אלו הביאה לגידול משמעותי של פניות מישובים אלה וסביבתם.

פרויקט "נגישות לצדק":

פרויקט "נגישות לצדק" נועד לאפשר לציבור הבלתי מיוצגים הזכאים לכך, לקבל ייעוץ ראשוני וסיוע משפטי דחוף בבתי המשפט עצמם. הפרויקט הושק לראשונה בבית המשפט בבאר שבע בשנת 2014, והחל לפעול בראשית שנת 2015 גם בהיכל המשפט בנצרת. במהלך שנת 2017 נפתחו עמדות נוספות לפרויקט בשלושה בתי משפט נוספים: בבניין בתי משפט השלום והמשפחה בפתח תקווה, בבית משפט השלום בטבריה ובבניין בתי משפט השלום והמשפחה באשדוד. במסגרת הפרויקט מוענק ייעוץ וייצוג משפטי דחוף על ידי עורכי דין מטעם הסיוע המשפטי, וזאת לאחר מיון ראשוני של הפניות על ידי סטודנטים למשפטים שהוכשרו לתפקיד. במקרים דחופים ניתן הייצוג בו ביום, למשל: צו מניעה זמני, צו עשה, צו עיכוב יציאה מהארץ, צו פינוי, צו הגנה ובקשה למניעת הטרדה מאיימת.

עד סוף 2017 נפתחו בשלוחה בבית המשפט בבאר שבע 4,216 תיקים במסגרת הפרויקט; בבתי המשפט שבצפון - 1880 תיקים; בשלוחות בפתח תקווה שגם היא החלה לפעול ב- 2017, נפתחו 499 תיקים; בשלוחה באשדוד נפתחו 303 תיקים עד סוף 2017.

שיתוף פעולה עם הצבא לשם הנגשת השירות לחיילים בשירות חובה:

בפגישות שנערכו בין נציגי הסיוע המשפטי לבין ראש אכ"א וגורמים נוספים מהצבא סוכם על שיתוף פעולה בין שני הגופים. מטרת שיתוף הפעולה היא, בין היתר, להנגיש את שירותי הסיוע המשפטי לחיילים, ובכך לסייע לחיילים המצויים במצב סוציואקונומי קשה להתמודד עם בעיותיהם המשפטיות "האזרחיות" ולהשלים שירות צבאי מלא על כל ההשלכות החיוביות הנובעות מכך. במסגרת שיתוף הפעולה פעל הסיוע המשפטי מול מערך הת"ש (תנאי השירות) בצבא – לשם הטמעת המידע בצבא, בעיקר למש"קיות ת"ש המסייעות לחיילים המצויים בקשיים.

כך, למשל, הוכן עלון מידע משותף על אודות שירותי הסיוע המשפטי; נציגי הסיוע המשפטי מעבירים הדרכות בקורסים למש"קיות ת"ש בעיר הבהד"ים; הוקמו ערוצי קשר ישירים וזמינים בין שני הגופים, וכן גובשו נהלים מיוחדים לטיפול מהיר בחיילים בסיוע המשפטי. בנוסף, לאחר שהסיוע המשפטי איתר את הקושי של החיילים בפנייה אליו בערוצי התקשורת המקובלים, יזם ערוץ תקשורת ייחודי – שלפיו החיילים יכולים לפנות ולבקש סיוע משפטי דרך אפליקציית הוואטסאפ במכשיר הנייד שלהם. בדרך זו מתאפשר לחיילים לפנות בבקשה לעזרה משפטית מכל מקום שבו יהיו ומהנייד הפרטי שלהם. מספר הוואטסאפ משמש גם את מש"קיות הת"ש כדרך לפתוח תיקי סיוע משפטי עבור חיילים שאין באפשרותם לפנות ישירות לסיוע המשפטי, כמו למשל חיילים כלואים.

141. בצפון - בבוקעתא בגולן, במטה אשר בגליל המערבי, במרכז - באור יהודה ובבקעת אונו, בבית שמש בואכה ירושלים, בדרום - ברהט אשר בנגב.

הסיוע המשפטי הקצה לחיילים גם כתובת דואר אלקטרוני ומספר פקס ייעודי. כל זאת מתוך רגישות לזמינותם המוגבלת של החיילים, נוכח אופי השירות הצבאי. בנוסף לאמור, מונו עורכי דין כרפרנטים בכל מחוז, שמטרתם לרכז בקשות ולפקח על פניות החיילים לסיוע המשפטי, וכן לשמש מענה עבור הדרג הפיקודי של מערך הת"ש בצבא.

נוסף לאמור נערכו הדרכות מיוחדות לחברי הסגל של בתי הכלא הצבאיים על אודות שירותי הסיוע המשפטי. לנוכח הנגישות המוגבלת במיוחד של החיילים הכלואים, הרי שאם מוגשות בקשות לסיוע משפטי מחיילים כלואים, ובהתאם לצורך, מתקיימות פגישות בין עורכי דין מטעם הסיוע המשפטי לבין החיילים הכלואים בבתי הכלא עצמם.

כמו כן החל מחודש אוגוסט 2017 יצר הסיוע המשפטי קשרי שיתוף פעולה עם חברות הסלולר והבנקים המובילים במשק ובעקבות זאת מתנהל משא ומתן בתיקי חובות של חיילים במטרה להגיע להסכמות על פריסת תשלומי החוב שלהם, מבלי להידרש לניהול הליכים משפטיים.

שיתוף פעולה עם אגודת הסטודנטים:

על מנת להגביר את היידוע על הסיוע המשפטי גם בקרב ציבור הסטודנטים, נערכו פגישות עם נציגי אגודת הסטודנטים הארצית והרצאות בפני פורומים שונים של נציגי האגודות מכל האוניברסיטאות והמכללות. לשיתוף פעולה זה מספר מטרות: האחת, ליידע סטודנטים נזקקים על אפשרותם לפנות בבקשה לסיוע משפטי; השנייה, כי הסטודנטים ישמשו "סוכני שינוי" להעברת הידע על אודות שירותי הסיוע המשפטי לקבוצות מוחלשות אחרות באוכלוסייה במסגרת פרויקטים חברתיים שבהם הם משולבים, כגון: פרויקט על"ם (עזרה לנוער במצוקה), התנדבות בבתי דיור מוגן, סיוע לפגועי נפש ועוד.

הנגשת הסיוע המשפטי לציבור דוברי הרוסית:

לשם יידוע העולים מחבר העמים על שירותי הסיוע המשפטי, התראיינה עורכת דין דוברת רוסית מהסיוע המשפטי בעיתונות הכתובה ברוסית ובמספר שידורים בתוכנית "מיקרופון פתוח" ברדיו רק"ע (רשת קליטת עלייה) לקהל הרוסי. בראיונות שנערכו עמה פירטה עורכת הדין על פעילות הסיוע המשפטי והשיבה לשאלות המאזינים בתחומי משפט שונים. עורכת הדין השתתפה גם בתוכנית "היועץ" בערוץ 9 בטלוויזיה והתראיינה לעיתון "חדשות השבוע"- עיתון ישראלי בשפה הרוסית. כמו כן, הרצתה לעולים דוברי רוסית במועדוני קשישים.

פיילוט "עוצמה":

מחוזות צפון וחיפה מקיימים החל משנת 2015 פיילוט של שיתוף פעולה עם מרכזי "עוצמה" של משרד הרווחה והשירותים החברתיים. הפיילוט החל מתוך רצון לבסס ולהעמיק תפיסה מרכזית בסיוע המשפטי המאמינה כי יש לשאוף לעשיה הוליסטית במטרה למקסם את השירות הניתן ללקוחות השונים. שיתוף הפעולה של הסיוע המשפטי עם מרכזים אלה נועד לסייע לאותן משפחות השרויות בחובות או זקוקות לסיוע משפטי אחר – לקבל ייעוץ וייצוג מהסיוע המשפטי מתוך מטרה להיחלץ ממעגל העוני ולמנוע דלת מסתובבת בבתי המשפט. במסגרת התהליך מלווים את המשפחה נציג מתכנית "עוצמה", עובדת סוציאלית ונציג של הסיוע המשפטי. בסיכומו של הפיילוט יוסקו מסקנות לצורך החלת הפיילוט בכל רחבי הארץ.

קשרים ושיתופי פעולה עם גופים מהמגזר השלישי:

הסיוע המשפטי מכיר בחשיבות הרבה של הקשר עם המגזר השלישי, והוא נמצא בקשר רציף עם גופים ועמותות העוסקים במתן שירותים וייעוץ לאוכלוסיות מוחלשות, כמו לשכות רווחה, שי"ל (שירות ייעוץ לאזרח), פורום דיור ציבורי, פעמונים, טבקה, ידיד, קסם חברתי ועמותות נוספות. בין השאר נערכים מפגשים מקצועיים הדדיים בין הגופים השונים, ונעשות פעולות ליידוע הצוותים בעמותות על פעילות הסיוע המשפטי ועוד.

שיתוף פעולה וקשרי עבודה עם לשכת עורכי הדין הארצית ועם המחוזות השונים של הלשכה:

לסיוע המשפטי קשרי עבודה הדוקים עם לשכת עורכי הדין. במסגרת קשרי העבודה, נערכים הכשרות וימי עיון משותפים ונציגי הסיוע המשפטי משתתפים בוועדות השונות של הלשכה. כמו כן, נשמר הקשר עם תכנית שכר מצווה של לשכת עורכי הדין המעניקה ייצוג "פרו בנו" במרבית תחומי המשפט האזרחי למי שידו אינה משגת משגת, ואשר אינו זכאי לשירותי הסיוע המשפטי, אך עדיין מצבו קשה.

בית משפט קהילתי:

הסיוע המשפטי נמצא בקשר רציף עם פרויקט בתי משפט קהילתיים הפועלים ברמלה, באר שבע ותל אביב. בתי משפט אלה הם חלק ממיזם משותף של הנהלת בתי המשפט, משרד המשפטים ומשרד הרווחה, עמותת אשלים של ג'וינט-ישראל, עיריות וגופים נוספים. מטרת המיזם היא להתמודד באופן מערכתי עם תופעת העבריינות החוזרת , כאשר ברקע שלה קשיים חברתיים כלכליים. במסגרת שיתוף הפעולה עם הפרויקט מעניק הסיוע המשפטי מענה לצרכים המשפטיים של הלקוחות בתחומי המשפט האזרחי, ופועל למיצוי זכויותיהם בתחום זה בפגישות ייעודיות עם כל לקוח.

מחויבות אישית:

פרויקט שהחל במחוז ירושלים בשנת 2017 לאחר שהתקבל אישור של עיריית ירושלים ונציבות שירות המדינה. כרגע התקבל אישור לקבלתם של שלושה תלמידים במחוז ירושלים להשתלב בפעילותו השוטפת של המחוז במסגרת תוכנית המחויבות האישית של בית הספר.

3. שיפור השירות והתייעלות

תכנית "גישה ישירה":

במהלך שנת 2016 נערך הסיוע המשפטי ליישום פיילוט במחוזות חיפה ותל אביב שהחל בינואר 2017, ובהמשך הורחב ליתר מחוזות הסיוע המשפטי. מטרת התכנית היא לשפר את איכות וזמינות השירות המשפטי הניתן ללקוחות באמצעות מערך הייצוג החיצוני. זאת באמצעות יצירת מסלול "גישה ישירה" המקצר את ההליך לקבלת סיוע משפטי, כך שבתחומי משפט מסוימים יוכל הלקוח לקבל הפנייה ישירה לעורך דין ממערך הייצוג החיצוני בתחום שבו מבוקש הסיוע. עורך הדין נדרש להיפגש עם הלקוח תוך זמן קצר ממועד הפניית הלקוח אליו, לגבש את תכנית הטיפול המשפטית עבור הלקוח ולדווח על כך לסיוע המשפטי. לשם גיבוש ויישום תכנית "גישה ישירה" הוקמו צוותי עבודה אשר עמלו על תכנית העבודה והיו אחראים על יישומה בשטח. כיום התחומים העיקריים שבהם פועלת תכנית "גישה ישירה" הם הוצאה לפועל, פשיטת רגל ומעמד אישי. במקביל לתכנית "גישה ישירה", הוגבר גם הקשר עם עורכי הדין החיצונים, ונבנתה תכנית מותאמת לבקרה וטיוב האיכות במסגרת הגישה הישירה.

הקמת מחלקת זכאות כלכלית (מ.ז.ל) במחוזות:

בשנת 2016 החליט הסיוע המשפטי להקים בכל מחוז מחלקת זכאות כלכלית (מ.ז.ל) המורכבת מעובדי מנהלה שהוכשרו לערוך בדיקה ומיון ראשוניים של הזכאות הכלכלית לסיוע משפטי, וזאת לצורך ייעול הטיפול בתיקים ושיפור השירות ללקוחות.

'SMS לכל פעולה' - מערך שליחת מסרונים:

בשנת 2016 החל הסיוע המשפטי להפעיל מערך שליחת מסרונים ללקוחות שמטרתו ליידע את הלקוחות על שלבי הטיפול בתיק, לתזכר את הלקוחות על פגישות ועל חובתם להמציא מסמכים. בזמן קצר הפכו המסרונים לחלק בלתי נפרד מהשירות שניתן ללקוחות במקביל למכתבים הנשלחים אליהם. המסרונים תרמו לשיפור השירות והביאו לעלייה בשיתוף הפעולה של הלקוחות בהגעה לפגישות והמצאת המסמכים הדרושים לצורך בחינת התיק. יחד עם זאת, הצוות הפנימי מגלה רגישות מיוחדת בעניין זה, ומברר עם הלקוח מיד בפתיחת התיק האם הוא מעוניין בקבלת מסרון, אם לאו, שכן במקרים מסוימים (ובעיקר בתיקי מעמד אישי) הלקוח מעוניין להימנע מקבלת המסרון מחשש שמא הוא יגיע לידיעת אחרים.

חיבור למערכת "כלים שלובים":

החל משנת 2016 ניתנו לכל מחוז הרשאות כניסה למערכת "כלים שלובים" של ההוצאה לפועל. באמצעות החיבור למערכת "הכלים השלובים" הוסר הנטל הביורוקרטי שהיווה חסם משמעותי עבור לקוחות הסיוע המשפטי. בכל תיקי החובות ניתן להוציא כעת את כל המסמכים המצויים במערכת ההוצאה לפועל לרבות: רשימת תיקים, החלטות, דפי חשבון ועוד. כעת לא נדרש עוד החייב להמציא מסמכים הקשורים להוצאה לפועל בכוחות עצמו, דרישה אשר בעבר האריכה שלא לצורך את זמני הטיפול בתיקי החובות והכבידה לעתים על לקוחות הסיוע המשפטי.

החיבור למערכת "כלים שלובים" והנגישות לחומר המלא שבתיקי ההוצאה לפועל תורמים לטיוב הטיפול בבקשות לסיוע משפטי בתיקים אלה, ושיפור הייצוג והבקרה על איכות הייצוג בתיקי החובות.

טופס בקשה מקוצר:

לשם הפחתת הביורוקרטיה הוכן טופס "בקשה לסיוע משפטי" שהוא חדש וקצר יותר במקום הטופס המקורי שהיה בשימוש בעבר. הטופס נמצא באתר הסיוע המשפטי באינטרנט וכן במשרדי הסיוע המשפטי, לשכות הרווחה ועוד. ניתן למלא את הטופס באופן ידני ולשלוח אותו בדואר או בפקס, וניתן גם למלא ולשלוח אותו באופן מקוון באתר הסיוע המשפטי.

4. התמקצעות ואיכות

ליטיגציה:

בסוף שנת 2015 ובעיקר במהלך השנים 2016-2017 החל הצוות הפנימי של עורכי הדין בסיוע המשפטי לייצג את לקוחות הסיוע המשפטי בחלק מהתיקים. חשיבות הייצוג הפנימי בתיקים מובנת מאליה, ומאפשרת לעורכי הדין בצוות הפנימי של הסיוע המשפטי, המכירים לפני ולפנים את מצוקת הלקוחות ואת הבעיות השונות המטרידות אותם, להעניק את הטיפול המיטבי והמסור ביותר ללקוחותיהם. הייצוג בערכאות המשפטיות מפרה ומוסיף לידע וליכולת של עורכי הדין עצמם, ומאפשר להם לזהות בעיות רוחב ולהוביל שינויים חברתיים על מנת לתקן עוולות קיימות. כמו כן הייצוג מקנה לעורכי הדין ניסיון והבנה של עבודת הייצוג המורכבת בשטח, ומסייע להם במשימתם להכשיר ולהבטיח את איכות הייצוג של מערך הייצוג החיצוני.

בהתאם לכך, בשנת 2017 נפתחה תכנית ייחודית, ראשונה מסוגה במשרד המשפטים, להכשרת עורכי הדין מהצוות הפנימי של הסיוע המשפטי בנושא הליטיגציה. התכנית התפרשה על כ-100 שעות, והיא כללה הכשרה במיומנויות חיוניות לייצוג וביניהן: כתיבה משפטית, אומנות הטיעון, מיומנות משא ומתן וחקירת עדים.

הכשרה ובקרה על איכות הייצוג:

על פי תכנית שנבנתה במהלך שנת 2016 על ידי צוות שנבחר לכך בסיוע המשפטי, עורכי הדין הפנימיים עוסקים באופן מובנה בקידום מערך הייצוג החיצוני לפי תחומי מומחיותם. צוות עורכי הדין הפנימי אחראי לערוך הכשרות ולפרסם עדכונים מקצועיים, לשמש מקור להתייעצויות והדרכה, ולערוך בקרה על טיב ואיכות הייצוג של המערך החיצוני. כמו כן, נבנתה תכנית לשיפור הקשר המקצועי עם מערך הייצוג החיצוני וזאת על דרך של השתלמויות, התעדכנות שוטפת בתיקים שמועברים לייצוג החיצוני וליווי תיקים מורכבים. אף שהפעילות האמורה נעשתה גם בעבר, כעת היא מעוגנת בנהלי עבודה מוסדרים כחלק מובנה בעבודת הסיוע. בתחילת שנת 2017 החלה התכנית לפעול במסגרת הפיילוט של "גישה ישירה", והתוצאות כבר ניכרות בשטח.

פרסומים בתקשורת:

הצפת הנושאים והסוגיות המתעוררים בעבודת הסיוע המשפטי בתקשורת היא בעלת חשיבות ומשמעות כפולה. ראשית, יש בכך כדי להגביר את המודעות לקיומו של הסיוע המשפטי כגוף שניתן לפנות אליו למתן ייעוץ וייצוג משפטי בתחומי המשפט האזרחי. מעבר לכך, העלאת הבעיות השונות בתקשורת תורמת למודעות הציבורית לקיומן ומגבירה את המוטיבציה לפתור אותן בדרך המיטבית. מתוך הכרה זו הסיוע המשפטי שיתף פעולה עם דוברות משרד המשפטים ועם כלי התקשורת הפונים אליו על מנת להפיץ מידע על תיקים עקרוניים שיש בהם עניין לציבור, כמובן בהסכמת הלקוחות. הסיוע המשפטי אף הציג את עמדתו בפעמים שנדרש לכך. בשנת 2016 הייתה עלייה חדה במספר הפרסומים, מ-47 בשנת 2015 ל-94 בשנת 2016, ו-87 בשנת 2017. העלייה לא הייתה רק במספר הפרסומים אלא גם בגיוון כלי התקשורת: כך למשל בשנת 2016 היו 38 פרסומים ברדיו, 35 בעיתונות המודפסת, 14 כתבות בטלוויזיה ו-7 בעיתונות אינטרנט. הפרסום עסק הן במקרים נקודתיים והן בתיקים עקרוניים, המעוררים שאלות רוחב לגבי התנהלות הרשויות או פרשנות החוק בנושאים שונים. חלק מהפרסומים נגעו לתיקוני חקיקה שהסיוע המשפטי היה שותף להם או לניירות עמדה שהגיש, וחלקם היו ראיונות בשאלות של מומחיות עם ממונים בתחומים השונים שבהם עוסק הסיוע המשפטי, ואשר רכש בהם התמקצעות מיוחדת.

הכשרות והשתלמויות:

הסיוע המשפטי רואה חשיבות רבה בקיום השתלמויות והכשרות כלי לשמירה על הרמה והידע המקצועיים. לכן במהלך השנים 2016-2017 התקיימו השתלמויות רבות לעורכי הדין מהצוות הפנימי וממערך הייצוג החיצוני, וכן השתלמויות משותפות וימי עיון עם לשכת עורכי הדין.

הנחיה אקדמית:

במסגרת שיתוף הפעולה עם האקדמיה, פועלות שלוש קליניקות בהנחיית עורכי דין מהסיוע המשפטי. האחת, במסלול האקדמי של המכללה למנהל בראשון לציון; השנייה, במכללה האקדמית ספיר שבדרום. סטודנטים בקליניקות זוכים להרצאות בתחומי העבודה השונים של הסיוע המשפטי תוך הצגת ה"אני מאמין" שלו. בנוסף הסטודנטים מקבלים הכשרה במשרדי עורכי הדין העובדים עם הסיוע המשפטי. הקליניקה השלישית היא בתחום האשפוז הכפוי ומתנהלת במכללת פרס ברחובות בהנחיית הממונה הארצי בתחום האשפוז הכפוי בסיוע המשפטי.

לסיכום בנימה אישית ואופטימית של העורכות - מלי ורוצלבסקי ודקלה צרפתי דלג'ו:

"אתגרי הסיוע המשפטי במבט צופה קדימה"

דו"ח הסיוע המשפטי מציג את היקף הפעילות הרחב של הסיוע המשפטי במספר מימדים. האחד, מתייחס להיקף הכמותי של עשרות אלפי תיקים המטופלים בסיוע המשפטי ומאות אלפי הליכים משפטיים שבהם מוענק ייצוג; השני נוגע לשלל תחומי המשפט והנושאים שבהם ניתן סיוע משפטי, והעובדה כי הייצוג בהם ניתן במגוון הליכים ובהתאם בשלל הערכאות; המימד השלישי מתייחס לפריסה הגיאוגרפית, התרבותית, החברתית והשפתית הרחבה של לקוחות הסיוע המשפטי. הסיוע המשפטי פועל הלכה למעשה מצפון ועד דרום בשישה מחוזות מרכזיים ובעשרות שלוחות, ומעניק ייעוץ וייצוג לאוכלוסיות מכלל המגזרים והרבדים בחברה הישראלית, תוך שהוא מתאים את שירותיו למאפייניהן הייחודיים של כל אחת מאוכלוסיות אלה.

מימדים אלה, כל אחד בנפרד לא כל שכן יחדיו, הופכים את הסיוע המשפטי לגוף מורכב ורבגוני בעל היקף פעילות שאין שני לו, ומציבים בפניו אתגרים מקצועיים, ניהוליים וחברתיים כאחד.

הסיוע המשפטי שואף להעניק שירות וייצוג באיכות מיטבית. שאיפה זו מעמידה בפניו אתגר משמעותי במיוחד לנוכח ההיקף והגיוון הרב שבפעילותו. השוני והמגוון הרחב של סוגי התיקים מחייב את הסיוע המשפטי לגייס עורכי דין מכלל התחומים, לפתח מומחיות וידע בכל נושא ותת נושא, ולהתאים את מנגנוני הבקרה שלו על איכות הייצוג לכל אחד מתחומים אלה. לא זו אף זו הסיוע המשפטי נדרש להתאים את מערך הייצוג לשונות הקיימת בין לקוחותיו אשר נמנים כאמור על קבוצות אוכלוסייה מגוונות בחברה הישראלית. במסגרת זאת נדרש הסיוע המשפטי לדאוג לייצוג מותאם מבחינה שפתית, מבחינה גיאוגרפית ולעיתים אף מבחינה חברתית ותרבותית. לייצוג המותאם תרומה מכרעת למימוש מיטבי של זכות הגישה לערכאות, לשיפור שיתוף הפעולה עם הלקוח ולהגברת הסיכויים להצלחת ההליך המשפטי. לבסוף, שכר הטרחה שמשלם הסיוע המשפטי מוגבל וקבוע בתוספת השנייה לתקנות הסיוע המשפטי. אכן, נוכח מספרם הרב של התיקים משתפר התמריץ לעורכי הדין להיכלל במערך הייצוג החיצוני של הסיוע המשפטי, אך יחד עם זאת, המגבלות על גובה שכר הטרחה מקשות על מתן ייצוג איכותי ומקצועי בתיקים משפטיים מורכבים במיוחד. שאיפתו של הסיוע המשפטי להעניק ייצוג באיכות מיטבית, חרף המגבלות שתוארו לעיל, היא שהובילה אותו לקדם תהליכים ארגוניים בשנים 2016-2017, לרבות במסגרת תכנית "גישה ישירה", קידום ליטיגציה פנימית וכן על דרך של הקצאת משאבים לייעול מנגנוני הבקרה שלו על איכות הייצוג. מגמה זו צפויה להימשך גם בשנים הבאות.

אתגר נוסף העומד בפני הסיוע המשפטי נובע משונותם הרבה של תחומי ותת תחומי הטיפול שבהם הוא מעניק ייצוג משפטי. אין הסיוע המשפטי מתייחס לתחומים ותת תחומים אלה כ"איים איים נפרדים" שאין ביניהם ולא כלום. הסיוע המשפטי נדרש לפעול בצורה משלבת ופונקציונלית, ועליו להתוות עקרונות עבודה מנחים משותפים לכלל התחומים שבהם הוא מעניק ייצוג, על אף שונותם. שאיפתו של הסיוע המשפטי היא לשים דגש על מתן טיפול משפטי כוללני עבור לקוחותיו שבמקרים רבים עקב מוחלשותם נמצאים בעמדת נחיתות במיצוי זכויותיהם מול הרשויות. עבודת הסיוע המשפטי משולה במידה רבה לדייג הטווה רשת טיפול הוליסטית עבור לקוחותיו משלל התחומים בהם הוא מייצג. שכיחים הם המקרים של אדם המגיע לסיוע המשפטי עקב עיקול על אחד מחשבונותיו לצורך קבלת ייצוג בהליכי הוצאה לפועל, ולאחר בחינה כוללת לזכויותיו - יקבל ייצוג גם בעתירה מנהלית לקבלת דירה בדיור הציבורי; ייצוג בבית הדין לעבודה בערעור על החלטת המוסד לביטוח לאומי לקבלת קצבה; תביעה בבית הדין לעבודה בגין זכויות סוציאליות שלא שולמו ועוד.

עם כל תחום ותת תחום שנוסף לסיוע המשפטי גם בגדרי תיקוני החקיקה של השנים האחרונות, נדרש הסיוע המשפטי לטוות לולאה נוספת, לחברה לרשת הטיפול ההוליסטית ולהדקה. בשנים הבאות מתכנן הסיוע המשפטי להשקיע משאבים נוספים לשם מיסוד תהליך למיצוי מיטבי של זכויות הלקוח מול הרשויות וכלל הגופים במשק.

לצד הייצוג הפרטני והשוטף של לקוחות הסיוע המשפטי במגוון ההליכים, הסיוע המשפטי פועל לאיתור חוטים מקשרים בין התיקים לצורך זיהוי בעיות רוחב בנושאים השונים שבטיפולו, ופועל לקדם את הסדרתן ברמה המערכתית. ההסדרה נעשית לעיתים באמצעות הגשת עתירה עקרונית לבית המשפט, באמצעות השתתפות בהליכי חקיקה בכנסת או הגשת עמדה וסיוע בגיבוש נהלי משרדי הממשלה השונים. כך למשל בשנת 2017 פעל הסיוע המשפטי בתחום הדיור הציבורי, בכך שזיהה מתוך התיקים שבהם טיפל בעיות רוחב הנוגעות להליך

הקבלה של הדיור הציבורי, והגיש נייר עמדה לכנסת בנושא זה.[142] עוד הגיש הסיוע המשפטי נייר עמדה מטעמו בסוגיית הניתוקים מחשמל, והשתתף בדיונים של ועדות הכנסת השונות בעניין זה (ראה הערה 61). נוסף לכך, הגיש הסיוע המשפטי התייחסות מטעמו להצעת הרשות הרגולטורית למשק החשמל הישראלי התקנה ואמות המידה (כללי ההתנהגות) בעניין ניתוקים מחשמל. אף בעבר פעל הסיוע המשפטי באופן דומה, למשל לגבי הניתוקים ממים של לקוחות שהתקשו כלכלית לשלם לתאגידי המים. בעתירה שהגיש לבג"ץ (ראה הערה 55) הוחלט על העברת הנושא לכנסת לשם התקנת כללים להגבלת הניתוק ממים. ואכן, רשות המים הכינה בשיתוף עם הסיוע המשפטי את כללי תאגידי מים וביוב (ניתוק ואספקת מים), התשע"א-2015, שאושרו ע"י ועדת הכלכלה בכנסת.

הטיפול בתיקים בשני מימדים: טיפול פרטני וטיפול כללי "ממעוף הציפור" הרואה את התמונה השלמה, הוא שיסייע בקידומם של תהליכים חברתיים רוחביים שלימים יסייעו במימוש זכויות לכלל הציבור ללא צורך בהליכים משפטיים. לכן מדובר באתגר משמעותי וחשוב לסיוע המשפטי. כאן המקום להזכיר כי הסיוע המשפטי הוא גוף דואלי בייצגו את הלקוחות מחד גיסא, ובהיותו חלק ממשרד המשפטים מאידך גיסא. לעיתים ההסדרה של בעיות רוחב לטובת לקוחותיו תתאפשר דווקא באמצעות פעולה של הסיוע המשפטי "כתף אל כתף" לצד הרשות המנהלית.

הרעיון העומד ביסודו של הסיוע המשפטי הוא ההכרה בזכות הגישה לערכאות של כל אזרח כזכות יסוד מהמעלה הראשונה. חובתו של הסיוע המשפטי היא לממש את הנגישות גם של אוכלוסיות מוחלשות לבתי המשפט, בבחינת "**לֹא תְשָׂא פְנֵי דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ**".[143] ברם, ההנגשה לה מחויב הסיוע המשפטי היא כפולה - אין די בכך שהסיוע המשפטי יעניק ייצוג ויפתח את שערי בית המשפט בפני הנזקקים לכך, אלא מחובתו גם להנגיש את האוכלוסיות אותן הוא מייצג על מורכבותן לבתי המשפט. הייצוג של הסיוע המשפטי מביא לשולחנו של בית המשפט את סיפוריהן של האוכלוסיות אותן הוא מייצג, ובכך מציף את המגבלות והקשיים עמן הן מתמודדות. היכרות עם הנרטיב של קבוצות אוכלוסייה אלו, נרטיב שלרוב הוא מודר מסדר היום של בתי המשפט והפיכתו לנרטיב חוזר, יביא להגברת המודעות של בתי המשפט, ועשוי לאפשר ולקדם פסיקות משמעותיות בתחום הזכויות החברתיות-כלכליות לטובת אותן קבוצות.

הסיוע המשפטי אינו רק יחידה גדולה במשרד ממשלתי המעניקה שירות לציבור, אלא שחקן חברתי משמעותי, "שומר סף" על זכויות חברתיות וכלכליות של האוכלוסיות הפגיעות ביותר בחברה הישראלית. בזירה זו דואג הסיוע המשפטי למסד ולהעמיק קשרי שיתוף פעולה עם שחקנים חשובים נוספים: גופים ממשלתיים, המגזר השלישי והמגזר העסקי, הכל לרווחת האוכלוסיות שבהן הוא מטפל. כגוף מתכלל נעזר הסיוע המשפטי בקשרים אלה כדי להגדיל את קשת הפתרונות האפשריים עבור לקוחותיו שישמשו אלטרנטיבה להליך המשפטי. בשנים הבאות יושקעו מאמצים להרחבת קשת הפתרונות האלטרנטיביים באופן שיביא להפחתת הצורך בהליכים משפטיים, הכל לטובת לקוחות הסיוע המשפטי. החשיבה היא במסגרת פיתוח הפעילות במשפט מניעתי, אשר מטרתו למנוע את הבעיות או לפתור אותן בטרם יגיעו לפתחו של בית-המשפט באמצעות הידברות מסודרת עם הרשויות, כגון: משרד השיכון, משרד החינוך, העיריות ועוד.

הסיוע המשפטי פועל כבר למעלה מארבעים שנה. אין ספק כי בעשור האחרון עובר הסיוע המשפטי תהליך התפתחותי ארגוני ומקצועי שנמצא בעיצומו בשלוש השנים האחרונות, ובמידה רבה מושפע מהתהליכים החברתיים בחברה הישראלית. בתחילת דרכו הסיוע המשפטי פעל באמצעות שלוש לשכות בלבד (חיפה, תל אביב וירושלים), כשכל לשכה התנהלה באופן עצמאי ועסקה במתן ייצוג בהליכים משפטיים פרטניים באמצעות מערך ייצוג חיצוני. כיום הסיוע המשפטי מורכב מיחידת מטה ושישה מחוזות הפועלים יחדיו לשם הגשמת ייעודו. זאת הן ברמה המערכתית – תהליכי חקיקה וקביעת מדיניות ציבורית, והן ברמה הפרטנית – ייצוג במגוון הליכים משפטיים באמצעות עורכי הדין מהצוות הפנימי ועורכי הדין ממערך הייצוג החיצוני.

הסיוע המשפטי הוא גוף הקשוב לרוחות הנושבות בחברה הישראלית ולהתמודדויות היומיומיות שחוות האוכלוסיות שהוא מייצג אותן, והוא משקיע מאמצים להתאים את שירותיו להן. במידה מסוימת הסיוע המשפטי רואה בעצמו כ"סוכן שינוי" לקבוצות מודרות באוכלוסייה – בעיקר לאלו שאינן מסוגלות לעשות כן בעצמן, אך בראש ובראשונה מחויב הסיוע המשפטי ללקוח אותו הוא מייצג וטובתו היא לנגד עיניו:

חברה – אדם – משפט.

142. התייחסות הסיוע המשפטי לדיוני הוועדות בנושא הדיור הציבורי, www.justice.gov.il/Units/SiuaMishpaty/News/articls/Documents/ReferenceToLegalAid.pdf (נצפה לאחרונה ביום 1.10.2017).

143. ויקרא יט טו